

TAGEM
AR-GE & İNOVASYON

BAĞCILIK

SEKTÖR POLİTİKA BELGESİ

2022-2026

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	ii
TABLolar DİZİNİ	iii
ŞEKİL VE GRAFİKLER DİZİNİ	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	v
HAZIRLAYANLAR.....	vi
YÖNETİCİ ÖZETİ	vii
1.GİRİŞ	1
2. MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ	3
2.1 Temel Göstergelerle Bağcılık Sektörü	3
2.1.1 Dünya	3
2.1.1.1 Dünyada Kurutmalık Üzüm	5
2.1.1.2 Dünyada Sofralık Üzüm.....	10
2.1.1.3 Dünya Şarap Piyasası.....	16
2.1.2 Türkiye	20
2.1.2.1 Türkiye’de Üzüm Üretimi.....	20
2.1.2.2 Türkiye’de Üzüm Dış Ticareti	22
2.1.2.3 Türkiye’de Üzüm Tüketimi ve Kendine Yeterlilik	28
2.2 Üretim Yapısı.....	28
2.2.1 Üretim Sistemi ve İşletme Durumu Değerlendirmesi.....	28
2.2.2 Maliyet Değerlendirmesi.....	29
2.2.3 Finansman Yapısı.....	30
2.3 Pazarlama Yapısı ve Standartları	31
2.4 Kamu ve STK’ların Rolü	32
2.4.1 Kurumsal Yapı	33
2.4.2 Yasal Çerçeve.....	36
2.4.3 Uluslararası Entegrasyon	38
2.4.4 Denetim	39
2.4.5 Kalite ve Standardizasyon.....	39
2.4.6 Desteklemeler.....	40
2.4.7 Örgütlenme Durumu	43
2.5. Ar-Ge.....	43
3. SEKTÖRÜN SORUNLARI.....	50
3.1. Ar-Ge Sorunları.....	50
3.2. Üretim Aşamasında Karşılaşılan Teknik Sorunlar.....	51
3.3. Üretim Maliyetlerine Yönelik Sorunlar	51
3.4. Pazarlama Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar.....	52
3.5. Diğer Sorunlar	53
4. 2022-2026 DÖNEMİ PROJEKSİYONLARI	54
5. SEKTÖRE YÖNELİK POLİTİKALAR.....	56
5.1. Mevcut Politikaların Değerlendirilmesi	56
5.2. Uzun Dönemli Gelişme Eğilimleri.....	57
5.3. 2022-2026 Dönemi Politikaları.....	58
KAYNAKÇA.....	70
EK 1: GÖSTERGELERE AİT VERİ SERİLERİ.....	73
EK 2: 2022-2026 PROJEKSİYONLARI METODOLOJİ NOTU	76
EK 3: KATILIMCI LİSTESİ.....	80

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Dünya Bağ Alanı ve Üzüm Üretimi (x 1000).....	3
Tablo 2. Dünyada Belli Başlı Ülkelerdeki Bağ Alanı ve Üzüm Üretimi (x1000)	4
Tablo 3. Dünyada Yıllara Göre Üzüm Üretici Fiyatları (USD/Ton)	5
Tablo 4. Ülkelere Göre Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretimi (Ton).....	6
Tablo 5. Önemli Kuru Üzüm Tüketicisi Ülkeler (2015-2020 yılları ortalaması)	7
Tablo 6. Ülkelerin Kuru Üzüm İhracat Miktarları (Ton).....	8
Tablo 7. Ülkelerin Kuru Üzüm İhracat Değerleri (1000 USD).....	8
Tablo 8. Ülkelerin Kuru Üzüm İhracat Birim Fiyatları (USD/kg).....	9
Tablo 9. Ülkelerin Kuru Üzüm İthalat Miktarları (Ton).....	9
Tablo 10. Ülkelerin Kuru Üzüm İthalat Değerleri (1000 USD)	10
Tablo 11. Ülkelere Göre Sofralık Üzüm Üretim Miktarı (1000 Ton).....	11
Tablo 12. Ülkelere Göre Sofralık Üzüm Tüketim Miktarı (1000 Ton)	12
Tablo 13. Ülkelere Göre Sofralık Üzüm İhracat Miktarı (1000 Ton).....	12
Tablo 14. Ülkeler Göre Sofralık Üzüm Üretiminin İhracat Oranı	13
Tablo 15. Ülkelerin Sofralık Üzüm İhracat Değerleri (1000 USD).....	14
Tablo 16. Ülkelerin Sofralık Üzüm İhracat Birim Fiyatları (USD/Ton)	14
Tablo 17. Ülkelere Göre Sofralık Üzüm İthalatı (1000 Ton).....	15
Tablo 18. Ülkelerin Sofralık Üzüm İthalat Değerleri (1000 Ton)	15
Tablo 19. Ülkelerin Sofralık Üzüm İthalat Birim Fiyatları (USD/Ton)	16
Tablo 20. Ülkelere Göre şarap Üretimi (1000 hl)	17
Tablo 21. Ülkelere Göre şarap Tüketim Miktarı (1000 hl)	18
Tablo 22. Ülkelere Göre Kişi Başına şarap Tüketimi (1 l).....	18
Tablo 23. Ülkelere Göre şarap İhracat Değeri (1000 USD).....	19
Tablo 24. Ülkelere Göre şarap İthalatı (1000 USD).....	19
Tablo 25. Türkiye Bağ Alanı ve Üretimi	20
Tablo 26. Türkiye Üzüm Üretiminde İlk Onda Yer Alan İller (2021).....	21
Tablo 27. Üzümü Değerlendirme şekillerine Göre İller (2021)	21
Tablo 28. Türkiye’de Üzüm Üretici Fiyatları (Cari).....	22
Tablo 29. Türkiye’de Üzüm Üretici Fiyatları (Reel)	22
Tablo 30. Üzümün Değerlendirilme şekillerine Göre Türkiye İhracat ve İthalat Değerleri (2021).....	22
Tablo 31. Türkiye’nin Kuru Üzüm İhracat Miktarının Ülkelere Göre Dağılımı (Ton)	23
Tablo 32. Türkiye’nin Kuru Üzüm İhracat Değerinin Ülkelere Göre Dağılımı (1000 USD).....	23
Tablo 33. Türkiye’nin Kuru Üzüm İthalat Miktarının Ülkelere Dağılımı (Ton).....	24
Tablo 34. Türkiye’nin Sofralık Üzüm İhracat Miktarının Ülkelere Dağılımı (Ton)	24
Tablo 35. Türkiye’nin Sofralık Üzüm İhracat Değerinin Ülkelere Dağılımı (Ton).....	25
Tablo 36. Türkiye’nin Sofralık Üzüm İhracatı Ülkelere Göre Birim Fiyatı (\$/Ton).....	25
Tablo 37. Türkiye’nin İhracatını Yaptığı Sofralık Üzüm Çeşitleri (2019-2021).....	26
Tablo 38. Türkiye’nin şarap İhracat Değeri (1000 USD).....	27
Tablo 39. Türkiye’nin şarap İthalat Değeri (1000 USD).....	27
Tablo 40. Türkiye’de Kişi Başına Düşen Üzüm Tüketim Miktarı (Kg)	28
Tablo 41. Yıllara Göre Bağcılık İşletmesi Sayıları ve Oranları.....	28
Tablo 42. TCZB ve TKK Kredilerinde Faiz İndirim Oranları	31
Tablo 43. Türkiye Üzüm Üretici Birliklerinin Dağılımı	36
Tablo 44. Türkiye Bağ Alanı Projeksiyonu (2022-2026)	54
Tablo 45. Türkiye Üzüm Üretim Projeksiyonu (2022-2026).....	54
Tablo 46. Bağcılık Sektörü Sorun Alanları ve Eylem Planları	61

ŞEKİL VE GRAFİKLER DİZİNİ

Şekil 1. Üzümün Dünyada Değerlendirilme Şekilleri.....	4
Şekil 2. Sofralık Üzüm Pazarlama Kanalı.....	32

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BÜGEM	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
FAO	Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım örgütü)
GES	Güneş Enerji Santrali
ITC	International Trade Centre (Uluslararası Ticaret Merkezi)
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
MRL	Maximum Levels of Residue (Maksimum Kalıntı Limitleri)
NACE	Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne (Avrupa Birliği'nde Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OIV	International Organisation of Vine and Wine (Uluslararası Bağ ve Şarap Örgütü)
TAGEM	Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
TADB	Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı
TARİŞ	İncir, Üzüm, Pamuk ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri
TARSİM	Tarım Sigortaları Havuzu
TASKOBİRLİK	Nevşehir Üzüm ve Mamulleri Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TCZB	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası
TGK	Türk Gıda Kodeksi
TKK	Tarım Kredi Kooperatifleri
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TOB	Tarım ve Orman Bakanlığı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TS	Türk Standartları
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UPOV	L'Union internationale pour la protection des obtentions ve'ge'lates (Yeni Bitki Çeşitlerinin Korunması için Uluslararası Birlik)
USD	United States dollar (Amerikan doları)
USDA	United States Department of Agriculture (Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı)

HAZIRLAYANLAR

BAŞKAN

Sueda ERTAŞ	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
-------------	--------------------------------

RAPORTÖR

Dr. Hülya UYSAL	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
-----------------	---

KOORDİNATÖR

Dr. İlkey UÇUM	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Hakan SAÇTI	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM

KATKI SAĞLAYANLAR (Kurum Alfabetik Sıralama)

Yüksel SAVAŞ	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
Uğur AKDEMİR	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
Mümtaz EKİZ	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
Fatma Meltem BÜYÜKYAVUZ	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Sinem GÜLER	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Uğur VURAL	Tarım ve Orman Bakanlığı-BÜGEM

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bağcılık Sektör Politika Belgesi 2022-2026, Türkiye gıda ve tarım politikalarının belirlenmesi ve uygulanması kapsamında; sektörün mevcut durumunun, sorun alanlarının ve gelecek eğilimlerinin ortaya konulması ve 2022-2026 döneminde izlenecek politikalara yol göstermesi amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında, bağcılık sektöründe dünya ve Türkiye’de genel olarak mevcut durum değerlendirmesinin yanı sıra Türkiye üretim yapısı, pazarlama yapısı, kamu ve STK’ların rolü gibi konularda genel bir görünüm sunulmuş, sektöre yönelik politikalar değerlendirilmiş ve sektörün sorunları ortaya konulmuştur. Dünya ve Türkiye’de bağcılık yapısı ortaya konulurken üzümün kurutmalık, sofralık ve şaraplık değerlendirme şekillerine göre rapor hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında 2022-2026 projeksiyonu için bazı değişkenlere yönelik tahminlemeler/değerlendirmeler yapılmış ayrıca yakın zamanda yapılmış çalışmalardan yararlanılmış ve söz konusu dönem için politika önerileri belirlenmeye çalışılmıştır. Süreç kapsamında, hazırlanan Bakanlık taslağı, düzenlenen çalıştayda sektör temsilcileri ile paylaşılarak görüşleri alınmıştır. Sonuç olarak belirlenen eylem planının ilgili kurum/kuruluşların iş birlikleriyle hayata geçirilmesi hedeflenmektedir.

Asma çeşit zenginliği ile genetik materyal oluşturma açısından Türkiye’nin önemli bir bitkisidir. Bağcılığın tarihi Anadolu uygarlıkları ile iç içe geçmiş olup sosyal ve ekonomik hayatı çok eski dönemlerden beri şekillendirmiştir. Yunanlılar spor karşılaşmalarında ödül olarak, Romalılar ise ziyafetlerinde kuru üzümü sunmuşlardır. Orta Asya Türkleri ve Osmanlıların savaşlar sırasındaki levazım bölüğü gıdaları arasında da kuru üzüme yer verilmiştir. Çekirdeksiz kuru üzüm Osmanlı döneminden bu yana Türkiye’nin ihracatını yaptığı en eski tarım ürünlerinden biridir.

2020 yılı itibarıyla dünyada 6.950.930 hektar alanda 78.034.332 ton yaş üzüm üretilmiştir. Türkiye 400.998 hektar alanı ile İspanya, Fransa, Çin ve İtalya’dan sonra 5. sırada gelmektedir. Üzüm üretiminde ise Çin, İtalya, İspanya, Fransa ve ABD’den sonra 4.209.000 ton ile 6. sıradadır. Üzümler, ticari olarak değerlendirme şekillerine göre kurutmalık, sofralık, şaraplık ve şıralık olarak gruplandırılmaktadır. Dünyada üretilen üzümün %57’si şaraplık-şıralık, %36’sı sofralık ve %7’si kurutmalık olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de ise üretilen üzümün %39,0’u çekirdekli ve çekirdeksiz kurutmalık, %50,6’sı sofralık, %10,4’ü de şaraplık-şıralık olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye, asmanın anavatanı olması nedeniyle yaklaşık 1.500 üzüm çeşidine sahip bulunmaktadır. Ancak ekonomik anlamda üretimi gerçekleştirilen 50-60 çeşitten söz etmek mümkündür. Alan, üretim, ihracat açısından en büyük öneme sahip üzüm çeşidi Sultani Çekirdeksizdir. Üretim ve ihracat açısından büyük bir potansiyele sahip olan Türkiye’nin mevcut potansiyelini yeteri kadar değerlendiremediği görülmektedir. Bu çerçevede bağcılık sektöründe ülke içinde ve dışında oluşan arz ve talep dengelerini koruyarak sektörün dünya pazarından daha fazla pay almasını sağlayacak kısa, orta ve uzun vadeli politika kararlarının oluşturulması önem arz etmektedir. Ülkesel boyutta iklim değişikliğine yönelik planlamalar ve senaryolar oluşturularak üretime etkilerini belirleyen ülkesel araştırmaların yapılması yararlı

olacaktır. Değişen iklim koşullarına uygun yeni üzüm çeşitlerinin ıslahı ve teknolojilerinin geliştirilmesine ilişkin araştırmalarda öncelikler arasında yer almalıdır

Günümüzde, üretimde kalitenin ve verimlilikte istenilen artışın sağlanabilmesi için yeni nesil girişimciler, teknolojiler, girdi bazlı destekleme ve sözleşmeli tarım ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda tarımsal desteklerin katma değer artışını gözeten bir biçimde planlanması, desteklerle amaçlanan sosyal ve üretim odaklı faydanın sağlanmasına yönelik politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Emek yoğun bir üretim dalı olan bağcılıkta; işletme maliyetini etkileyen en önemli kalemler; mekanizasyon ve işçilik maliyetleridir (%55,13). Materyal masrafları %15'lik bir paya sahip olup üretim maliyetinin %77'si değişken %23'ü sabit masraflardan oluşmaktadır.

Türkiye, çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde dünya pazarında lider konumdadır. Diğer yandan, kalıntı sorunu, ihracat fiyatlarındaki dalgalanmalar, yeni rakip ülkelerin pazara girmesi Türkiye kuru üzüm ihracatını olumsuz yönde etkilemektedir. Kimliklendirilmiş ürün sistemi ve reçetelendirilmiş tarım ilacı ile pestisit satışı kontrol altına alınmalıdır. Türkiye'nin dünya pazarında sahip olduğu payı koruması için; kalıntı sorununu tamamen çözmesi, yeni hedef pazarlara yönelmesi, katma değeri yüksek ürünlere önem vermesi ve iç talebi artırıcı uygulamalara devam etmesi gerekli ve önemlidir.

Sofralık üzümde dikkat çeken sorunlar; dünya üretiminde %8'lik önemli bir paya sahip olan Türkiye'nin üzüm ihracat miktarının üretime göre düşük olması, üretim maliyetlerinin yüksekliği, ihracat birim fiyatının düşüklüğüdür. Şaraplık üzüm üretim miktarının düşük olması ve şarap üretimindeki kayıt dışılıkta yine bağcılık sektörünün sorunları olarak tespit edilmiştir.

Sorunların çözümüne yönelik olarak; üreticilerin girdi maliyetlerindeki değişimler dikkate alınarak desteklenmesi sağlanmalıdır. Bağcılık işletmelerinin faaliyetlerini yürütürken daha fazla teknoloji ve bilgi kullanımı ile sürdürülebilir ve kaliteli üzüm üretimi için üretim faktörlerinin de sürdürülebilir ve etkin kullanımı sağlanmalıdır. Yeni kurulacak bağlar ile ekonomik ömrünü tamamlayan bağların yenilenmesine yönelik tarımsal destekler verilmelidir. Kayıt sistemlerinin güvenilirliğinin ve etkinliğinin artırılması ile ihracatçıların bilgiye zamanında ulaşması sağlanmalıdır. Sektörde bölgesel gelişmelere göre bağcılık projeleri oluşturulup kontrolü yapılmalıdır. Sofralık amaçlı yeni üzüm çeşitleri geliştirilerek uygun ekolojilerinde uygun tekniklerle üretimi sağlanmalıdır. Özellikle iri taneli ve renkli çekirdeksiz üzüm çeşitlerinin üretimi ve yaygınlaştırılmasına ilişkin çalışmalar yapılmalıdır. Organik ve iyi tarım uygulamaları konusunda üretilen üzümlere destekler devam etmelidir. Üzüm kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılarak üzüm ürünleri ihracatının artırılması yanı sıra arz talep dengesini gözeten, üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, ileri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözmüş, örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, bir bağcılık sektörünün oluşturulması önem arz etmektedir.

1. GİRİŞ

Türkiye’de gıda ve tarım politikalarının belirlenmesi ve uygulanması kapsamında hazırlanan sektör politika belgeleri, sektörün mevcut durumunun, sorun alanlarının ve gelecek eğilimlerinin ortaya konulması ve 2022-2026 döneminde izlenecek politikaların ve hayata geçirilecek uygulamaların sektör paydaşlarının katkı ve görüşlerinin alınması yoluyla belirlenmesi amacını taşımaktadır. “Bağcılık Sektör Politika Belgesi 2022-2026” bu amaçla hazırlanmıştır. Sektör farklı istatistiki sınıflamalara göre şu şekilde tanımlanmaktadır:

NACE Rev2 No:

01.21-Üzüm yetiştirilmesi,

01.21.05 Üzüm yetiştiriciliği (şaraplık, sofralık ve diğer üzümler)

10.39.05 Dondurulmuş veya kurutulmuş meyve ve sebzelerin imalatı (kuru kayısı, kuru üzüm, kuru bamy, kuru biber vb.)

11.02 Üzümden şarap imalatı,

11.02.01 Üzümden şarap, köpüklü şarap, şampanya vb. üretimi

11.02.02 Üzüm sırası imalatı

46.31.02 Taze incir ve üzüm toptan ticareti

46.31.10 Kuru üzüm toptan ticareti

G.T.İ.P. No: 08.06 fasılda üzümler (taze veya kurutulmuş):

0806.10 Taze;

0806.10.10.00.00 Sofralık,

0806.10.90.00.00 Diğerleri,

0806.20 - Kurutulmuş:

0806.20.10.00.00 Korint üzümü,

0806.20.30.00.00 Sultani üzümü,

0806.20.90.00.00 Diğerleri şeklinde tanımlanmaktadır.

İnsanlık tarihi kadar eski, mitolojilere ve din kitaplarına girecek derecede insanoğlu için önemli bir bitki olan asmanın günümüzden 10.000 yıl öncesinde Anadolu ve Gürcistan havzasında yetiştirildiğine dair kanıtlar mevcuttur (Dietrich et al., 2012; Uhri, 2017). Anadolu arkeolojisinde bağcılığa ait kalıntıların yoğunlaşmasına, önemli bir bağcılık bölgesi olan Çorum, Tokat ve Yozgat üçgeninde yerleşen Hititlerle beraber rastlanılmaktadır. M.Ö İkinci binin başlarında Anadolu’ya gelerek, altı yüz yıllık büyük bir uygarlık yaratan Hititler, buğday ve arpa yetiştiriciliğiyle birlikte, bağcılığa da büyük önem vermişlerdir. Hitit kanunlarında bağ, bağ çubuğu ve şarap konularına ilişkin hükümlerin bulunması, bize üzüm ve şarabın o dönemdeki önemini çok iyi açıklamaktadır (Laflı, 2017). Hititçe şarap için, ‘wiyana’ terimi kullanılırken bu terimin etimolojik açıdan Hint-Avrupa dillerindeki; ‘wine’, ‘wein’, ‘vin’, ‘vinum’, ‘vini’, ‘vino’, ‘vinho’ ve ‘vijn’ kelimelerinin kökeni olduğu düşünülmektedir (Kruit, 1992). Hititlerden sonra Anadolu, çeşitli uygarlıklara yurt olmaya devam etmiştir. Frigya ve Pers uygarlıkları ile Helenistik dönemde bağcılık, önemini korumuştur. Bağcılık kültürünün Anadolu’nun batısındaki yayılışında, Anadolu’dan Girit ve Ege adalarına göç ederek Minos uygarlığının (M.Ö. 2200–1400) kurulmasına öncülük eden Hititlerin büyük etkisi olmuştur.

Minos uygarlığının Girit'te başlattığı bağıcılık, daha sonra Mora Yarımadası ve Trakya'ya yayılmıştır. Deniz ticaretinin önde gelen toplumlari olan Yunanlılar ve özellikle Finikeliler, bağıcılık kültürünü Akdeniz'in batısına taşımışlardır. Fransa'da ilk bağlar M.Ö. 500 yıllarında Yunanlı göçmenler tarafından kurulmuşsa da, bu ülkede bağıcılığın gelişmesinde Romalılar daha etkili olmuştur (M.Ö. 1. yy). Roma İmparatorluğu'nun gelişmesiyle birlikte bağıcılık, Almanya'nın Ren Vadisi'ne ulaşmıştır. Bu dönemde ülkelerarası şarap ticareti, Romalıların hâkimiyetinde olsa da, imparatorluğun çöküşü ile birlikte, şarap ticaretinde önemli bir gerileme yaşanmıştır; ancak Avrupa'da hızla yayılmakta olan Hıristiyanlığın etkisi ile şarap ticareti yeniden canlanmıştır. Ortaçağ'da (M.S. 500–1000) bağıcılık ve şarapçılık daha çok manastırların himayesi ile sınırlı kalmıştır. 16. ve 19. Yüzyıllar arasında Avrupa'da 30 Yıl Savaşları'nın Ren Vadisi'ndeki bağlara, 1709 yılındaki büyük don olayının ise; Fransa ve Almanya'nın kuzeyindeki bağlara büyük zarar vermesine ve 1868'de ilk olarak Fransa'da hızla yayılan filokseraya rağmen bağıcılık, Avrupa'daki önemini ve gelişimini günümüze kadar sürdürmüştür (Karabat, 2014).

Üzüm dünyada oldukça geniş alana yayılan meyve türlerinden olup dünya üzerinde 20°-50° kuzey ve güney enlemleri üzüm üretimi için en elverişli iklim kuşağıdır (Winkler et al, 1974). Türkiye 36°-42° kuzey paralelleri ile 26°-48° doğu meridyenleri arasındaki konumu ile üzüm yetiştiriciliğine en uygun ülkeler arasında yer almaktadır. Günümüzde, Türkiye hem üretim alanı hem de üretim miktarı bakımından dünyanın üzüm üreten belli başlı ülkeleri arasındadır. Dünyada ve Türkiye'de ticari anlamda; sofralık, kurutmalık, şıralık ve şaraplık olmak üzere üzümün farklı değerlendirme şekilleri mevcuttur. Türkiye'de bölgelere göre üzüm üretiminde; birinci sırada Ege bölgesi yer alırken, ikinci sırada Akdeniz bölgesi ve üçüncü sırada ise Güneydoğu Anadolu bölgesi yer almaktadır.

Türkiye'de üretim alan ve miktarı açısından büyük bir potansiyele sahip olan bağıcılıkta verim ve katma değer artışı sağlanması ile üreticilerde ekonomik refahın iyileşmesine ve dolayısıyla ülke ekonomisine katkı yapılmış olacaktır. Sürdürülebilir bağıcılık uygulamalarının hayata geçirilmesi, üretim faktörlerinin etkin kullanımına ilişkin üretim politikalarına katkı sağlanmış olacaktır. Aynı zamanda, ülke içinde ve dışında oluşan arz ve talep dengelerini koruyarak sektörün dünya pazarından daha fazla pay almasını sağlayacak kısa, orta ve uzun vadeli politika kararlarının oluşturulmasına da katkı sağlanacaktır.

2. MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ

2.1 Temel Göstergelerle Bağcılık Sektörü

2.1.1 Dünya

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2020 verilerine göre dünya GSMH değeri 84,5 trilyon dolar olup bunun 2,8 trilyon dolarını tarım sektörü oluşturmaktadır. 2020 yılı itibarıyla, tarımsal üretim değeri içerisinde bağcılık sektörünün değeri 83,8 milyar dolar (%3), olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2022a).

Bağ Alanı ve Üzüm Üretimi

Dünyada bağ alanı varlığı 2000’li yılların başında 7 milyon 254 bin hektar iken üretim miktarı 63 milyon 553 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde verim 8.761 kg/ha iken %39,5’luk artışla 2020 itibarıyla 12.226 kg/ha’ya ulaşmıştır (Anonim 2022b). Dünya genelinde bağ alanı son 20 yılda %4,17 azalırken verimdeki artışın etkisiyle üretim miktarında %22,8’lik bir artış gerçekleşmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Dünya Bağ Alanı ve Üzüm Üretimi (x1000)

	Alan (ha)	Üretim (ton)	Verim (kg/ha)
2000	7.254	63.553	8.761
2005	7.283	66.976	9.196
2010	6.971	66.655	9.562
2015	7.104	76.526	10.772
2016	6.899	74.412	10.786
2017	6.832	73.535	10.763
2018	6.866	80.048	11.659
2019	6.926	77.137	11.137
2020	6.951	78.034	12.226

Kaynak: FAO, 2022

Ülkeler İtibarıyla Bağ Alanı ve Üretimi

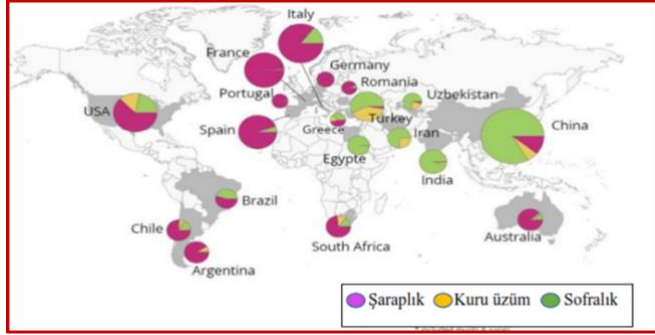
FAO 2020 yılı verilerine göre dünyada yaklaşık 6,9 milyon hektarda, 78 milyon ton üzüm üretimi gerçekleşmiştir (Anonim 2022b). İspanya üretim alanı olarak dünyada ilk sırada yer almasına rağmen, birim alandaki verim (732 kg/da) düşüklüğü nedeniyle dünya üretim miktarı bakımından üçüncü sıradadır. Çin bağ alanı açısından üçüncü sırada iken dekara 1.946 kg’lık verimi ile üzüm üretiminde dünyada ilk sıraya yerleşmiştir. ABD, üretim alanı olarak dünyada altıncı sırada yer almasına rağmen verim bakımından dekarda 1.449 kg üzüm elde etmesi ile üretimde Türkiye’nin üstünde yer alarak beşinci sıradadır. Türkiye bağ alanı açısından beşinci sırada yer alırken veriminin ABD’nin altında olması nedeniyle üretimde altıncı sıradadır (Tablo 2).

Tablo 2. Dünyada Belli Başlı Ülkelerdeki Bağ Alanı ve Üzüm Üretimi (x1000)

Ülkeler	Bağ Alanı (ha)	(%)	Üretim (ton)	(%)	Verim (kg/da)
İspanya	932	13,4	6.818	8,7	732
Fransa	759	10,9	5.884	7,5	775
Çin	768	11,1	14.843	19,0	1.933
İtalya	704	10,1	8.222	10,5	1.168
Türkiye	401	5,8	4.209	5,4	1.050
ABD	372	5,4	5.389	7,0	1.449
Arjantin	215	3,1	2.056	2,6	956
Şili	201	2,9	2.773	3,6	1.380
Diğer	2.599	37,4	2.7840	35,7	
Toplam	6.951		78.034		

Kaynak: FAO, 2022

Dünya genelinde üretilen üzümler sofralık, kurutmalık, şaraplık ve şıralık olarak değerlendirilmektedir. Ülkelere göre üzüm değerlendirme biçimleri Şekil 1’de verilmiştir. Uluslararası Üzüm ve Şarap Örgütü verilerine göre dünyada üretimi gerçekleştirilen üzümün %49,2’si şaraplık, %8,1’i kurutmalık, %42,7’si ise sofralık yaş olarak değerlendirilmektedir (OIV, 2020). Son 15 yıl içerisinde şaraplık üzüm üretimi %10 azalırken, sofralık üretim payı %11 artmıştır. Ülkelere göre üzüm değerlendirme verileri incelendiğinde sofralık üzüm üretiminde Çin, kuru üzüm üretiminde Türkiye, şaraplık üzüm üretiminde ise Fransa ilk sırada yer almaktadır.

Şekil 1. Üzümün Dünyada Değerlendirilme Şekilleri

Kaynak: OIV, 2020

Üzüm üretiminde söz sahibi olan ülkelerdeki üretici fiyatları Tablo 3’te verilmiştir. En yüksek üretici fiyatı Fransa’dadır. Türkiye’de son beş yılın ortalaması 443 USD/ton olarak gerçekleşmiş olup fiyatlardaki dalgalanmalar dikkat çekmektedir. Şili’nin üretici fiyatlarındaki artış da dikkat çekicidir (Anonim 2022c).

Tablo 3. Dünyada Yıllara Göre Üzüm Üretici Fiyatları (USD/Ton)

	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Son 5 yıl Ort
İspanya	402,7	628,0	818,1	778,2	759,3	937,5	861,5	774,0	795,0	825,5
Fransa	1.324,3	1305,6		2.091,6	2.298,0	2.451,3	2.725,1	2.483,4	2859,8	2.563,5
İtalya	638,3	499,2								
Türkiye	381,3	852,2	782,5	545,1	491,8	436,3	413,7	448,6	426,2	443,3
ABD	444,0	493,0	537,0	855,0	902,0	1.686,5	1.234,6	1.300,7	1.653,5	1.355,5
Şili	285,9	282,2	667,1	1.360,4	1.801,0	1.879,9	1.726,7	1.645,1	1.749,7	1.760,5

Kaynak: FAO, 2022

2.1.1.1 Dünyada Kurutmalık Üzüm

Üzüm değerlendirme şekillerinden biri olan kurutma, bir “ara ürün” oluşturma işlemidir. Bazı ülkeler kuru üzümü, sofralık amaçla üretilen üzümünden, üzüm suyu yapmak için üretilen üzümünden, ya da şaraplık amaçlı üretilen üzümünden yapmaktadırlar. Dolayısıyla bir yılda üretilen kuru üzümün miktarı o yıl diğer sektörlerdeki üzüm arzına da bağlı olmaktadır. Gıda sanayi çekirdeksiz kuru üzümü tercih etmekte olup bazı çekirdekli çeşitler de çerezlik olarak kurutulmaktadır. Günümüzde esasen uluslararası ticarete konu olan kuru üzümler çekirdeksiz kuru üzümlerdir. Çekirdeksiz kuru üzümler, bandırılarak kurutulan (Sultanas), bandırılmadan kurutulan (Raisin), kükürtle ağartılan (Golden) ve çok küçük taneli mor/siyah renkli kuş üzümleri (Currant) olarak sınıflandırılmaktadırlar (Anonim, 2018).

Dünya Kurutmalık Üzüm Üretimi

Çekirdeksiz üzüm hasadı kuzey yarım kürede Ağustos-Eylül aylarında, güney yarım kürede Mart-Nisan aylarında yapılmaktadır. Dünyada başta Türkiye olmak üzere İran, Çin, ABD, Hindistan, Güney Afrika, Özbekistan, Şili, Arjantin, Yunanistan ve Avustralya önde gelen kuru üzüm üreticisi ülkelerdir. Çekirdeksiz kuru üzüm üretici ülkeler konferansının son 5 yıllık verilerine göre dünyada yılda ortalama 1,3 milyon ton çekirdeksiz kuru üzüm üretilmektedir (Tablo 4). Bu üretimin yaklaşık %2’si çok küçük taneli kuş üzümlerinden (Currant), %6,5’i kükürtle ağartılan kuru üzümlerden (Golden) oluşmaktadır. Dünya kuş üzümü üretiminin %70’ini Yunanistan gerçekleştirirken Golden tipi üzümler başta İran olmak üzere, ABD, Özbekistan, Güney Afrika tarafından üretilmektedir. Dünya çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde ilk sırada yer alan Türkiye’de üretim geleneksel olarak potasyum karbonat ile hazırlanan çözeltiye bandırılarak yapılmakta olup bu yöntem ile elde edilen kuru üzümlerin kehribar renginde olması arzu edilmektedir. ABD’de ise üzümler daha çok bandırılmadan kurutulmakta ve koyu renkli olmaktadır.

Çekirdeksiz kuru üzüm üreticisi ülkelerin son 5 yıllık üretim miktarları Tablo 4’de verilmiştir. Türkiye 287 bin tonluk ortalama üretimiyle ilk sırada yer alırken, İran (178 bin ton), Çin (190 bin ton), ABD (221 bin ton) ve Hindistan’ın (143 bin ton) diğer önemli üretici ülkeler olduğu, bu ülkeleri 70 bin ton seviyelerine çıkan üretimleriyle G. Afrika, Özbekistan ve Şili’nin izlediği görülmektedir.

Tablo 4. Ülkelere Göre Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretimi (Ton)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort	5 yıl %
Türkiye	310.000	261.000	305.000	271.000	290.000	287.400	22,1
İran	105.000	105.000	180.000	240.000	260.000	178.000	13,7
Çin	190.000	190.000	190.000	190.000	190.000	190.000	14,6
ABD	233.750	229.500	249.371	215.904	178.888	221.483	17,1
Hindistan	140.000	140.000	145.000	145.000	145.000	143.000	11,0
Güney Afrika	69.400	70.000	73.392	77.894	76.000	73.337	5,7
Özbekistan	45.000	45.000	85.000	85.000	70.000	66.000	5,1
Şili	60.000	56.000	73.000	70.681	56.320	63.200	4,9
Arjantin	25.350	52.000	40.500	37.800	45.000	40.130	3,1
Yunanistan	22.000	18.000	25.000	20.800	17.000	20.560	1,6
Avustralya	15.100	17.560	15.250	13.112	13.217	14.848	1,1
Toplam	1.215.600	1.184.060	1.381.513	1.367.191	1.341.424	1.297.958	100,0

Kaynak: Uluslararası Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretici Ülkeler Konferansı (nutfruit.org)

Son yıllarda ABD'nin önüne geçerek üretim miktarı olarak dünya ikincisi olan İran'da bandırmalı, bandırmatsız, kükürtle ağartılmış ve kuş üzümleri olmak üzere farklı tiplerde üzüm üretilmekte olup üretim bölgeleri ABD ve Türkiye'den farklı olarak çok daha yüksek rakıma sahiptir.

ABD'de kuru üzüm üretimi Kaliforniya eyaletinde bulunan San Juaquin vadisinde, Fresno şehrinin merkezinde olduğu bölgede gerçekleştirilmekte olup üretim alan ve miktarında 2000'li yılların başından itibaren istikrarlı bir azalış eğilimi görülmektedir. Öyle ki 2000 yılında 1,16 milyon dekara ulaşan üretim alanları günümüzde 550 bin dekara kadar gerileyerek yarı yarıya azalmış, 400 bin tona ulaşan çekirdeksiz kuru üzüm üretimi 200 bin ton seviyesinin altına düşmüştür. (USDA, 2021).

Çin'deki kuru üzüm üretiminin tamamına yakını Sincan Özerk bölgesinde üretilmekte olup özellikle bu bölgedeki Turfan havzası, ülke üretiminin %80'inden fazlasını karşılamaktadır. Burada her yıl yaklaşık 1,2 milyon ton yaş üzüm üretilmekte olup %70'i kurutulmaktadır. Sincan'da özel kurutma evlerinde rüzgârla kurutulan yeşil renkli kuru üzüm atıştırmalık veya şekerleme ürünü olarak tüketilmektedir. Hâlihazırda yeşil kuru üzüm Çin'deki toplam kuru üzüm üretiminin yaklaşık %60'ını oluştururken, fırıncılık başta olmak üzere gıda işleme sektöründe kullanılan esmer kuru üzüm kalan %40'luk dilimi oluşturmaktadır (Baych, 2021).

Özbekistan'da çekirdeksiz kuru üzüm üretimi Ak kişmiş ve Kara kişmiş adı verilen iki çeşit ile bandırmalı ve bandırmatsız olarak yapılmaktadır. Üzümlerin kurutulmasında doğrudan güneşe serme ve iyi havalandırılan gölge yerlerde kurutma olmak üzere iki türlü yöntem uygulanmaktadır.

Hindistan'da kuru üzüm üretimi en çok Maharaştra eyaletinde Sangli, Solapur ve Nasik şehirleri ile Karnataka'nın Bijapur şehrinde üretilmektedir. Hindistan'da genellikle üzüm bandırılıp açık katmanlı sistemde gölgede kurutulmakta ve yeşil renkli kuru üzüm elde edilmektedir (Sharma and Adsule, 2007).

Güney Afrika'daki kuru üzüm üretiminin %90'ı Kuzey Cape Eyaletindeki Orange Nehri boyunca yapılmaktadır. Üretilen kuru üzüm miktarının %55'i Thompson tipinde bandırmatsız kurutulan esmer renkli, %35'i kükürtle ağartılan golden tipi, %7'si kuş üzümü geri kalanı ise "Sultanas" tipinde bandırılarak kurutulan üzümlerdir (Sikuka, 2020).

Arjantin'de kuru üzüm üretiminin %90'ı And dağlarının eteklerinde yer alan ve az yağış aldığı için üzüm kurutmaya oldukça elverişli olan San Juan şehrinde üretilmektedir. Üretimin

%54'ünün yapıldığı Flame çeşidi başta olmak üzere Sultanina Blanca, Superior Seedless, Torrontes Sanjuanino, Cereza, ve görece yeni bir çeşit olmasına rağmen 10 bin da üretim alanına ulaşan Fiesta çeşitleri kullanılmaktadır. Son yıllarda asma üzerinde kurutma sistemine uygun ABD orjinli Selma Pete adlı yeni bir çeşit dikilmeye başlamıştır (Prosperi, 2020).

Şili'de kuru üzümünün çoğu, ihracat için sofralık yaş üzüm üreten bağlardan sağlanmaktadır. Sadece kuru üzüm üretimine ayrılmış bağlar az sayıdadır. Kuru üzüm üretimi sofralık üzüm olarak daha az talep gören Flame ve Thompson gibi çeşitlerle kurulu bağları olanlar için alternatif bir gelir durumuna gelmiştir (Gonzales, 2020).

Yunanistan, dünya kuş üzümü üretiminin büyük bölümünü karşılamaktadır. Kuş üzümleri Black Corinth adı verilen çok küçük salkım ve tanelere sahip bir çeşitten elde edilmektedir. 1980'de 70 bin tona ulaşan Yunan kuş üzümü üretimi geçen zamanda büyük oranda azalmıştır (Vasilopoulou and Trichopoulou, 2014).

1965-1970 yıllarında ortalama yıllık üretim miktarı 70 bin ton seviyesinde olan (Atalan, 1972) Avustralya'nın günümüzdeki üretimi eski günlerinin oldukça gerisinde olup 13 bin ton dolayındadır.

Dünyada Kurutmalık Üzüm Tüketimi

Dünyada kuru üzüm tüketiminde önemli paya sahip ülkelerin 2015-2020 yıllarında ortalama yıllık kuru üzüm tüketimleri Tablo 5'de verilmiştir. Aynı zamanda üretici ülkeler arasında yer alan ABD, Çin ve Hindistan'ın tüketimde ilk 3 sırayı aldığı görülmektedir. Birleşik Krallık, Almanya, Hollanda ve Japonya üretici olmadıkları halde tüketim miktarı bakımından ön sıralarda yer almaktadırlar. Tüketim miktarının ülke nüfusuna bölünmesiyle elde edilen kişi başı tüketim miktarına göre kişi başı 2 kg üzerindeki tüketimiyle Hollanda ilk sırada yer almakta olup bu ülkeyi Birleşik Krallık ve Avustralya takip etmektedir. Türkiye'de çekirdeksiz kuru üzüm iç tüketim miktarı ise 37 bin ton seviyesindedir. Kişi başı tüketim miktarı ise 450 gramdır.

Protein ve karbonhidrat kaynağı olan kuru üzüm, içeriğindeki demir, fosfat, kalsiyum ve diğer mineral maddeler ile A, B1, B2, B6, C vitaminlerinden dolayı, dünyada gittikçe artan oranlarda talep görmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde, sağlıklı gıda tüketimi konusundaki bilincin yüksek olması beslenme alışkanlıklarında bu tip ürünlerin daha fazla yer almasına sebep olmaktadır. Kuru üzüm, gelecek yıllarda, dünya organik gıda pazarından daha büyük paylar alabilecek bir üründür (Anonim, 2021).

Tablo 5. Önemli Kuru Üzüm Tüketicisi Ülkeler (2015-2020 yılları ortalaması)

Ülkeler	Tüketim miktarı (ton)	Kişi başı tüketim (kg/yıl)
ABD	161.702	0,50
Çin	152.062	0,11
Hindistan	134.159	0,10
Birleşik Krallık	96.117	1,45
İran	68.843	0,83
Almanya	64.471	0,78
Türkiye	36.694	0,45
Avusturalya	30.155	1,22
Japonya	33.884	0,27
Brezilya	26.443	0,13
Rusya	23.853	0,17
Dünya	1.282.468	0,17

Kaynak: INC Statistical Yearbook 2020/2021 (nutfruit.org)

Dünya Kurutmalık Üzüm Dış Ticareti

Dünyada son beş yılın ortalamasına göre 920.804 ton kuru üzüm ihracata konu olmuştur (Anonim, 2022/d). Önde gelen kuru üzüm ihracatçısı ülkeler Tablo 6’da verilmiştir. Türkiye son beş yılın ortalamasına göre 266 bin ton ihracat ile ilk sıradadır. Son yıllardaki değişim ile ikinci sırada yer alan ABD’nin yerini İran almış olup Almanya, Hollanda ve Belçika üretici ülke olmadığı halde önemli miktarda ihracat yapan ülkelerdir. Son 5 yılın ortalamasına göre Almanya ithal ettiği kuru üzüm miktarının %14,6’sını, Hollanda %24’8’ini, Belçika %37,6’sını ihraç etmektedir.

Tablo 6. Ülkelerin Kuru Üzüm İhracat Miktarları (Ton)

Ülkeler	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort.	5 yıl %
Türkiye	268.585	278.929	267.503	259.015	257.163	266.239	28,9
İran	96.421	113.673	121.803	175.325	143.989	130.242	14,1
A.B.D.	126.832	85.314	78.606	80.376	77.580	89.742	9,7
Özbekistan	78.157	68.888	73.456	42.096	55.096	63.539	6,9
Şili	51.789	62.803	66.400	57.586	63.400	60.396	6,6
G. Afrika	49.045	61.237	47.609	65.567	63.964	57.484	6,2
Afganistan	37.876	45.796	39.381	55.336	58.013	47.280	5,1
Arjantin	27.503	41.269	35.053	35.548	38.849	35.644	3,9
Çin	13.792	23.739	40.185	31.388	20.232	25.867	2,8
Hindistan	24.058	22.966	23.879	24.250	20.783	23.187	2,5
Yunanistan	19.521	17.497	17.828	16.509	15.829	17.437	1,9
Diğer	92.878	111.294	117.766	111.829	84.968	103.747	11,4
Dünya	886.457	933.405	929.469	954.825	899.866	920.804	100

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Dünya kuru üzüm ihracatı son beş yılın ortalamasına göre 1,7 milyar dolarlık değere ulaşmıştır. Bu değer %28,1’i Türkiye, %14,8’i ABD ve %10,2’si İran tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu üç ülke dünya kuru üzüm ihracat değerinin %53,1’ini oluştururken diğer ülkeler arasında Afganistan, Şili ve Güney Afrika %5’in üzerine çıkan ihracat değeri ile pazarda yer almaktadırlar (Tablo 7).

Tablo 7. Ülkelerin Kuru Üzüm İhracat Değerleri (1000 USD)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort.	5 yıl %
Türkiye	408.211	490.407	574.161	514.029	478.849	493.131	28,1
A.B.D.	308.024	284.064	257.551	226.463	225.688	260.358	14,8
İran	152.709	152.938	165.734	233.898	187.951	178.646	10,2
Şili	116.575	155.382	155.087	124.576	127.347	135.793	7,7
Güney Afrika	99.769	151.714	118.709	124.750	120.354	123.059	7,0
Afganistan	90.610	94.153	87.974	132.124	135.317	108.036	6,2
Özbekistan	61.565	58.811	104.566	55.117	60.828	68.177	3,9
Arjantin	49.433	80.355	71.096	51.255	54.364	61.301	3,5
Çin	29.387	45.736	74.200	54.596	41.075	48.999	2,8
Yunanistan	41.474	50.874	53.800	45.350	38.350	45.970	2,6
Dünya	1.565.121	1.807.343	1.928.610	1.801.507	1.677.768	1.756.070	100,0

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Ülkelerin kuru üzüm ihracat birim fiyatları Tablo 8’de verilmiştir. Önemli ihracatçı ülkelerin birim fiyatları dünya birim fiyatlarıyla karşılaştırıldığında, Türkiye’nin 1,85 \$/kg’lık fiyat ortalamasıyla dünya fiyatına oldukça yakın, ABD’nin ise 2,90 \$/kg ile oldukça yüksek, İran’ın 1,37\$/kg ile düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Ülkelerin Kuru Üzüm İhracat Birim Fiyatları (USD/kg)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort.
Türkiye	1,52	1,76	2,15	1,98	1,86	1,85
A.B.D.	2,43	3,33	3,28	2,82	2,91	2,90
İran	1,58	1,35	1,36	1,33	1,31	1,37
Şili	2,25	2,47	2,34	2,16	2,01	2,25
G.Afrika	2,03	2,48	2,49	1,90	1,88	2,14
Afganistan	2,39	2,06	2,23	2,39	2,33	2,28
Özbekistan	0,79	0,85	1,42	1,31	1,10	1,07
Arjantin	1,80	1,95	2,03	1,44	1,40	1,72
Çin	2,13	1,93	1,85	1,74	2,03	1,89
Yunanistan	2,12	2,91	3,02	2,75	2,42	2,64
Hindistan	1,41	1,88	1,58	1,22	1,26	1,47
Hollanda	2,35	2,45	2,58	2,67	2,68	2,55
Dünya	1,77	1,94	2,07	1,89	1,86	1,91

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Ülkelerin kuru üzüm ithalat miktarlar ve değerleri Tablo 9 ve 10’da verilmiştir. İthalatta miktar ve değer açısından ilk sırada yer alan Birleşik Krallığı, Almanya ve Hollanda takip etmektedir.

Tablo 9. Ülkelerin Kuru Üzüm İthalat Miktarları (Ton)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort	5 yıl %
Birleşik Krallık	105.953	99.238	96.093	98.515	90.689	98.098	11,3
Almanya	77.334	77.378	72.248	81.394	79.503	77.571	8,9
Hollanda	54.332	54.734	52.034	51.076	51.388	52.713	6,1
Japonya	38.103	35.456	31.956	31.648	31.574	33.747	3,9
Çin	33.132	37.717	40.666	22.268	25.326	31.822	3,7
Fransa	28.917	27.704	27.921	26.482	26.682	27.541	3,2
Brezilya	25.336	26.389	27.809	28.522	25.956	26.802	3,1
Kanada	26.594	25.049	23.767	26.591	25.167	25.434	2,9
BAE	22.619	21.587	23.573	27.277	29.669	24.945	2,9
Hindistan	17.847	21.515	24.924	28.534	28.705	24.305	2,8
Kazakistan	41.413	29.154	16.516	18.143	15.185	24.082	2,8
ABD	18.272	48.321	18.286	15.129	18.794	23.760	2,7
Irak	21.811	21.268	23.407	25.008	24.348	23.168	2,7
İtalya	22.589	21.476	21.663	18.851	22.801	21.476	2,5
Avustralya	24.392	21.666	18.162	23.912	18.909	21.408	2,5
Rusya Federasyonu	23.665	24.309	27.365	13.446	14.110	20.579	2,7
Diğer	294.312	305.349	330.531	300.690	310.467	308.271	35,5
Dünya	876.621	897.666	873.221	847.705	848.828	868.808	100

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Tablo 10. Ülkelerin Kuru Üzüm İthalat Değerleri (1000 USD)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort.	5 yıl %
B. Krallık	191.638	199.064	222.041	215.976	184.598	202.663	11,6
Almanya	144.518	161.756	171.140	171.128	162.360	162.180	9,2
Hollanda	95.713	108.538	116.522	107.895	102.579	106.249	6,1
Hindistan	76.327	95.181	107.129	102.448	104.194	97.056	5,5
Japonya	91.098	116.215	106.343	84.436	86.690	96.956	5,5
Kanada	60.348	63.649	66.738	66.353	62.022	63.822	3,6
Fransa	57.604	58.440	66.162	61.023	58.235	60.293	3,4
Çin	43.633	52.951	58.804	33.477	44.602	46.693	2,7
ABD	33.182	87.502	42.510	30.720	36.733	46.129	2,6
Brezilya	43.532	49.747	55.971	42.627	36.318	45.639	2,6
İtalya	37.801	41.387	48.762	38.296	45.346	42.318	2,4
Avustralya	36.773	37.093	37.837	47.223	34.690	38.723	2,2
Irak	32.116	29.969	34.738	38.062	36.531	34.283	2,0
Rusya Fed.	37.002	40.774	47.357	21.147	21.115	33.479	1,9
Belçika	37.421	41.328	35.301	26.020	27.294	33.473	1,9
BAE	28.722	29.789	29.875	27.367	47.868	32.724	1,9
Türkiye	5.447	3.166	52.705	49.978	45.769	31.413	1,8
İspanya	30.747	34.590	36.686	24.264	22.776	29.813	1,7
Polonya	25.435	25.119	32.555	31.504	27.238	28.370	1,6
Suudi A.	29.524	27.608	24.918	19.704	21.582	24.667	1,4
Dünya	1.595.753	1.830.793	1.946.963	1.727.249	1.671.905	1.754.533	100,0

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

2.1.1.2 Dünyada Sofralık Üzüm

Üzüm değerlendirme şekillerinden biri olan sofralık üzümlerde genellikle salkımlar büyük ve gösterişlidir. Salkımlarda bulunan taneler seyrek, iri, çekirdeksiz/çekirdekli, üniform renkte ve sap bağlantı kuvveti yüksektir. Sofralık üzümlerde tane büyüklüğü ve et yapısının sertliği önemlidir. Bu özellikler sofralık üzümün taşıma esnasında zarar görmesini azaltır. Sofralık üzümlerde aromada tüketici tercihini etkilemektedir. Dünyada önemli sofralık üzüm çeşitleri arasında Kyoho, Sultani Çekirdeksiz ve Red Globe’u saymak mümkündür.

Dünya Sofralık Üzüm Üretimi

Dünya sofralık üzüm üretimi 2021 yılı itibariyle Çin ve Hindistan’daki üretim artışlarının etkisiyle de bir önceki yıla göre 1 milyon artarak 25,5 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 11). Çin, Hindistan, Türkiye ve AB dünyanın önemli sofralık üzüm üreticilerindedir. Şili ve Peru Güney Yarım küresindeki önemli sofralık üzüm üreticisi ülkelerdir. (USDA, 2022).

Sofralık üzüm üreticisi ülkelerin son 5 yıllık üretim miktarları Tablo 10’da verilmiştir. Buna göre sofralık üzüm üretiminde Çin dünyada lider konumdadır. Crimson Seedless ve Shine Muscat gibi üzüm çeşitlerinin üretim alanlarında artışlar söz konusudur.

Türkiye 2 milyon 54 bin tonluk üretimiyle Çin ve Hindistan’dan sonra 3. sırada yer almaktadır. 2021 yılında Manisa ilinde yaşanan don zararı nedeniyle Türkiye sofralık üzüm üretiminde bir önceki yıla göre 280 bin tonluk bir azalma olmuştur. AB ülkelerinde üretim son beş yıl boyunca çok fazla değişmemiştir. ABD’de yaşanan kuraklık ve azalan sulama nedeniyle verimin azalması üretimin de bir önceki yıla göre 45 bin ton azalmasına neden olmuştur. Şili’de

bir önceki yıl yaşanan yağış zararları 2021 yılında görülmediği için üretim bir önceki yıla göre 100 bin ton artmıştır. Peru’da yıllar içerisinde sofralık üzüm üretiminde istikrarlı bir artış görülmektedir. Ülkedeki en yaygın üzüm çeşidi Red Globe’dur (USDA, 2022).

Tablo 11. Ülkelerde Göre Sofralık Üzüm Üretim Miktarı (1000 Ton)

Üretim	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/2022	5 yıllık ort	%
Çin	10.500	9.900	10.800	10.900	11.200	10.660	42,9
Hindistan	2.800	2.900	2.280	2.300	2.900	2.636	10,6
Türkiye	2.109	1.950	2.050	2.220	1.940	2.054	8,3
Özbekistan	1.590	1.603	1.603	1.603	1.603	1.600	6,4
Brezilya	1.592	1.485	1.485	1.485	1.485	1.506	6,1
Mısır	1.315	1.350	1.385	1.170	1.435	1.331	5,4
Avrupa Birliği	1.448	1.589	1.548	1.371	1.386	1.468	5,9
ABD	935	997	905	871	826	907	3,7
Şili	915	835	785	665	765	793	3,2
Peru	623	630	645	687	700	657	2,6
G. Afrika	308	298	322	364	370	332	1,3
Diğer	923	810	958	899	893	898	3,6
Toplam	25.058	24.347	24.766	24.535	25.503	24.842	100

Kaynak: USDA, 2022

Dünya Sofralık Üzüm Tüketimi

Dünya sofralık üzüm tüketimi 2017-2021 yılları ortalaması 24,5 milyon ton civarında olup son beş yıl içerisinde önemli bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Sofralık üzüm tüketiminde dünyada önemli paya sahip olan ülkelerin aynı zamanda üretici ülkeler olduğu görülmektedir. Çin dünya sofralık üzüm tüketiminde %43,07’lik payla ilk sıradadır. Çin’i; Hindistan, Avrupa Birliği ülkeleri takip etmektedir Sofralık üzüm tüketiminde AB içerisinde tüketim açısından lider ülke İtalya’dır. Bu ülkeyi sırasıyla; Almanya, İngiltere, Fransa ve İspanya izlemektedir (Tablo 12). Türkiye dünya sofralık üzüm tüketiminde 4. sıradadır

Tüketimde uluslararası pazarda en fazla yer alan üzüm çeşidi, Sultani Çekirdeksizdir. Bu çeşit Sultanina, Sultani, Sultana, Kishmish ya da Thompson Seedless olarak da adlandırılmaktadır. Sultani Çekirdeksiz; dışında Flame Seedless ve Crimson Seedless de talep gören çeşitlerdendir. Çekirdekli çeşitlerden Red Globe ise dış pazarda en çok talep edilen çeşitlerdendir. Dış pazarda renkli, iri taneli çekirdeksiz üzüm çeşitlerine olan talep artmaktadır.

Tablo 12. Ülkelere Göre Sofralık Üzüm Tüketim Miktarı (1000 Ton)

	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/2022	5 yıllık ort	%
Çin	10.464	9.873	10.677	10.665	11.035	10.543	43,07
Hindistan	2.401	2.356	1.803	1.830	2.305	2.139	8,74
Avrupa Birliği	1.792	1.916	1.872	1.762	1.781	1.825	7,45
Türkiye	1.830	1.771	1.845	2.006	1.677	1.826	7,46
Brezilya	1.571	1.455	1.443	1.414	1.448	1.466	5,99
Özbekistan	1.463	1.485	1.507	1.487	1.408	1.470	6,00
Mısır	1.210	1.235	1.248	1.027	1.283	1.201	4,90
ABD	1.217	1.199	1.252	1.228	1.279	1.235	5,04
Rusya	412	307	308	369	400	359,2	1,47
Birleşik Krallık	270	268	275	269	275	271,4	1,11
Diğer	2.196	2.061	2.120	2.186	2.168	2.146	8,77
Toplam	24.826	23.926	24.350	24.243	25.059	24.481	100,00

Kaynak: USDA,2022

Dünya Sofralık Üzüm Dış Ticareti

Dünyada son beş yılın ortalamasına göre yıllık 3,5 milyon ton sofralık üzüm ihracatı gerçekleştirilmiştir. Dünya sofralık üzüm ihracatında önde gelen ülkeler Tablo 13’de verilmiştir. Şili son beş yılın ortalamasına göre yıllık 619 bin tonluk ihracatı ile lider ülke olma konumunu devam ettirmektedir. Güney Yarım kürede bulunan Şili ticareti Ocak-Temmuz aylarını kapsamaktadır. Peru dünya sofralık üzüm ihracatında 413 bin ton ile ikinci sırada yer almaktadır. Çin, Güney Afrika ve Türkiye diğer önemli ihracatçı ülkelerdir. 2021/2022 üretim yılında Özbekistan’ın üretim miktarı değişmemekle birlikte ihracatındaki artış dikkat çekicidir. Türkiye ile aynı pazara üzüm ihracatı yapan Özbekistan üretim miktarını arttırdığı takdirde önemli bir rakip olarak karşımıza çıkabilecektir.

Tablo 13. Ülkelere Göre Sofralık Üzüm İhracat Miktarı (1000 Ton)

	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/2022	5 yıllık ort	%
Şili	731	655	605	526	580	619	17,5
Peru	277	388	400	468	530	413	11,7
Çin	278	289	362	428	350	341	9,7
Güney Afrika	279	276	284	322	320	296	8,4
Türkiye	280	179	205	215	265	229	6,5
ABD	336	368	325	314	260	321	9,1
Hindistan	210	250	185	267	255	233	6,6
Meksika	196	147	224	207	195	194	5,5
Özbekistan	126	118	96	116	195	130	3,7
Avrupa Birliği	179	193	177	179	165	179	5,1
Diğer	571	605	637	580	487	576	16,3
Toplam	3.464	3.467	3.501	3.622	3.602	3.531	100,00

Kaynak: USDA, 2022

Üretim miktarına göre ihracattaki paya bakıldığında, oran açısından üretiminin %89,2'sini ihraç eden Güney Afrika'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Şili üretiminin %78,1'ini ihraç ederken, Türkiye üretiminin yaklaşık %11'ini ihraç etmiştir (Tablo 14).

Türkiye'nin sofralık üzüm üretiminde dünya genelinde 3. sırada yer alırken, ihracatında dünya sıralamasında gerilerde olmasının pek çok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden en önemlileri; Türkiye'de sofralık üzüm iç tüketimin yüksek olması, ihracata yönelik sofralık üzüm üretiminde kalite ve kalıntı sorunlarının giderilememesi, tek çeşitle dış pazarda yer alınması ve üretici ülkelerin büyük çoğunluğunun kuzey yarım kürede yer alması, bu ülkelerden ABD'nin rekabetçi dış ticaret politikası izlemesi şeklinde sıralanabilir.

Tablo14. Ülkelere Göre Sofralık Üzüm Üretiminin İhracata Oranı

	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/2022	5 yıllık ort
Güney Afrika	90,6	92,6	88,2	88,5	86,5	89,2
Şili	79,9	78,4	77,1	79,1	75,8	78,1
Peru	44,5	61,6	62,0	68,1	75,7	62,9
ABD	35,9	36,9	35,9	36,1	31,5	35,4
Avrupa Birliği	12,4	12,1	11,4	13,1	11,9	12,2
Türkiye	13,3	9,2	10,0	9,7	13,7	11,1
Mısır	9,2	8,3	11,1	12,1	0,0	9,9
Hindistan	7,5	8,6	8,1	11,6	8,8	8,8
Özbekistan	7,9	7,4	6,0	7,2	12,2	8,1
Çin	2,6	2,9	3,4	3,9	3,1	3,2
Brezilya	2,8	2,7	3,0	3,3	0,0	3,0
Toplam	13,8	14,2	14,1	14,8	14,1	14,2

Sofralık üzüm ihracatında pazar payının artırılması için öncelikle mevcut üretilen çeşitlerdeki yetiştiricilik sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. Mevcut üretimdeki kalite sorunlarının giderilmesine yönelik uygulamalar açısından üreticiler bilinçlendirilmelidir. Standartlara uygun, verimli ve kaliteli, kalıntısı olmayan ürün eldesi için üretici eğitimi ve sözleşmeli üretime ağırlık verilmesi uygun olacaktır. Bunun yanı sıra yeni geliştirilecek çeşitlerde raf ömrü uzunluğu, geççilik ya da erkencilik gibi özelliklere ağırlık verilmelidir.

Türkiye coğrafi özellikleri itibarıyla güney yarım kürede sofralık üzüm üreten Şili ve Arjantin gibi ülkelerle rekabet halinde değildir. Türkiye az miktarda ithal ettiği sofralık üzümü de yine bu ülkelerden kış aylarında gerçekleştirmektedir (Anonim, 2019).

Son beş yıl ortalamasına göre dünya sofralık üzüm ihracat değeri 8,7 milyar USD olarak gerçekleşmiştir. Bu değer içerisinde en yüksek pay %11 ile Şili'nindir. Bu ülkeyi Peru ve Çin izlemektedir. Türkiye'nin ihracat değeri diğer ülkelerin oldukça gerisindedir (Tablo 15).

Tablo 15. Ülkelerin Sofralık Üzüm İhracat Değerleri (1000 USD)

	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/2022	5 yıllık ort	%
Şili	996.083	1.082.076	953.146	933.181	826.923	958.282	11,00
Peru	653.449	763.142	811.771	991.105	1.195.753	883.044	10,14
Çin	735.177	689.599	987.195	1.212.695	757.081	876.349	10,06
Güney Afrika	541.704	541.910	521.161	520.219	708.536	566.706	6,51
Türkiye	195.392	120.888	150.104	157.885	204.938	165.841	1,90
ABD	903.125	926.400	855.055	822.266	781.591	857.687	9,85
Hindistan	275.964	275.656	307.972	286.118	323.519	293.846	3,37
Meksika	246.057	198.125	291.595	276.520	53.011	213.062	2,45
Özbekistan	97.939	120.910	119.167	133.137	147.655	123.762	1,42
Avrupa Birliği	2.207.825	2.304.355	2.070.328	2.427.263	2.598.047	2.321.564	26,65
Diğer	1.293.296	1.291.633	1.438.693	1.525.773	1.704.921	1.450.863	16,66
Toplam	8.146.011	8.314.694	8.506.187	9.286.162	9.301.975	8.711.006	100,00

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Sofralık üzüm ihracatında son beş yılın ortalamasına göre ton başına 2.563 USD ile Çin ilk sıradadır. Bu ülkeyi 2.389 USD ile Peru izlemektedir. Türkiye'nin birim fiyatı ise 724 olup dünya ortalamasının oldukça altındadır (Tablo 16). Türkiye'nin ihracat birim fiyatının düşük olma nedenleri arasında üzümü sattığı ülkelerdeki pazar fiyatlarının düşük olması gelmektedir. Satılan üzüm fiyatının düşük olma nedenlerini Türkiye'nin nerdeyse tek çeşitle dış pazarda yer alması ve bu çeşit içinde diğer ülkeler tarafından istenilen kalite standartlarının karşılanamaması olarak sıralamak mümkündür.

Tablo 16. Ülkelerin Sofralık Üzüm İhracat Birim Fiyatları (USD/Ton)

	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/2022	5 yıllık ort
Şili	1.407	1.472	1.452	1.525	1.574	1.486
Peru	2.423	2.369	2.327	2.386	2.440	2.389
Çin	2.622	2.488	2.694	2.854	2.159	2.563
Güney Afrika	1.607	1.672	1.622	1.601	1.923	1.685
Türkiye	703	671	730	744	772	724
ABD	2.347	2.201	2.271	2.322	2.517	2.332
Hindistan	1.490	1.605	1.431	1.584	1.206	1.463
Meksika	1.256	1.349	2.061	2.209	2.130	1.801
Özbekistan	720	877	1.018	948	684	849
Avrupa Birliği	1.995	2.114	1.994	2.147	2.266	2.103
Dünya	2.352	2.398	2.430	2.564	2.582	2.467

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Dünya sofralık üzüm ithalatı son 5 yıl ortalaması yıllık 3,4 milyon ton civarındadır. Sofralık üzüm ithalatında ABD ilk sıradadır. ABD kendi üretim döneminin farklılığından kaynaklanan nedenle aynı zamanda sofralık üzüm ithalatçısı bir ülkedir. AB ülkeleri ise sofralık üzüm ithalatında ikinci sırada yer almaktadır. AB ülkeleri içerisinde de Hollanda, Almanya ve İngiltere en büyük ithalatçı ülkelerdir. Hollanda, aynı zamanda yeniden ihracat yapmak

amacıyla sofralık üzüm ithalatında önemli ülkeler arasına girmektedir Sofralık üzüm ithalatında ilk sıralarda yer alan diğer ülkeler ise; Rusya, Çin, Hong Kong ve Kanada'dır (Tablo 17).

Tablo 17. Ülkelere Göre Sofralık Üzüm İthalatı (1000 Ton)

	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/2022	5 yıllık ort	%
ABD	618	571	672	670	713	649	18,84
Avrupa Birliği	523	520	501	570	560	535	15,53
Rusya	387	290	288	351	380	339	9,85
Birleşik Krallık	270	268	275	269	275	271	7,88
Kanada	179	179	190	191	185	185	5,37
Çin	242	262	239	194	185	224	6,52
Hong Kong	250	259	238	201	130	216	6,26
Bangladeş	51	48	60	106	120	77	2,24
Meksika	101	127	91	98	115	106,4	3,09
Kazakistan	96	78	77	60	110	84,2	2,44
Diğer	715	751	756	832	734	758	22,00
Dünya	3.432	3.350	3.387	3.543	3.508	3.444	100,00

Kaynak: USDA, 2022

Dünya sofralık üzüm ithalat değeri son 5 yıl ortalaması yıllık 9,8 milyon USD civarındadır. Sofralık üzüm ithalat değeri açısından ABD ilk sıradadır. Rusya ithalat miktarı açısından %9,85'lik bir pay alırken ithalat değerindeki payı %3,80'dir (Tablo 18).

Tablo 18. Ülkelerin Sofralık Üzüm İthalat Değerleri (1000 USD)

	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/2022	5 yıllık ort	%
ABD	1.720.208	1.746.164	1.805.757	1.887.761	1.981.072	1.828.192	18,70
Avrupa Birliği	3.348.164	3.585.230	3.372.341	3.650.694	3.938.742	3.579.034	36,60
Rusya	398.400	319.827	324.003	360.625	454.837	371.538	3,80
Birleşik Krallık	668.247	687.345	664.411	680.976	678.547	675.905	6,91
Çin	589.242	586.198	643.520	642.789	535.397	599.429	6,13
Kanada	422.294	421.262	432.654	445.217	471.793	438.644	4,49
Hong Kong	487.757	497.028	522.651	548.004	455.958	502.280	5,14
Meksika	144.316	156.048	170.521	194.277	145.340	162.100	1,66
Bangladeş	17.899	29.892	84.325	130.432	113.051	75.120	0,77
Diğer	1.298.865	1.421.528	1.609.368	1.462.776	1.939.619	1.546.431	15,81
Dünya	9.095.392	9.450.522	9.629.551	10.003.551	10.714.356	9.778.674	100,00

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Sofralık üzüm ithalatı açısından dünya ortalaması 2.839 USD/ton'dur. İthalat birim fiyatlarının en yüksek olduğu ülkeler ABD, Çin, Birleşik Krallık şeklinde sıralanmaktadır (Tablo 19). ABD ithalatının yarıya yakını Şili'den yapmaktadır.

Tablo 19. Ülkelerin Sofralık Üzüm İthalat Birim Fiyatları (USD/Ton)

	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/2022	5 yıllık ort
ABD	2.892	2.984	2.775	2.843	3.024	2.904
Avrupa Birliği	2.065	2.243	2.102	2.224	2.315	2.190
Rusya	1.043	1.082	1.120	1.131	1.146	1.104
Birleşik Krallık	2.463	2.520	2.358	2.456	2.520	2.463
Çin	2.519	2.530	2.550	2.566	2.751	2.583
Kanada	2.376	2.270	2.310	2.398	2.553	2.381
Hong Kong	2.081	2.089	2.174	2.279	2.375	2.200
Meksika	1.826	1.611			1.982	1.806
Bangladeş	992	1.766	2.434	2.052	990	1.647
Dünya	2.650	2.821	2.843	2.823	3.054	2.839

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

2.1.1.3 Dünya Şarap Piyasası

Şarap, parçalanmış veya parçalanmamış yaş üzümün veya üzüm şirasının, kısmen veya tamamen fermantasyonu sonucu elde edilen, coğrafi işaret ya da köken ismi tescilli yapılmış ya da yapılmamış ürünü ifade etmektedir. Şarap, üzüm ve üzüm ürünleri içinde en büyük katma değere sahip olmasından dolayı, büyük bağcı ülkelerin birçoğunda bağ ekonomisinin temeli üzümün şarap olarak değerlendirilmesine dayanır. 2021 yılında İtalya, Fransa ve İspanya dünya şarap üretiminin %47'sini oluştururken, en büyük şarap üreticisi 8 ülke üretilen toplam şarabın %76'sını üretmiştir. Dünyada en fazla bağ alanına sahip ilk 5 ülkeden sırasıyla İspanya, Fransa ve İtalya'nın yine en yüksek ticaret hacmine sahip olmaları bu olguyu doğrular niteliktedir. Diğer taraftan son yıllarda bağcılığı hızla gelişen Çin, Şili, Avusturalya, Yeni Zelanda gibi ülkelerde de şarap ekonomisi önemli itici gücü oluşturmaktadır.

Günümüzde adaptasyon kabiliyeti çok yüksek, dünya genelinde kabul görmüş çeşitlerin farklı teruarlarda işlenmesi ve farklı özelliklerin kıyaslanması bir zenginlik olarak görülse de yerel çeşitlerin kendilerine özgü farklılıkları yükselen bir tüketici tercihi olarak belirlemiştir. Bunun yanında gıda güvenliği ve sürdürülebilirlik dünya tarımından ve şarapçılıkta da yükselen bir tüketici talebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Organik, iyi tarım uygulamaları sertifikasyonuna sahip, biyodinamik bağcılık yöntemlerle üretilen şaraplara ya da doğal şaraplara talep artmaktadır.

Çeşitlerin getirdiği farklılığın yanında, üzümün yetiştirilme ve işleme sürecinde meydana getirilen farklılıklarda da tüketiciler açısından merak uyandırmaktadır. Şarap oldukça bol seçenekler arasından hafif, meyvemsi, çok gövdeli, ağır ve topraksı gibi ifadelerle tanımlanan bir aralıkta, kırmızı, beyaz, rose, blush gibi kategorilerde üretilebildiğinden, bu farklılıklar da tüketici tercihlerini etkilemektedir. Tüketici tercihinin genel anlamda daha ağır şaraplardan daha düşük alkollü, kolay içimli şaraplara evrildiği görülmektedir ve farklı şarap stilleri merak konusu olmaktadır.

İklim krizi tüm tarımsal üretimin yanı sıra bağcılık faaliyetlerini tarihte görülmemiş bir şekilde etkilemeye devam ederken, 2019 yılında çıkan Covid-19 pandemisi ve Şubat 2022'de patlak veren Rusya-Ukrayna savaşı, enerji krizleri, hammadde tedarik zinciri ve bunlarla bağlantılı olarak ortaya çıkan krizler, şarap sektöründe sürdürülebilirlik ve küresel gıda güvenliğine yönelik en büyük tehditler olarak ortaya çıkmıştır. Bahsedilen tehditler ve zorluklara rağmen dünya şarapçılığı, değişimler ve açılımlarla gelişmeye devam etmektedir.

Dünya Şarap Üretimi

Dünya toplam şarap üretimi 2021 yılında yaklaşık 262 milyon hl civarındadır. Ancak son üç yıla bakıldığında beş yıllık ortalamanın altında olduğu görülmektedir bunun nedeni ise Tablo Tablo 20'de görüldüğü üzere Fransa ve İspanya gibi Kuzey Yarımküre ülkelerinin şarap üretiminde dolayısı ile şaraplık üzüm üretimindeki düşüşlerdir. İtalya son beş yılda ortalama yaklaşık 49 mhl şarap üretimiyle dünya üretiminin %18,41'ini oluşturarak en çok şarap üreten ülke konumunu alırken Fransa 42 mhl, İspanya 37 mhl ve ABD yaklaşık 24 mhl şarap üretimi ile İtalya'yı takip etmektedir. Türkiye ise son beş yılda 673 bin hl ortalama şarap üretimi ile toplam üretimin %0,25'ine sahiptir.

Diğer bir yandan dünya şarap pazarı sürekli değişmekte ve daha dinamik hale gelmektedir. Bu dinamizmin getirilerini ve potansiyelini fark eden yeni üreticiler pazarda kendilerine yer bulmak için rekabete başlamıştır. Geleneksel üreticiler olan Avrupa ülkelerinin payları azalırken, Güney Amerika, Güney Afrika, Avustralya, Yeni Zelanda ve Amerika Bileşik Devletleri pazar paylarını artırmıştır.

Tablo 20. Ülkelere Göre Şarap Üretimi (mhl)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 Yıl Ort.	5 Yıl %
İtalya	42.500	54.783	47.533	49.066	50.232	48.823	18,41
Fransa	36.420	49.186	42.193	46.666	37.648	42.423	16,00
İspanya	32.480	44.933	33.676	40.949	35.000	37.408	14,11
Amerika	24.506	26.074	25.562	22.750	24.070	24.592	9,27
Avustralya	13.690	12.740	11.970	10.900	14.820	12.824	4,84
Arjantin	11.821	14.522	13.019	10.796	12.482	12.528	4,72
Şili	9.492	12.898	11.939	10.337	13.436	11.620	4,38
Güney Afrika	10.820	9.503	9.705	10.385	10.826	10.248	3,86
Almanya	7.462	10.268	8.218	8.405	8.744	8.619	3,25
Türkiye	644	754	725	622	622	673	0,25
Dünya	248.636	294.637	258.068	262.756	261.737	265.167	100,00

Kaynak: OIV, 2022

Dünya Şarap Tüketimi

Çin şarap tüketiminde 2018 yılından itibaren ortalama yıllık 2 mhl düşüşü ve 2020 yılında Covid-19'un şarap pazarına olumsuz etkileri ile küresel şarap tüketiminin düşüş trendi, 2021 yılında tersine dönmüştür. 2021'de Covid-19 ile ilgili kısıtlamaların kaldırılması, dünyadaki çoğu ülkede tüketimin artmasına katkıda bulunmuştur ancak ülke düzeyinde bakıldığında şarap tüketim davranışlarının coğrafi bölgeler arasında oldukça heterojen olduğu görülmektedir. Küresel şarap tüketimi 2021 yılında yaklaşık 239 mhl civarındadır. Ancak, şarap tüketimi aynı şarap üretimindeki tabloya benzer şekilde son üç yılın verileri ortalamasının altındadır. Son beş yılın ortalama tüketim verilerine bakıldığında ise; ABD 33 mhl üretimi ile %13,91, Fransa 25 mhl tüketim ile %10,68 ve İtalya 23 mhl ile dünya toplam tüketimin %9,70'ini oluşturmaktadır. Türkiye ise son beş yılda 728 bin hl ortalama şarap tüketimi ile toplam tüketimin %0,30'una sahiptir. 2021 yılında ilk beş ülke dünya şarap tüketiminin neredeyse yarısını oluştururken, ilk on ülke üçte ikisinden fazlasını temsil etmektedir. Diğer bir yandan AB'de tüketilen 114 mhl şarap, dünya tüketiminin %48'ini temsil etmektedir (Tablo 21).

Tablo 21. Ülkelere Göre Şarap Tüketim Miktarı (mhl)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 Yıl Ort.	5 Yıl %
Amerika	32.698	33.611	34.175	32.859	33.077	33.284	13,91
Fransa	28.634	26.028	24.714	23.202	25.202	25.556	10,68
İtalya	22.600	22.400	22.600	24.200	24.200	23.200	9,70
Almanya	19.745	20.000	19.800	19.844	19.800	19.838	8,29
Çin	19.280	17.568	14.999	12.396	10.492	14.947	6,25
Birleşik Krallık	13.148	12.904	13.034	13.400	13.403	13.178	5,51
İspanya	10.453	10.850	10.700	9.552	10.500	10.411	4,35
Rusya	10.415	9.876	9.968	10.267	10.472	10.199	4,26
Arjantin	8.925	8.396	8.532	9.430	8.381	8.733	3,65
Avustralya	5.360	5.272	5.803	5.950	5.716	5.620	2,35
Türkiye	664	772	748	681	775	728	0,30
Dünya	246.776	241.778	238.571	233.825	235.318	239.254	100,00

Kaynak: OIV

Dünya Kişi Başı Şarap Tüketimi

2021 yılında kişi başı şarap tüketimi 51,6 litre olan Portekiz uzun yıllardır bu alanda ilk sırada yer almaktadır. En büyük şarap üreticileri olan Fransa ve İtalya her ne kadar geçen yüzyılda şarap tüketimleri önemli ölçüde azalmış olsa da sırasıyla 47,3 litre ve 46,8 litre ortalama tüketimleri ile ikinci ve üçüncü sıralarını korumaktadır (Tablo 22).

İsviçre şarap üretiminde listede ilk sıralarda değilken; kişi başı tüketimde dördüncü sıradadır. İsveç 25,32 litre ortalama kişi başı şarap tüketimi ile küresel sıralamada onuncu sırada iken dünyanın üçüncü şarap üreticisi İspanya, rakipleri Fransa ve İtalya'nın veya listede ilk sırada olan sınır komşusu Portekiz'e göre 25,90 litre ortalama şarap tüketimi ile listede dokuzuncu sırada olması oldukça şaşırtıcıdır. Türkiye ise 1,16 litre ortalama tüketimi ile dünya ortalamasının oldukça gerisindedir.

Tablo 22. Ülkelere Göre Kişi Başına Şarap Tüketimi (l)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort
Portekiz	59,10	57,90	60,60	51,90	51,60	56,22
Fransa	54,40	49,30	46,60	43,60	47,30	48,24
İtalya	43,50	43,10	43,50	46,70	46,80	44,72
İsviçre	34,50	35,10	36,60	35,80	35,20	35,44
Avusturya	32,10	31,10	29,70	30,20	30,90	30,80
Belçika	29,70	28,80	27,90	27,10	25,80	27,86
Almanya	27,60	27,90	27,60	27,60	27,60	27,66
Avustralya	26,90	26,00	28,10	28,50	27,00	27,30
İspanya	26,40	27,20	26,60	23,60	25,70	25,90
İsveç	28,30	24,70	24,00	25,00	24,60	25,32
Türkiye	1,10	1,20	1,20	1,10	1,20	1,16

Kaynak: OIV

Dünyada Şarap Dış Ticareti

2021 yılında dünya şarap ihracatı 111,6 mhl'lik bir hacimle şu ana kadarki en büyük seviyesine ulaşırken değer açısından da yaklaşık 41 milyar dolar ile rekor kırmıştır. Fransa, İtalya ve İspanya üretimde olduğu gibi ihracatta da sırasıyla yaklaşık 13 milyar dolar, 8 milyar dolar ve 3 milyar dolar ihracat değeri ile ilk üç sırayı oluşturmaktadır. Son beş yıllık ortalama verilerine bakıldığında ise Fransa toplam ihracatın %30'unu gerçekleştirmektedir. İlk üç ülke ise toplam ihracatın %60'ını gerçekleştirmektedir. Türkiye ise ortalama 10 milyon dolarlık ihracat değeri ile bu pazarın %0,03'üne sahiptir. Şili ise yaklaşık 2 milyar dolar ihracat değeri ile şarap pazarının %5,29'una sahiptir (Tablo 23).

Tablo 23. Ülkelere Göre Şarap İhracat Değeri (1000 USD)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 Yıl ort	% 5 yıl
Fransa	10.283.094	11.069.717	10.970.813	9.974.609	13.116.149	11.082.876	30,11
İtalya	6.784.779	7.369.929	7.200.336	7.226.730	8.412.888	7.398.932	20,10
İspanya	3.270.131	3.513.593	3.066.796	3.059.557	3.481.080	3.278.231	8,91
Avustralya	2.046.144	2.181.307	2.084.813	2.125.042	1.697.284	2.026.918	5,51
Şili	2.018.018	1.999.870	1.929.957	1.827.656	1.968.328	1.948.766	5,29
Amerika	1.481.869	1.448.026	1.403.533	1.317.594	1.453.814	1.420.967	3,86
Yeni Zelanda	1.196.626	1.191.639	1.216.911	1.300.814	1.369.258	1.255.050	3,41
Almanya	1.142.429	1.225.688	1.168.349	1.047.027	1.174.898	1.151.678	3,13
Portekiz	878.452	1.014.760	917.374	979.388	1.095.199	977.035	2,65
Türkiye	9.762	10.147	14.748	6.851	8.547	10.011	0,03
Dünya	35.446.580	37.640.696	35.881.904	34.318.525	40.767.332	36.811.007	100,00

Kaynak: Trademap, 2022

2021 yılında ABD yaklaşık 7 milyar dolarlık şarap ithalatı ile ilk sırada yer alırken, Birleşik Krallık, Çin ve Almanya diğer önemli ithalatçı ülkelerdir. ABD ortalama 6 milyon dolar şarap ithalatı ile %17,27'lik paya sahipken ilk 3 ülke toplam ithalatın yaklaşık %39'unu oluşturmaktadır. Birleşik Krallık, Kanada, Japonya ve Hollanda şarap üretimleri olmamasına rağmen ithalat verileri ile ne derece önemli pazarlar olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin ise yaklaşık 25 milyon dolarlık şarap ithalatı ile ihracat ve ithalat dengesi makası negatif yönde ve oldukça açılmıştır (Tablo 24).

Tablo 24. Ülkelere Göre Şarap İthalatı (1000 USD)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 Yıl ort.	% 5 Yıl
Amerika	6.172.502	6.441.559	6.462.086	5.877.939	7.375.681	6.465.953	17,27
Birleşik Krallık	4.114.635	4.372.944	4.423.747	4.443.667	4.828.387	4.436.676	11,85
Çin	4.328.072	4.393.900	3.558.459	2.793.248	3.056.502	3.626.036	9,69
Almanya	2.918.934	3.172.029	2.954.950	3.015.882	3.318.213	3.076.002	8,22
Kanada	1.886.345	1.997.011	1.949.254	1.974.379	2.247.983	2.010.994	5,37
Japonya	1.616.047	1.690.888	1.810.724	1.566.018	1.707.708	1.678.277	4,48
Belçika	1.087.618	1.150.389	1.130.407	1.129.877	1.508.765	1.201.411	3,21
Türkiye	8.093	8.758	20.819	12.197	24.775	14.928	0,04
Dünya	35.714.593	38.064.990	36.810.366	35.144.309	41.414.456	37.429.743	100,00

Kaynak: Trademap, 2022

2.1.2 Türkiye

Bağcılık Türkiye'nin tarımsal yapısı içerisinde önemli bir yer tutmakta ve ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Türkiye'de 2010 yılında GSYİH değeri 1,17 trilyon TL olup, bunun %9,02'sini tarım, orman ve balıkçılık (104 milyar TL) oluşturmuştur. 2021 yılında GSYİH değeri bir önceki yıla göre %43,6 oranında artarak 7,25 trilyon TL'ye yükselmiştir. Tarım, Orman ve Balıkçılığın 2021 yılı değeri ise 401,8 milyar olarak gerçekleşmiştir (Anonim 2022/e).

2021 yılında 7,6 milyar TL olarak gerçekleşen üzüm üretim değerinin %66,08'ini (5 milyar TL) sofralık üzüm üretim değeri, %20,25'ini kurutmalık üzüm üretim değeri (1,6 Milyar TL), ve %13,67'sini (1 Milyar TL) şaraplık üzüm üretim değeri oluşturmuştur (Anonim 2022/f).

Uygun ve elverişli iklim olanaklarına sahip olan Türkiye'de bağcılık eski ve köklü bir kültüre sahiptir. Üzüm, iklim ve toprak yönünden fazla seçici olmaması ve alternatif değerlendirme olanaklarına sahip olması nedeniyle Türkiye'de yaygın olarak üretilmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen üzüm üretiminin büyük bir çoğunluğu sofralık ve kurutmalık; bir kısmı da şaraplık olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında pekmez, pestil, köfter, sucuk (köme), gibi farklı değerlendirme yolları da vardır. Yaş üzüm üretiminin tüm meyve üretimi içindeki payı %30,7'dir.

2.1.2.1 Türkiye'de Üzüm Üretimi

Bağ Alanı Miktarı ve Üzüm Üretimi

Türkiye'de son 20 yılda bağ alanlarında %27'lik bir azalma olmuştur (Tablo 25). Üretim miktarı yıllar içinde iklimden kaynaklı dalgalanma göstermiş olmakla birlikte verimden kaynaklanan artışlar nedeniyle fazla değişmemiştir. Türkiye'de 2021 yılı itibarıyla 3,9 milyon dekar alanda 3,67 milyon ton üzüm üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretimin %50,6'sı sofralık, %39'u kurutmalık ve %10,4'ü şaraplık olarak değerlendirilmiştir (TÜİK, 2022).

Tablo 25. Türkiye Bağ Alanı ve Üretimi

	Alan (dekar)	Index	Üretim (Ton)	Index	Sofralık (Ton)	Kurutmalık (Ton)	Şaraplık (Ton)
2000	5.350.000	100	3.600.000	100	-	-	-
2005	5.160.000	96	3.850.000	107	2.000.000	1.400.000	450.000
2010	4.777.856	89	4.255.000	118	2.249.530	1.543.962	461.508
2015	4.619.557	86	3.650.000	101	1.891.910	1.334.563	423.527
2016	4.352.269	81	4.000.000	111	1.990.604	1.536.862	472.534
2017	4.169.068	78	4.200.000	117	2.109.000	1.603.000	488.000
2018	4.170.410	78	3.933.000	109	1.945.262	1.524.091	463.647
2019	4.054.387	76	4.100.000	114	2.050.000	1.599.000	451.000
2020	4.009.979	75	4.208.908	117	2.218.056	1.534.499	456.353
2021	3.902.211	73	3.670.000	102	1.856.929	1.430.160	382.911

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı

- Bilgi yoktur.

(1) Veriler 2004 yılından itibaren derlenmeye başlanmıştır.

Türkiye’de birçok ilde bağ alanı bulunmaktadır. Bağ alanı ve üretim miktarı bakımından en önemli il Manisa’dır. Manisa ili, Türkiye bağ alanlarının %22’sine sahip olup, üzüm üretiminin %36’sını gerçekleştirmektedir. Diğer önemli üretici iller Mardin, Denizli, Nevşehir ve Mersin’dir (Tablo 26).

Tablo 26. Türkiye Üzüm Üretimde İlk Onda Yer Alan İller (2021)

İl	Üretim (ton)	(%)	Alan (ha)	%	Verim
Manisa	1.308.370	35,7	85.892	22,0	1.523
Mersin	343.308	9,4	17.834	4,6	1.925
Denizli	324.974	8,9	34.161	8,8	951
Mardin	165.210	4,5	36.376	9,3	454
Gaziantep	126.229	3,4	16.363	4,1	771
Diyarbakır	100.727	2,7	17.168	4,4	587
Nevşehir	90.751	2,5	18.944	4,9	479
Elazığ	71.076	1,9	10.825	2,8	657
Kilis	51.685	1,4	12.798	3,3	404
Kahramanmaraş	33.702	0,9	12.513	3,2	269
Türkiye Toplamı	3.670.000	100,0	390.221	100,0	940

Kaynak: TÜİK, 2022

Türkiye’de çekirdekli ve çekirdeksiz olmak üzere iki şekilde kuru üzüm üretimi yapılmaktadır. Çekirdekli kuru üzümler Güneydoğu Bölgesinde Kerküş, Zeynebi, Zeyti, Doğu Akdeniz Bölgesinde Horoz Karası, Dımışkı, Rumi, Sergi Karası, Peygamber üzümü, İç Anadolu Bölgesinde Karadimrit, Ekşi Kara ve Göğ Üzümü gibi çeşitlerle yapılmaktadır. Üretilen çekirdekli kuru üzümün tamamı iç piyasada tüketilmektedir. Çekirdeksiz kuru üzüm üretiminin ise tamamına yakını Ege bölgesinde, Manisa, İzmir ve Denizli illerinde yapılmaktadır (Anonim, 2018). Manisa ili Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm üretim alanının %83,7’sine ve üretim miktarının %88’ine sahiptir. Mersin, Manisa ve Denizli en çok sofralık üzüm üretilen illerdir. Şaraplık üzüm üretiminde ise Denizli, Tokat ve Nevşehir ilk sıralarda yer almaktadır (Tablo 27).

Tablo 27. Üzümü Değerlendirme Şekillerine Göre İller (2021)

İller	Kurutmalık üzüm (ton)	İller	Sofralık üzüm (ton)	İller	Şaraplık üzüm (ton)
Manisa	991259	Mersin	318649	Denizli	84523
Denizli	83521	Manisa	310806	Tokat	39783
İzmir	67271	Denizli	156930	Nevşehir	38076
Mardin	57859	Gaziantep	87660	Kilis	31954
Konya	39927	Mardin	86929	Elazığ	29247
Gaziantep	32318	Hatay	85803	Çanakkale	24574
Nevşehir	26382	Diyarbakır	83191	Tekirdağ	20534
Adıyaman	21037	Sakarya	61026	Mardin	20422
Karaman	20600	İzmir	50162	Mersin	18564
Isparta	19727	Adıyaman	45304	İzmir	16143
Türkiye Toplam	1430160		1856929		382911

Kaynak: TÜİK, 2022

Tablo 28’de üzümün değerlendirilme şekillerine göre yıllar içerisindeki fiyat değişimleri verilmiştir. Buna göre cari olarak üzüm fiyatları yıllar içerisinde artmış gibi görülse de reel anlamda fiyatlardaki azalış dikkate değerdir. 2021 fiyatları 2010 yılının bile gerisindedir (Tablo 29).

Tablo 28. Türkiye’de Üzüm Üretici Fiyatları (TL/kg) (Cari)

	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sofralık çekirdekli üzüm	1,31	1,67	1,73	1,83	2,16	2,60	3,01	3,67
Sofralık çekirdeksiz üzüm	1,29	1,51	1,39	1,41	1,74	2,65	3,28	3,77
Şaraplık üzüm	0,93	1,04	1,05	1,13	1,72	2,17	2,48	3,29

Kaynaklar: TÜİK, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) Yayını
CPA 2002/2008 Sınıflaması

Tablo 29. Türkiye’de Üzüm Üretici Fiyatları (TL/kg) (Reel)

	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sofralık çekirdekli üzüm	0,72	0,62	0,59	0,56	0,55	0,59	0,60	0,53
Sofralık çekirdeksiz üzüm	0,71	0,56	0,48	0,43	0,44	0,60	0,65	0,55
Şaraplık üzüm	0,51	0,39	0,36	0,35	0,44	0,49	0,49	0,48

2003=100

2.1.2.2 Türkiye’de Üzüm Dış Ticareti

Üzümün değerlendirilmesi

Üzümün değerlendirilme şekillerine göre 2021 yılı ihracat ve ithalat değerleri Tablo 30’da verilmiştir. Türkiye kurutmalık ve sofralık üzümde dünya dış pazarında net ihracatçı ülke şarap açısından ise net ithalatçı ülke konumundadır.

Tablo 30. Üzümün Değerlendirilme Şekillerine Göre Türkiye İhracat ve İthalat Değerleri (2021)

	İhracat (1000 USD)	İthalat (1000 USD)
Kurutmalık Üzüm	478.849	45.769
Sofralık Üzüm	204.938	1.339
Şarap	8.547	24.775
Toplam	692.334	71.883

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Türkiye’de Kurutmalık Üzüm Dış Ticareti

Türkiye’nin kuru üzüm ihracatının neredeyse tamamına yakını dünyada “Sultana” olarak bilinen ve Ege Bölgesinde üretilen çekirdeksiz kuru üzüm oluşturmaktadır. Son beş yılın ortalamasına göre dünyada yıllık 1,76 milyar USD değerinde kuru üzüm ihracatı gerçekleşmiş olup Türkiye 493 milyon USD tutarındaki 266 bin tonluk yıllık ihracat miktarı ile bu değerlerin %28,1’ini elde etmiştir. Türkiye’nin kuru üzüm ihracat miktar ve değerinin ülkelere göre dağılımı Tablo 31 ve 32’de gösterilmiştir.

Tablo 31. Türkiye'nin Kuru Üzüm İhracat Miktarının Ülkelere Göre Dağılımı (Ton)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort.	5 yıl %
Birleşik Krallık	70.117	72.836	72.647	75.322	65.167	71.218	26,7
Almanya	33.359	30.899	30.913	30.352	34.812	32.067	12,0
Hollanda	29.221	32.457	25.542	27.435	26.334	28.198	10,6
İtalya	20.530	19.425	18.889	15.818	20.833	19.099	7,2
Fransa	17.667	16.551	16.963	15.253	16.787	16.644	6,3
Avustralya	17.299	18.386	12.036	14.772	11.935	14.886	5,6
Kanada	9.948	10.092	8.186	8.211	7.325	8.752	3,3
Belçika	10.164	9.673	6.569	6.144	5.512	7.612	2,9
İspanya	6.538	8.164	8.853	6.624	7.298	7.495	2,8
Polonya	7.403	5.244	4.499	3.890	4.580	5.123	1,9
İrlanda	5.385	5.946	4.832	4.161	4.454	4.956	1,9
Japonya	2.048	5.548	5.626	5.103	5.150	4.695	1,8
Fas	129	2.100	3.330	7.395	7.675	4.126	1,5
Yeni Zelanda	4.309	3.845	3.658	3.433	3.503	3.750	1,4
Dünya toplamı	268.585	278.929	267.503	259.015	257.163	266.239	100

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Tablo 32. Türkiye'nin Kuru Üzüm İhracat Değerinin Ülkelere Göre Dağılımı (1000 USD)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort.	5 yıl %
Birleşik Krallık	109.537	126.862	152.380	150.243	122.361	132.277	26,8
Almanya	51.349	54.431	66.838	62.843	67.967	60.686	12,3
Hollanda	43.261	54.199	54.280	53.218	50.140	51.020	10,3
İtalya	30.287	33.081	39.685	29.308	37.894	34.051	6,9
Fransa	27.611	28.855	36.464	31.220	31.637	31.157	6,3
Avustralya	23.772	30.862	25.714	27.888	21.142	25.876	5,2
Kanada	14.287	17.141	17.245	15.758	13.240	15.534	3,2
İspanya	10.866	15.310	19.883	13.911	13.929	14.780	3,0
Belçika	14.577	15.984	13.858	11.867	10.244	13.306	2,7
Japonya	4.024	13.617	14.679	12.296	11.561	11.235	2,3
Polonya	10.148	8.681	9.058	6.941	8.025	8.571	1,7
İrlanda	7.532	9.386	9.761	7.845	8.071	8.519	1,7
Yeni Zelanda	6.103	6.540	7.838	6.723	6.500	6.741	1,4
Fas	179	3.018	6.748	11.776	10.529	6.450	1,3
İsveç	4.118	5.317	6.508	5.940	5.748	5.526	1,1
İsviçre	4.401	4.406	5.936	5.156	6.303	5.240	1,1
Dünya	408.211	490.407	574.161	514.029	478.849	493.131	100

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Türkiye dünya kuru üzüm üretim ve ihracatında lider ülke olmasına rağmen özellikle son 3 yılda İran, Özbekistan ve Afganistan'dan önemli miktarlarda ithalat yapılmıştır (Tablo 33). Yunanistan'dan istikrarlı olarak yapılan ithalatın ise kuş üzümü (Currant) olduğu görülmektedir.

Tablo 33. Türkiye'nin Kuru Üzüm İthalat Miktarının Ülkelere Dağılımı (Ton)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort	5 yıl%
İran	90	0	14.093	18.973	22.770	11.185	58,3
Özbekistan	0	0	9.355	6.004	6.542	4.380	22,8
Afganistan	0	0	3.286	2.189	1.965	1.488	7,8
Yunanistan	671	619	639	691	507	625	3,3
Şili	0	0	566	630	242	288	1,5
ABD	564	58	40	621	254	307	1,6
Hindistan	0	0	343	60	38	88	0,5
Güney Afrika	20	0	20	119	340	100	0,5
Almanya	85	181	130	117	86	120	0,6
Fransa	19	29	353	24	33	92	0,5
Dünya	1767	1275	30030	29841	33009	19184	100

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Türkiye sofralık üzüm ticareti bakımından net ihracatçı bir ülkedir. Sofralık üzüm ithalatı yok denecek düzeydedir. Türkiye'nin ihracatında iklim değişiklikleri ve rekolteye bağlı dalgalanmalar görünmektedir. Türkiye sofralık üzüm üretiminin yaklaşık %10'unu ihraç edebilmektedir. Son 5 yılın ortalaması 228 bin ton olarak hesaplanmıştır (Tablo 34). 2021 yılı itibarıyla 265.400 ton ihracat karşılığında 204.938 USD gelir elde edilmiştir.

Tablo 34. Türkiye'nin Sofralık Üzüm İhracat Miktarının Ülkelere Dağılımı (Ton)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort	%
Rusya	161.696	88.505	101.959	115.644	131.015	119.764	52,46
Ukrayna	27.552	20.495	30.994	35.678	50.487	33.041	14,47
Belarus	15.553	11.674	10.652	7.689	19.711	13.056	5,72
Romanya	3.911	2.127	2.652	4.996	8.967	4.531	1,98
Irak	6.406	6.337	1.971	2.332	8.260	5.061	2,22
Almanya	10.996	7.697	7.787	6.643	7.930	8.211	3,60
Birleşik Arap Emirlikleri	3.801	2.891	3.238	2.678	7.889	4.099	1,80
Romanya	940	1.022	977	997	966	980	0,43
Polonya	11.396	5.794	7.750	6.991	4.204	7.227	3,17
Birleşik Krallık	1.699	1.760	2.476	2.036	1.981	1.990	0,87
Hollanda	2.454	1.555	1.191	1.488	1.835	1.705	0,75
Bulgaristan	1.686	1.678	1.681	1.280	2.076	1.680	0,74
Diğer	29.653	28.703	32.387	23.878	20.079	26.940	11,80
Dünya	277.743	180.238	205.715	212.330	265.400	228.285	100,00

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Türkiye'nin sofralık üzüm ihracatında Rusya %56,74 ile ilk sıradadır. Bu ülkeyi Ukrayna ve Belarus takip etmektedir. Türkiye AB ülkelerinden en çok Almanya'ya sofralık üzüm satabilmektedir (Tablo 35).

Tablo 35. Türkiye'nin Sofralık Üzüm İhracat Değerinin Ülkelere Dağılımı (Ton)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort	%
Rusya	120.190	65.942	86.043	90.723	107.598	94.099	56,74
Ukrayna	12.496	9.856	15.173	19.635	29.162	17.264	10,41
Belarus	9.767	7.023	7.112	5.102	17.642	9.329	5,63
Almanya	10.147	7.653	7.611	7.396	9.259	8.413	5,07
Romanya	3.677	2.174	2.592	4.983	8.664	4.418	2,66
Birleşik Arap Emirlikleri	2.103	1.438	1.832	1.653	4.647	2.335	1,41
Polonya	9.611	4.915	6.509	5.976	3.938	6.190	3,73
Romanya	940	1.022	977	997	966	980	0,59
Birleşik Krallık	2.020	2.039	2.381	2.039	2.483	2.192	1,32
Hollanda	2.368	1.606	1.285	1.726	2.221	1.841	1,11
Avusturya	2.074	872	1.801	1.665	1.629	1.608	0,97
Diğer	19999	16348	16788	15990	16729	17171	10,35
Dünya	195.392	120.888	150.104	157.885	204.938	165.841	100,00

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Türkiye'nin sofralık üzüm ihracatındaki birim fiyatları oldukça düşüktür. Özellikle dışsatımın %60'ından fazlasını oluşturan Rusya, Ukrayna gibi ülkelerin alım fiyatlarından kaynaklı Türkiye sofralık üzüm dışsatım değeri de dünya ortalamasının altında kalmaktadır (Tablo 36). AB'ne üye ülkeler Ortak Tarım Politikası çerçevesinde (EC) 2789/1999 no'lu komisyon tüzüğü ile sofralık üzüm pazarlama standartlarını belirlemişlerdir. Standartlara uymayan ürünlerin birlik içinde pazarlanması yasaktır. Türkiye, sofralık üzümü; AB ülkelerine daha yüksek fiyattan pazarlayabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye gelecekte AB'deki pazar payını arttırmayı hedeflemelidir (Uysal vd, 2016).

Tablo 36. Türkiye'nin Sofralık Üzüm İhracatı Ülkelere Göre Birim Fiyatı (\$/Ton)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort
Birleşik Krallık	1.189	1.159	962	1.001	1.253	1.113
Hollanda	965	1.033	1.079	1.160	1.210	1.089
Almanya	923	994	977	1.113	1.168	1.035
Avusturya	1.020	1.193	1.038	1.019	1.033	1.061
Rusya	743	745	844	785	821	788
Ukrayna	454	481	490	550	578	511
Belarus	628	602	668	664	895	691
Birleşik Arap Emirlikleri	553	497	566	617	589	564
Letonya	799	859	885	856	886	857
Polonya	843	848	840	855	937	865
Irak	386	267	249	525	356	357
Dünya	703	671	730	744	772	724

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Türkiye'nin en önemli sofralık üzüm çeşidi Sultani Çekirdeksiz'dir. Son üç yılın ortalamasına göre Türkiye'nin ihraç ettiği sofralık üzümlerin %75'ini de bu çeşit oluşturmaktadır (Tablo 37).

Tablo 37. Türkiye'nin İhracatını Yaptığı Sofralık Üzüm Çeşitleri (2019-2021)

Çeşitler	2019		2020		2021	
	İhracat Miktarı (ton)	İhracat Değeri (1000 USD)	İhracat Miktarı (ton)	İhracat Değeri (1000 USD)	İhracat Miktarı (ton)	İhracat Değeri (1000 USD)
Sultani	110.657	76.662	153.509	116.509	203.282	160.179
Red Globe	4.239	2.634	5.952	4.591	15.437	12.015
Superior Seedless	12.122	9.067	8.451	7.014	8.451	7.014
Yalova İncisi	5.251	4.110	5.908	4.507	8.004	6.076
Razakı	2.574	1.220	4.347	2.610	4.477	2.678
Antep Karası	1.418	881	2.462	1.624	2.645	1.719
Cardinal	670	369	957	318	2.041	893
Emperor	3.348	2.904	732	538	810	617
Tilki Kuyruğu	0	0	0	0	608	165
Tarsus Beyazı	277	175	273	171	342	484
Ergin Çekirdeksizi	1.586	1.246	7.823	1.418	257	200
Perlette	160	148	70	68	157	99
Suqraone	17	15	2	1	63	31
Uslu	98	77	21	15	24	16
Hatun Parmağı	38	49	21	17	22	18
Diğer	15.503	12.321	14.766	11.165	19.560	14.180
Toplam	157.957	111.878	199.293	150.566	266.178	206.086

Kaynak: Akdemir and Candar, 2022

Türkiye'nin şarap ihracatı Covid-19'un etkisiyle 2020 yılında bir önceki yıla göre %50'den fazla düşmesine rağmen, kısıtlamaların kalkmasıyla birlikte 2021 yılında 8,5 milyon dolarlık hacme ulaşmıştır. Türkiye için Covid-19'un diğer bir etkisi her yıl şarap tüketen ortalama 40 milyon turistin bu dönemde gelmemesidir. Türkiye'nin şarap ihraç ettiği ülkeler ise genel olarak Türklerin yaşadığı Birleşik Krallık, Almanya ve Belçika gibi ülkelerdir. Belçika 1,7 milyon dolarlık ortalama ihracat değeri ile Türkiye şarap ihracatının %17,24'ünü oluşturmaktadır (Tablo 38). Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ilk dört ülkenin Avrupa kıtasında olması ve toplam şarap ihracatının %62,63'ünü temsil etmesi bir yandan coğrafi olarak yakın ülkelere ihracat yapıyor gibi görülse de Rusya gibi şarap ithalatçısı olan bir ülkeye her yıl gelen ve ülkemizde yerel şaraplarımızı tatma fırsatı olan milyonlarca turiste rağmen şarap ihraç edilememesi üzerinde durulması gereken konulardan biridir. Diğer bir yandan, ABD, Çin ve Avustralya gibi dünyanın diğer ucundaki ülkelere az miktarda da olsa şarap ihracatı olması Türk şarap sektörü için oldukça önemlidir.

Tablo 38. Türkiye'nin Şarap İhracat Değeri (1000 USD)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort.	%
Belçika	1.871	1.787	1.988	1.645	1.340	1.726	17,2
Birleşik Krallık	1.410	1.484	2.191	1.050	2.085	1.644	16,4
Kıbrıs	1.882	1.795	1.706	1.114	1.237	1.547	15,4
Almanya	824	743	2.571	902	1.728	1.354	13,5
Amerika	670	662	649	480	562	605	6,0
Çin	257	399	326	98	170	250	2,5
Hollanda	33	51	333	142	574	227	2,3
Avustralya	159	171	119	86	130	133	1,3
Toplam	9.762	10.147	14.748	6.851	8.547	10.011	100,0

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Türkiye uzun yıllardır şarap ithalatının önemli bir bölümünü Fransa ve İtalya'dan yapmaktadır. Son beş yıllık ortalama verilere göre bu iki ülkeden yapılan şarap ithalatı toplam ithalatın %72'sini oluşturmaktadır. Bu ülkeleri 1,4 milyon dolarlık ithalat ile Şili ve 1 milyon dolarlık ithalat ile Moldova takip etmektedir (Tablo 39). 2021 yılı ihracat ve ithalat verileri birlikte incelendiğinde Türkiye'nin yaklaşık 25 milyon dolar ithalatı ve yaklaşık 9 milyon dolar ihracatı olduğu, başka bir deyişle 2021 yılında Türkiye şarap ticaretinden yaklaşık 16 milyon dolar zarar görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri miktar olarak ithalatın ihracattan daha fazla olmasının yanı sıra, ithal edilen şarapların birim fiyatı olarak daha pahalı olması olmalıdır. Örneğin Türkiye 2021 yılında 1 ton şarabı ortalama 3000 dolara ihraç etmişken, 1 ton şarabı ortalama 4600 dolara ithal etmiştir. Diğer bir yandan Fransa'ya 812 kilo şarap için yaklaşık 10 milyon dolar yani 1 ton şarap için ortalama 13000 dolar ödenmesi şarapta kalitenin önemini ve şarabın katma değerini ispatlar niteliktedir.

Tablo 39. Türkiye'nin Şarap İthalat Değeri (1000 USD)

	2017	2018	2019	2020	2021	5 yıl ort	%
Fransa	2.675	3.108	10.940	4.670	10.695	6.418	42,99
İtalya	2.779	3.120	5.063	3.336	7.407	4.341	29,08
Şili	1.480	1.191	1.692	1.308	1.461	1.426	9,56
Moldova	130	130	735	1.476	2.541	1.002	6,71
İspanya	153	130	623	419	697	404	2,71
Portekiz	192	248	362	357	503	332	2,23
Almanya	125	195	400	90	289	220	1,47
Arjantin	96	80	451	148	138	183	1,22
Yeni Zelanda	59	48	77	103	177	93	0,62
Gürcistan	9	4	21	104	283	84	0,56
Toplam	8.093	8.758	20.819	12.197	24.775	14.928	100,00

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

TADB 2019 faaliyet raporuna göre 2015 yılında Türkiye'de 205 şarap üretim tesisi ve bu tesislerin yıllık yaklaşık 1,5 mhl üretim kapasitesi var iken 2019 yılına gelindiğinde 214 üretim tesisine ve 1,8 mhl üretim kapasitesine ulaşmıştır. Ancak 2021 yılı Türkiye şarap üretimine bakıldığında sadece 622 bin hl şarap üretilmesi ve 775 bin hl şarap tüketimi olması, şarapçılık sektörünün yıllar içindeki gelişmesini gösterirken bir yandan da hala kapasitenin çok altında olduğunu göstermektedir.

2.1.2.3 Türkiye’de Üzüm Tüketimi ve Kendine Yeterlilik

TÜİK tarafından yayınlanan yıllar itibarıyla yaş üzüm iç tüketim miktarı ile nüfus verileri dikkate alınarak hesaplanan kişi başına düşen yaş üzüm tüketim miktarı, 2000 yılında 33 kg/kişi iken 2020 yılında 30 kg/kişi olarak belirlenmiştir (Tablo 40).

Tablo 40. Türkiye’de Kişi Başına Düşen Üzüm Tüketim Miktarı (kg)

	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kişi başına tüketim	33	34	35	26	29	27	27	28	30

Kaynak: TÜİK/Manisa BAEM, 2022

2.2 Üretim Yapısı

Türkiye’de 2021 yılı itibarıyla, üzümün değerlendirilme şekillerinin; %50,6’sı sofralık, %39’u kurutmalık ve %10,4’ü şaraplık üzüm üretiminden oluşmaktadır. Türkiye’de alan ve üretim açısından önde gelen Sultani Çekirdeksiz üzüm çeşidi Ege bölgesinde başta Manisa olmak üzere, İzmir ve Denizli illerinde 100 bin ha alanın üzerinde bulunmaktadır. Çekirdeksiz kuru üzümün ana üretim bölgesi olan Gediz Ovasında toplam üretimin %94’ü gerçekleşmekte olup Manisa ili %88, İzmir ilinin Kemalpaşa ve Menemen ilçeleri toplamda %6’lık üretim payına sahiptir. Geriye kalan %6’lık üretim payı ise başta Çal olmak üzere, Buldan, Bekilli ve Pamukkale gibi Denizli iline ait ilçelerde gerçekleştirilmektedir (TÜİK, 2021). Salihli, Alaşehir, ilçelerinde önemli oranlarda, Sarıgöl ve Buldan ilçelerinde ise büyük oranda sofralık, Çal yöresinde ise büyük oranda şaraplık olarak Sultani çekirdeksiz üzüm üretimi yapılırken diğer bölgelerdeki üretimler kurutmalıktır.

2.2.1 Üretim Sistemi ve İşletme Durumu Değerlendirmesi

Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) verilerine göre 2021 üretim yılında 195.366 üretici 1.978.864 dekar alanda üzüm üretimi için kayıt yaptırmıştır. (Tablo 41). TÜİK verilerine göre Türkiye’de 3.902.211 dekar bağ alanı olup, toplam alanının %50,7’sinin kayıtlı olduğu görülmektedir. Bu kayıtlarda bağ alanları üzümün sofralık, kurutmalık ve şaraplık değerlendirilme şekillerine göre gruplandırılmış olup üretilen üzüm çeşitlerine ait veriler bulunmamaktadır. Bağcılık işletmelerinin yapısına bakıldığında Türkiye’de genel olarak küçük ölçekli aile işletmelerinin çoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Bu durum bağcılığın emek yoğun bir üretim faaliyeti olduğunu göstermektedir. Ayrıca, finansal açıdan yeterince güçlü olmayan bağcılık işletmeleri teknolojinin sunduğu araçlara ve diğer bazı hizmetlere erişim de zorlanmaktadır. Faiz oranlarındaki dalgalanmalar, ihtiyaç duyulduğu anda finansman temin edilememesi gibi nedenlerle işletme kredisi kullanımında yaşanan zorlanmalar, artan üretim maliyetleri ile sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik önlemler alınmasını gerektirmektedir.

Tablo 41. Yıllara Göre Bağcılık İşletmesi Sayıları

	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
İşletme Sayısı	245.244	251.153	262.237	214.843	212.341	212.510	195.256	196.383	195.366

Kaynak: ÇKS Kayıtları, 2022

Üzüm üretimi genellikle mülk arazilerde yapılmakta olup üretici başına düşen üretim alanının 50 dekarın altında ve parçalı olduğu belirlenmiştir (Çoban vd. 2001; Bektaş ve Miran, 2006; Atış vd. 2013). Çekirdeksiz kuru üzüm üretiminin %94’ünün gerçekleştirildiği Gediz Ovasında bağlar yüksek sistemde olup sulanmaktadır. Denizli ilindeki Çal yöresinde ise bağların yer bağı

olduğu ve sulanamadığı için düşük verim alındığı görülmektedir. Gediz ovasında kumlu toprak yapısının fazlalığı sebebiyle bağların büyük kısmı anaç kullanılmadan kendi kökleri üzerinde (yerli bağ) yetiştirilebilmektedir.

Şaraplık üzüm üreten işletmelerle ilgili Tekirdağ, Çanakkale, İzmir, Denizli, Ankara, Tokat, Nevşehir, Kilis, Elazığ ve Diyarbakır olmak üzere Türkiye çapında yapılan bir çalışmada; arazi varlığınının 4 ile 550 dekar arasında değiştiği, ortalama arazi genişliğinin 65,26 dekar olup arazi tasarruf şeklinde %77,5 ile mülk arazinin önemli bir yer tuttuğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki üreticilerin toplam tarım arazilerininin %43,60'ını bağ alanları oluştururken, %42,76'sını tarla arazisi, %6,22'sini zeytinlik, %4,94'ünü meyve, %2,47'sini sebze ve diğer alanlar oluşturmuştur. İncelenen işletmelerin %48,30'u kıraç toprak yapısına sahipken, %47,26'sı kırtaban, %4,4'ü taban yapıdaki farklı topraklara sahiptir. En yoğun kıraç arazi Nevşehir, Denizli, İzmir ve Tekirdağ illerindedir. İzmir'de incelenen işletmelerin %65'i kıraç toprak yapısına sahipken, %30'u kırtaban, %5'i taban özelliindedir. En fazla kırtaban arazi, Elazığ ve Diyarbakır illerindedir. İncelenen işletmelerde yoğun olarak üretimi yapılan çeşitlerin ise Emir, Narince, Öküzgözü, Boğazkere, Kalecik Karası, Çal Karası, Karasakız ve yabancı çeşitlerden; Cabernet Sauvignon, Merlot, Syrah olduğu tespit edilmiştir. İller terbiye sistemleri açısından değerlendirildiğinde; %69,45'i maliyeti daha ucuz olan goble sistemiyle bağlarını tesis etmişlerdir. Bunun dışında %21,15'inin T sistemi, %9,40'ı duvar sisteminde bağlarını tesis ettikleri belirlenmiştir. Diyarbakır, Kilis, Nevşehir, Çanakkale, Tekirdağ illerinde goble sistem yaygınken, İzmir ilinde duvar sistemi, Denizli ve Ankara illerinde de T sisteminin daha yaygın olduğu belirlenmiştir. Terbiye şekilleri; maliyet, iklim, toprak, yer, yöney, üzüm çeşidi, anaç, mekanizasyon gibi faktörler dikkate alınarak seçilmektedir (Uysal, 2017)

Sofralık üzüm üretiminin yaygın olduğu Tarsus'ta yapılan bir çalışmada üzüm üreten işletmelerin üretim ve pazarlama yapısına ilişkin veriler elde edilmiştir. Buna göre İşletmelerin %70,8'inin 11-20 dekar arasında arazi büyüklüğüne sahip olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin %73,3'ü kendi mülk arazilerinde üretim gerçekleştirmektedir. İşletmeciler üzüm üretiminde en çok kalite, maliyetler, hastalık ve zararlılarla mücadele konusunda sorun yaşamaktadır. Karşılaştıkları en önemli pazarlama sorunları ise pazardaki tüccar komisyoncu gibi alıcıların sayısının azlığı, güvensizlik, bilgi noksanlığı ve işleme tesislerinin yetersizliğidir (Tapkı vd, 2020).

Üzüm üretimi için en önemli risklerin başında ilkbahar geç donları gelmektedir. Ayrıca dolu yağışı ve çiçeklenme döneminde yaşanan aşırı sıcak hava dalgaları üretimi olumsuz etkileyebilmekte olup bu gibi meteorolojik olaylar yıllık üretim miktarında dalgalanmalara neden olmaktadır. Meteorolojik uyarı sistemleri kurulması ve buna bağlı olarak; don riskine karşı rüzgâr pervaneleri, ısıtma ve yağmurlama sistemlerinin kurulması, dolu ve fırtınaya karşı koruma ağları ve örtülerinin kullanılması önemlidir. Bu sistemlerin yanı sıra suyun marjinal verimliliğini arttıran sulama sistemlerinin kullanılması da su tüketimini azaltan ve verimliliği artıran basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik olarak hibe desteği ve sıfır faizli kredi kullanılması uygulamasının genişletilerek yapılması gerekmektedir.

2.2.2. Maliyet Değerlendirmesi

Çok yıllık bir bitki olan üzüm, asma fidanları dikiminden 3-4 yıl sonra ürün vermeye başlamaktadır. Bu süreçte taban gübrelemesi, yüksek sisteme almak için bağ direkleri dikimi, sulamaya ilişkin yatırımlar yapılmaktadır.

Çekirdeksiz kuru üzüm üretimi genellikle mülk arazilerde gerçekleştirilmekle birlikte ortakçılık ile üretimde görülmektedir. Ortakçılıkta bağ sahibi ile ortakçı arasındaki anlaşmaya göre genellikle bağ sahibi hiçbir üretim masrafına katılmadığında ürünün %35-40'ını almakta, eğer

gübreleme, sulama, ilaçlama gibi maliyetlerin bir kısmını karşılarsa mahsulün %50'sini almaktadır. Mülk araziler için itibari olarak çıplak arazi sermayesi faizi ile bağ tesis sermayesinin faizi sabit masrafları oluşturmaktadır. Değişken masraflar içerisinde ilk sırada işçilik gelmekte olup kullanılan işgücünün %50'si hasatta, üçte biri de budama ve kol bağlama işlerinde kullanılmaktadır. İşçilik ile birlikte zirai ilaç, gübre, sulama ve akaryakıt giderleri diğer ana masraf unsurlarını oluşturmaktadır. Traktör ve ekipmanlara ait bakım giderleri, bandırma çözültisi hazırlamada kullanılan potasyum karbonat ve yağ giderleri, üzümün kurutulduğu sergi materyalleri, üzümün taşındığı sepet, çuval vb. giderler diğer değişken masrafları oluşturmaktadır. Manisa Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nün 2021 yılına ait kuru üzüm maliyet tablosuna göre üretim masraflarının %41'i sabit, %59'u değişken masraflardan oluşmakta olup üretim masrafları toplamı 4528 TL/da olduğu hesaplanmıştır. Elde edilen 479 kg/da kuru üzümün 12,14 TL/kg fiyat ile satılması sonucu 5818 TL/da üretim değeri elde edilmektedir. 2021 yılı için üretim masraflarının üretim değerinin yaklaşık %78'i kadar olduğu görülmekte olup 2022 yılında gübre, mazot gibi girdilerde yaşanan oransal artışların üretici fiyat artışından daha fazla olması ve üretim masraflarının üretim değerindeki payının da artmasına neden olmuştur.

Sofralık üzümde işletme maliyetini etkileyen en önemli kalemler; mekanizasyon ve işçilik maliyetleridir (%55,13). Materyal masrafları %15'lik bir paya sahip olup üretim maliyetinin %77'si değişken %23'ü sabit masraflardan oluşmaktadır.

2.2.3. Finansman Yapısı

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası (TCZB) ve Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) aracılığıyla kullanılan faiz indirimli krediler bağcılık sektörü finansmanında önemli bir yere sahiptir. Bunun yanında TOB tarafından sağlanan destekler ve özel bankalar tarafından sağlanan krediler de üreticiler açısından önemli finansman kaynaklarıdır. 03.01.2020 tarihli ve 2015 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yürürlüğe konulan Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarımsal üretime dair düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullandırılmasına ilişkin karara ilişkin hükümlerine dayanılarak hazırlanan, Ziraat Bankası Tarım Kredi Kooperatiflerince tarımsal üretime dair düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullandırılmasına ilişkin 2020/4 no.lu uygulama esasları ve şartları ile ilgili hazırlanan tebliğ 25.03.2020 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Tablo 42). İlgili tebliğ, 01.01.2020 – 31.12.2023 yılları arasında Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerince üreticilere kullandırılacak yatırım ve işletme kredileri ile ilgili uygulamaları ve teknik esasları kapsamaktadır. Cumhurbaşkanlığı kararı ile yürürlüğe giren karar kapsamında Ziraat Bankası aracılığıyla çiftçilere kullandırılacak olan tarım kredisinden yararlanacak olan çiftçi ve üreticiler karar ile uygulamaya konan bütün kriter ve şartları sağlamaları halinde faaliyet gösterecekleri üretim konuları için belirlenen taban indirim oranlarına ek sağladıkları özellikli kriter indirim oranlarından da yararlandırılmaktadır. Kredilendirme Konuları ve Teknik Kriterler ise bağcılık için aşağıdaki gibidir:

MADDE 19 – (1) Karar kapsamında meyve yetiştiriciliği ve bağcılık konusunda işletme ve/veya yatırım kredilerinden yararlanabilmek için üreticilerin aynı parsel veya bitişik parseller üzerinde üzümde en az on dekar, diğer meyve türlerinde en az yirmi beş dekar ve üzerinde yeni kapama meyve bahçesi tesis etmeleri ya da mevcut meyve bahçesi ve/veya üzüm bağı belirlenen asgari işletme büyüklüğüne çıkarmaları gerekir.

(2) Bu kapsamda kullandırılacak yatırım kredileri, arazinin tesviyesi ve drenajı ile ilgili altyapı harcamaları, fidan alımı, gölgeleme, sisleme, don ve dolu önlemeye yönelik makine ve

ekipmanların alımı, kendi üretim kapasitesi ile sınırlı olmak kaydıyla boylama ve paketleme tesisi yatırımlarına ilişkin harcamalar ile diğer yatırım giderlerini kapsar.

Tablo 42. TCZB ve TKK Kredilerinde Faiz İndirim Oranları

Üretim Konuları	İndirim Oran (%)		Kredi Üst Limiti (TL)
	<u>Yatırım</u> <u>Kredisi</u>	<u>İşletme</u> <u>kredisi</u>	
MEYVE YETİŞTİRİCİLİĞİ ve BAĞCILIK	75	75	
Modern basınçlı sulama sistemi kullanımı	–	10	
Yurt içi sertifikalı tohum, fide, fidan kullanımı	20	20	
Sözleşmeli üretim	–	20	20.000.000
Organik tarım/iyi tarım uygulamaları	–	10	
Genç çiftçi/girişimci (≤ 40 yaş)	10	10	
Kadın çiftçi/girişimci	10	10	
Uygulanabilecek en yüksek indirim oranı	100	100	

Kaynak: Anonim 2022/d (www.resmigazete.gov.tr/ Karar Sayısı: 2020/2015)

2.3. Pazarlama Yapısı ve Standartları

Bağcılık sektöründe ulusal ve uluslararası pazarlama yapmak ve geniş kitlelere ulaşmak için, e-pazaryerleri gibi modern yöntemlerin yanı sıra geleneksel iç ve dış pazarlama yöntemlerinden de yararlanılmaktadır. Üzüm üreticileri ürünleri hasattan önce ve hasattan sonra satabilmektedir. Ürün satışında çeşitli araçlarla karşılaşmaktadır. Ürünü yerel toplayıcı, tüccar, komisyoncular aracılığı ile pazarlamanın yanında doğrudan perakendeciye (marketler vb), ihracatçıya ya da tüketiciye satan üreticiler de bulunmaktadır. Sofralık üzüme ilişkin pazarlama kanalı Şekil 2’de yer almaktadır.

Kuru üzüm pazarlamasında kullanılan standartlar AB’de 28 Temmuz 1999 tarih ve 1666/1999 (EC) No 2201/96 Kodeks ile tanımlanmıştır. Buna göre; Temel Kalite Standartları:

Meyve: Bütün, böcek içermeyen, küfsüz, çilkim sapları olmayan (muskat çeşitleri hariç)

Nem: %13’ten az (Malaga/muscatel tipinde)

Maximum %23 (çekirdeği çıkartılmış çeşitlerde)

Maximum %18 (kuş üzümünde)

• Gıda katkı maddeleri:

1. Sulphur dioxide (ağartılmış için) - maximum 2000 ppm

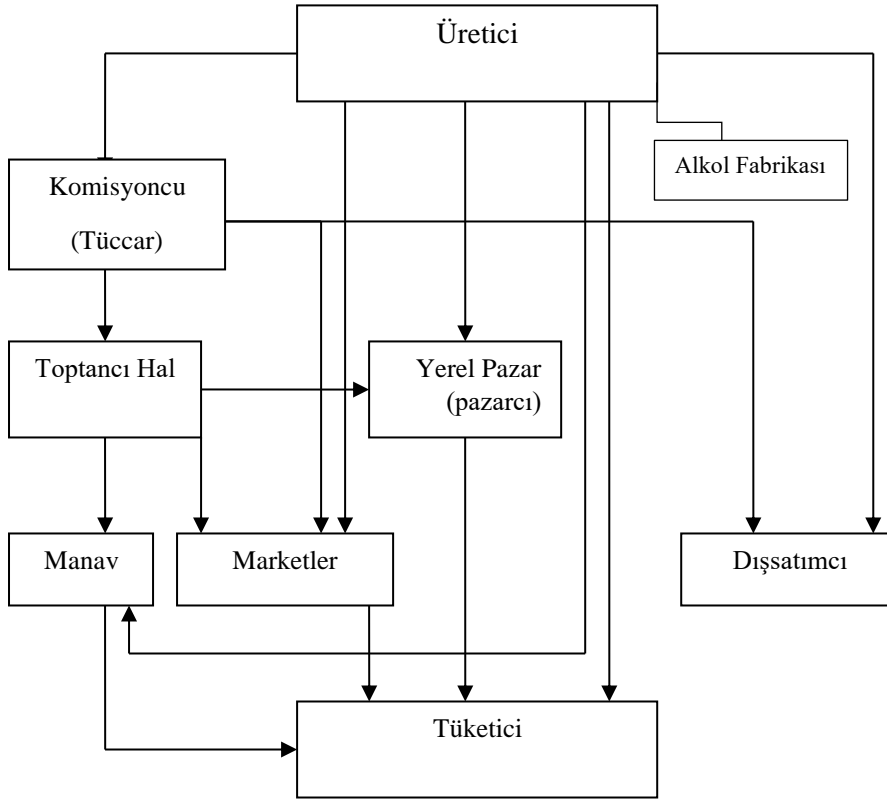
2. Yağ (food grade) 5 g/kg

3. Sorbitol 5 g/kg

Avrupa Birliği, sofralık üzümün pazarlama standardını (The European Commission, EU-543/2011) belirlemiştir. Söz konusu standart kaliteye ilişkin hükümleri tanımlayarak, boyut, tolerans, sunum ve işaretleme standartlarını belirlemiştir. Standart *Vitis vinifera L.* çeşitleri için market minimum özelliklerini, şeker seviyelerini, salkım ağırlığını, kalite tolerans limitlerini

sınıflar bazında belirlemiştir. Pazarlama standardına göre yaş üzümler pazarda talep görerek, Avrupa’da önemli marketlerde raflarda yer almaktadır. EU-543/2011) belirlemiştir.

İhracatçı firmaların ürünün uluslararası piyasalardaki durumu, fiyatlar, vergiler, değişen mevzuat, satış ve pazarlama taktikleri hakkında bilgi edinmesi ve bu bilgileri sürekli güncellemesi gerekmektedir.

Şekil 2. Sofralık Üzüm Pazarlama Kanalı

2.4 Kamu ve STK’ların Rolü

2.4.1 Kurumsal Yapı

Tarım ve Orman Bakanlığı bağcılık sektöründe en yetkili kurumsal yapı olup ilçelere kadar uzanan taşra teşkilatı ile geniş bir hizmet ağına sahiptir. Bakanlık, tarımsal üretime ve tarımsal sanayiye yönelik destekler, tarımsal yayım faaliyetleri, tarımsal araştırmalar, nihai ürünler ve girdilere yönelik gözetim ve denetim, üretici örgütlerine yönelik kamusal hizmetler gibi sektörü yakından ilgilendiren pek çok konuda faaliyette bulunmaktadır. Bakanlık bünyesinde bulunan Manisa ve Tekirdağ illerindeki Bağcılık Araştırma Enstitüleri ıslah, yetiştirme teknikleri, genetik kaynakların toplanması ve ürün geliştirmeye yönelik araştırma geliştirme gibi alanlarda bağcılığa hizmet vermektedir. Ayrıca, Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırma ve Politikalar Genel Müdürlüğüne bağlı (Yalova, Alata, Erzincan, Tokat, Eğirdir, Malatya ve Gaziantep) Araştırma Enstitülerinde de bağcılığa yönelik araştırmalar yapılmaktadır.

Bakanlığın bağcılıkla ilgili zirai mücadele konusunda belirlediği strateji uluslararası düzeyde kabul gören “Entegre Zirai Mücadele” yaklaşımı olup, bu kapsamda öncelikle dayanıklı

çeşitlerin kullanımı, kültürel tedbirler, mekanik ve fiziksel mücadele ile kimyasal mücadeleye alternatif biyolojik ve biyoteknik mücadele yöntemlerinin kullanılmasıdır. Bu amaçla tüm ülkede Entegre Mücadele programlarının yaygınlaştırılmasına öncelik verilmektedir.

Entegre Mücadele (IPM); kültür bitkilerinde zararlı türlerin popülasyon dinamikleri ve çevre ile ilişkilerini dikkate alıp, uygun olan bütün mücadele metotlarını ve tekniklerini uyumlu bir şekilde kullanarak, ekonomik zarar seviyesinin altında tutan bir zararlı yönetimi sistemidir. Diğer bir ifade ile bir agroekosistem içerisinde zararlı popülasyonlarının idare ve yönetim sistemidir.

Araştırma Enstitülerinde yapılan araştırmalar sonucu elde edilen çıktılar kullanılarak; Ziraî Mücadele Teknik Talimatları yayınlanmakta ve Ülkemizdeki ziraî mücadele faaliyetleri bu talimatlar doğrultusunda yürütülmektedir. TAGEM bünyesinde bulunan Araştırma Enstitüleri konu uzmanları tarafından 29 üretilerde 25 adet olmak üzere Entegre Mücadele Teknik Talimatları hazırlanmış olup; kamu ve özel sektör kullanımına sunulmuştur.

Ülke genelinde bağda entegre mücadele çalışmaları 2021 yılında 28 ilde 2.120 üretici ile 48.436 dekar alanda yürütülmüş olup, 2022 yılında ise 2.436 üretici ile 54.600 dekar alanda yürütülmüştür.

Bakanlığın “tarladan sofraya güvenilir gıda” misyonu doğrultusunda kontrollü pestisit kullanımı ile kalıntısız yaş sebze ve meyve üretimini hedefleyen entegre ve kontrollü ürün yönetimi, izleme ve eğitimi projesi olan Entegre ve Kontrollü Ürün Yönetim (EKÜY) ile çevrenin ve doğal dengenin korunması, sağlıklı ürün elde edilmesi ve pestisit kullanımının kontrolü amacıyla üreticilerin kendi tarla, bağ, bahçe ve sera gibi üretim alanlarında entegre mücadele prensipleri doğrultusunda üretim yapması sağlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda bağdaki projeler; 2021 yılında 11 ilde 730 üretici ile 18.902 dekar alanda, 2022 yılında ise 748 üretici ile 17.303 dekar alanda yürütülmüştür.

Ayrıca, üretim alanlarında bitki koruma ürünlerinin etiket bilgilerine göre doğru kullanımı ile yasaklı, tavsiye dışı, aşırı veya hatalı kullanımının denetlenmesi amacıyla Bakanlığın stratejik planında belirlenen hedefler doğrultusunda “hasat öncesi pestisit denetim programı” uygulanmaktadır. Bu çalışma ile gerçekleştirilen diğer bitki sağlığı tedbirleri ile birlikte BKÜ kullanımının kaynağında denetlenmesi, faydalı organizmaların ve doğal dengenin korunmasına katkı sağlanmaktadır. Buna göre; bağda 2021 yılında 37 ilde 871 numunede çalışılmış, 2022 yılında ise 889 numunenin analizi programlanmış olup, çalışmalara devam edilmektedir.

Bağda zararlı organizmalarla mücadelede bitki sağlığı uygulama programı çerçevesinde 8 hastalık, 15 zararlı organizma ile mücadele çalışmaları yürütülmektedir. İklim değişikliği nedeniyle zaman zaman zararlı organizmaların popülasyonlarında artış olmakta monitör tuzaklar üzerinden popülasyon yoğunlukları takip edilerek zamanında müdahale edilerek mücadeleler gerçekleştirilmektedir. Mücadele çalışmalarında öncelikle kültürel, mekanik, fiziksel mücadele uygulanmakta, kimyasala alternatif biyolojik ve biyoteknik mücadele yöntemleri tercih edilmekte, en son çare olarak kimyasal mücadele tercih edilmektedir. Mücadele zamanının belirlenmesi için de Tahmin ve Erken Uyarı istasyonlarından meteorolojik veriler alınarak değerlendirilmektedir.

İl ve ilçe tarım orman müdürlükleri tarafından hazırlanan ve Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı tarafından ödenek tahsis edilerek desteklenen ve izlenen tarımsal yeniliklerin yaygınlaştırılması projeleri ve il özel çiftçi eğitimi ve yayım projeleri sayesinde bağcılık ve üzümle ilgili

yenilikler, çiftçilere ve sektör paydaşlarına ulaştırılmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı İl Müdürlüklerinin sorumluluk alanına giren illerinde bağcılığı geliştirmeye yönelik çoğunlukla ücretsiz ya da değişik oranlarda üretici katkılı fidan dağıtım projeleri de uygulanmaktadır.

Ayrıca basılı ve görsel yayın hazırlama imkânları, Web Tarım TV, Tarım Orman Ekranı, Tarım Orman Akademisi ve Dijital Tarım Kütüphanesi çiftçilerin her zaman ve her yerde ulaşabileceği diğer bilgi kaynakları olarak önemli bir yer tutmaktadır.

Benzer şekilde TOB'ca desteklenen ve Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik kapsamında hizmet sunan tarım danışmanları vasıtasıyla çiftçilere ulaşılmaktadır.

Ticaret Bakanlığı: Aralarında üzüm tarım satış kooperatifleri ile TARİŞ Üzüm Birliği'nin de bulunduğu 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun'a tabi tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin kuruluş, işleyiş ve denetim hizmetleri Ticaret Bakanlığınca yürütülmektedir. Bakanlık ayrıca, ürün ihtisas borsacılığı sisteminin kuruluşu ve işleyişi, ticaret borsaları ile toptancı halleri ve pazar yerlerine yönelik faaliyetleri ile bağcılık sektörünü yakından ilgilendiren çalışmalar yapmaktadır. Ticaret bakanlığı ayrıca bağcılık sektörü ile sektördeki dış ticaret ve yatırımlarda sağlanan teşvikler yönüyle de ilgilidir. Bakanlık, üzüm ve mamulleri alanında sağlanan ihracat iadeleri ve ihracat desteklerinin yürütülmesinden sorumlu bulunmaktadır. Bakanlık ayrıca, 19.06.2012 tarihli ve 28328 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2012/3305 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" kapsamında lisanslı depo yatırımları dâhil olmak üzere bağcılık ve üzüm mamulleri alanında yapılan yatırımlara teşvik sağlamaktadır.

Toprak Mahsulleri Ofisi; Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO); sermayesinin tamamı devlete ait, 8.6.1984 tarihli ve 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine tabi, tüzel kişiliğe ve faaliyetlerinde özerkliğe sahip, sorumluluğu sermayesi ile sınırlı bir İktisadi Devlet Teşekkülüdür. Merkezi Ankara'da olan TMO, Tarım ve Orman Bakanlığının ilgili kuruluşudur. Ülkemizde lisanslı depoculuğun gelişmesine öncülük eden kuruluş, 26.02.2010 tarihinde kurulan TMO-TOBB Lisanslı Depoculuk Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketinde %50 hisse ile iştirak sahibidir. TMO, tarihinde ilk defa 2017 yılında çekirdeksiz kuru üzüm, alımıyla görevlendirilmiştir. 2017 yılında piyasada kuru üzüm fiyatlarının düşmesi nedeniyle TMO'nun 9 numara kuru üzümü 4,00 TL/kg fiyatla üreticilerden alacağını 12 Eylül'de açıklanmıştır. 2017 yılında 720 üreticiden 4681 ton alım yapılmıştır. Mayıs 2018'de borsada 9 numara kuru üzümün kg fiyatı 6,5 TL'ye ulaşmıştır. 2 Eylül 2019'da 9 numara çekirdeksiz kuru üzüm için 10,00 TL/kg alım fiyatı açıklanmış olup TMO çekirdeksiz kuru üzüm alımlarına 10 Eylül'de başlamıştır. TARİŞ 2 Eylül'de 9 numara çekirdeksiz kuru üzüm için 10,75 TL/kg alım fiyatı açıklamıştır. Mayıs 2019'da borsada 9 numara kuru üzümün kg fiyatı 10,00 TL civarında gerçekleşmiştir. TARİŞ Üzüm Birliği ile protokol 24 Eylül 2019 tarihinde düzenlenerek TARİŞ aracılığıyla alım yapılmaya başlanmıştır. TMO çekirdeksiz kuru üzüm alımları 31 Aralık 2019 tarihinde sonlandırmış olup 1.648 üreticiden 11.605 ton alım yapılmıştır. TARİŞ tarafından hâlihazırdaki 5.000 tonluk kuru üzüm deposu için lisanslı depoculuk kapsamında lisans alınmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. 2019 yılı çekirdeksiz kuru üzüm stoklarının tamamı satılarak tasfiye edilmiştir. 2020 yılında TMO'nun 9 numara kuru üzümü 12,50 TL/kg fiyatla üreticilerden alacağı 27 Ağustos 2020 tarihinde açıklanmıştır. 2020 yılında 5.105 üreticiden 61.923 ton kuru üzüm alımı yapılmıştır. 2021 yılı itibarıyla 9 numara kuru üzüm için 13 TL/kg fiyat açıklanmıştır. 2021 yılında 9.625 üreticiden 51.672 ton kuru üzüm alımı yapılmıştır. 20 Ağustos 2022 tarihinde 9 numara çekirdeksiz kuru üzüm alım fiyatı 27 TL/kg olarak açıklanmıştır.

Kooperatifler ve Üretici Birlikleri; bağıcılık sektöründe üreticilerin ekonomik örgütlenmesi 4 farklı yasal çerçevede kurulu bulunan kooperatif ve birliklerden oluşmaktadır. Sektörde en etkili olan üretici örgütleri 4578 sayılı Tarım satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun'a göre faaliyet gösteren üzüm tarım satış kooperatifleri ve bu kooperatiflerin üst kuruluşu olan **TARİŞ Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliğidir** (TARİŞ Üzüm). Kooperatifler ve birlikler ortaklardan aldıkları ürünleri değerlendirerek ulusal ve uluslararası pazarlarda satmakta ve ayrıca ortakların girdi ihtiyacı başta olmak üzere her türlü ihtiyacı karşılamaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.

Sektördeki bir diğer önemli üretici kuruluş ise **Tarım Kredi Kooperatifleri** ve bu kooperatiflerin bölge birlikleri ile **Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'**dir. Bu Kooperatifler çiftçilerin öncelikli olarak tarımsal girdi ve kredi ihtiyacını karşılamakla birlikte bazı durumlarda çiftçilerden çekirdeksiz kuru üzüm alarak pazarlamaktadır. Bunun yanında Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği geçmişte bazı dönemlerde okul üzümü projesinin uygulamasında da rol almıştır.

Sektördeki bir diğer üretici kuruluşu ise 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu kapsamında kurulan **Tarımsal Üretici Birlikleridir**.

Tarımsal amaçlı kooperatifler ve tarımsal üretici birlikleri Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü görev ve faaliyet alanı içerisindedir. Tarımsal amaçlı kooperatifler faaliyet bölgesindeki her türlü bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetlerinde bulunmaktadır. TOB kayıtlarına göre 6.894 tarımsal kalkınma kooperatifi ve bu kooperatiflerin 737.105 ortağı bulunmaktadır.

Üzüm konusunda faaliyet gösteren tarımsal amaçlı kooperatifler; İzmir'de 132 ortaklı 1 tarımsal kalkınma kooperatifi, Kahramanmaraş'ta 50 ortaklı 1 tarımsal kalkınma kooperatifi, Kırşehir'de 279 ortaklı 1 tarımsal kalkınma kooperatifi, Konya'da 13 ortaklı 1 tarımsal kalkınma kooperatifi, Manisa'da 161 ortaklı 1 tarımsal kalkınma kooperatifi ve Tekirdağ'da 143 ortaklı 2 tarımsal kalkınma kooperatifi'dir. Tarımsal amaçlı kooperatiflere proje uygulanması durumunda daha başarılı faaliyet gösterebilmektedirler.

Bakanlığın kayıtlarına göre ülke genelinde 12 üzüm üretici birliği ve bu birliklerin 1165 üyesi bulunmaktadır (Tablo 43). Ayrıca 2 meyve ve asma fidanı üretici birliği ve 71 üyesi bulunmaktadır.

Ülke çapında üzüm üreticilerinin örgütlenme kapasitesi çok düşük düzeydedir. Yine bir Tarım Satış Kooperatifleri Birliği olan, Nevşehir ve çevre illeri çalışma bölgesinde TASKOBİRLİK'in 6.000 ortağı olmasına rağmen borçlarını ödeyemediği için 2008'den beri faal değildir.

Tablo 43. Türkiye Üzüm Üretici Birliklerinin Dağılımı

	Ortak Sayısı	Birlik Kapasitesi (ton)
Adıyaman/Gölbahı	142	3476
Ankara/Kalecik	59	1550
Batman/Gercüş	18	825
Edirne/Uzunköprü	16	821
Elazığ/merkez	337	2230
Diyarbakır/Çermik	22	1805
Kırklareli	53	305
Kırıkkale/Delice	57	260
Kilis İl bazı	189	7505
Malatya/Arapkir	76	1809
Mersin/Gülнар	82	3115
Denizli/Çal	114	7572
TOPLAM (12)	1165	31273

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2022 verileri

Ziraat Odaları; Türkiye’de bağcılık yapılan bölgelerde üzüm üreticilerine teknik ve danışmanlık desteği sağlamak, onları kamu ve üçüncü kişiler nezdinde temsil etmek gibi faaliyetler yürütmektedir.

Ticaret Borsaları; borsaya dahil maddelerin borsada alım satımını tanzim ve tescil etmek ve her günkü fiyatlarını usulü dairesinde tespit ve ilan etmek, maddelerin tiplerini ve vasıflarını tespit etmek gibi görevler verilmiştir. Antalya, Denizli, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Karaman, Kayseri, Malatya, Mersin, Şanlıurfa ve Tokat illerinde bulunan Ticaret Borsaları ile Manisa İlinin Akhisar, Alaşehir, Salihli, Turgutlu İlçelerinde bulunan ticaret borsalarının dahil olduğu bazı borsaların kotasyon listesinde üzüm ve mamulleri yer almaktadır. Bununla birlikte üretimin yoğunlaştığı İzmir, Manisa, Denizli illerinde bulunan Ticaret borsaları çekirdeksiz kuru üzümde yüksek işlem hacmine sahiptir.

İhracatçı Birlikleri; ihracatçıların ilgili birliğe üye olmaları zorunlu olup üzüm ve üzüm mamulleri konusunda faaliyet gösteren ihracatçılar üye buldukları birlikten hizmet almaktadır. Türkiye’de yapılan çekirdeksiz kuru Üzüm ihracatının tamamına yakını Ege Kuru Meyve ve Mamulleri İhracatçıları Birliği üyeleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Şarap Üreticileri Derneği; Şaraplık sektöründe bazı üreticiler 1976 yılında kurulan şarap üreticileri derneği çatısı altında bir araya gelmiştir. 2018 yılındaki kayıtlara göre Türkiye’de toplam 140 şarap üreticisinin olduğu ve 34 üreticinin derneğe üye bulunduğu yaklaşık 60 milyon litre olan üretimin %75’inin dernek üyeleri tarafından yapıldığı ifade edilmiştir.

2.4.2 Yasal Çerçeve

Türkiye’de doğrudan bağcılığı desteklemeye ve geliştirmeye yönelik tek yasal düzenleme olan 1311 sayılı “Türkiye Bağcılığının Modernleştirilmesi ve Bağcılığımızın Kalkındırılması” hakkındaki kanun 14.07.1970 tarihinde kabul edilmiş, ancak 20.06.2001 tarihli 4684 sayılı kanunun 4.maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu düzenleme sonrasında Türkiye tarımına hizmet eden dolaylı olarak bağcılığa katkı sağlayan kanun, yönetmelik ve genelgeler kabul edilmiş olup, bağcılığı içine alanlar aşağıda sıralanmıştır.

- Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu (Kanun No: 5200, Kabul Tarihi:29.06.2004)
- Organik Tarım Kanunu (Kanun No: 5262, Kabul Tarihi: 31.12.2004)
- Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (18.08.2010 tarihli ve 27676 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır)
- Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu (Kanun No: 5300, Kabul Tarihi: 10.02.2005)
- Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (Kanun No: 5403, Kabul Tarihi: 03.07.2005)
- Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Planlanmasına Dair Yönetmelik (09.12.2017 tarihli ve 30265 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır)
- Tarım Sigortaları Kanunu (Kanun No: 5363, Kabul Tarihi: 14.06.2005)
- Tarım Kanunu (Kanun No: 5488, Kabul Tarihi: 18.04.2006)
- Tohumculuk Kanunu (Kanun No: 5553, Kabul Tarihi: 31.10.2006)
- Bağcılık Yönetmeliği (30.12.2006 tarihli ve 26392 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır)
- Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik (08.09.2006 tarih ve 26283 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.)
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kanunu (Kanun No:5648, Kabul Tarihi: 04.05.2007)
- Bitki Çeşitlerinin Kayıt Altına Alınması Yönetmeliği (13.01.2008 tarih ve 26755 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır)
- Meyve / Asma Fidan ve Üretim Materyali Sertifikasyonu ve Pazarlaması Yönetmeliği (17.01.2008 tarih ve 26759 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış ve 03.07.2009/27277, 12.05.2012/28290 ve12.03.2013/28585 üç defa değişiklik gerçekleştirilmiştir)
- Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli (2009/15173 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı olarak 23.07.2009 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmıştır)
- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu (Kanun No: 5996, Kabul Tarihi: 11.06.2010)
- İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik (07.12.2010 tarih ve 27778 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış, 21.10.2011 tarihinde 28091sayılı ve 28.05.2014 tarihinde 29013 sayılı Resmi Gazetelerde değişikliğe uğramıştır)
- 5977 sayılı Biyogüvenlik kanunu
- 07.09.2010 tarihli ve 27695 sayılı Tarım Havzaları yönetmeliği
- 27.05.2014 tarihli ve 29012 sayılı resmi Gazetede yayınlanan Çiftçi Kayıt Sistemi yönetmeliği
- 09.12.2017 tarihli ve 30265lı Resmi Gazete’de yayınlanan Arazi Toplulaştırma Uygulama yönetmeliği
- 01.04.2017 tarihli ve 30025 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Kuru üzüm Lisanslı Depo Tebliği
- 30.06.2017 tarihli ve 30110 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Türk Gıda kodeksi Üzüm Pekmezi Tebliği (No:2017/8)
- 03.2017 tarih ve 30014 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Türk Gıda Kodeksi Distile Alkollü İçkiler Tebliği (No:2016/55)
- 04.02.2009 tarih ve 27131 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Türk Gıda Kodeksi Şarap Tebliği (No:2008/67)
- 21.10.2022 tarih ve 31990 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türk Gıda Kodeksi Aromatize Şarap, Aromatize Şarap Bazlı İçki ve Aromatize Şarap Kokteyli Tebliği (No:2022/5)

Yukarıda belirtilen mevzuatlar içerisinde “Bağcılık Yönetmeliği” konuya özel olup, bağcılığa uygun coğrafi bölgelerin belirlenmesini, bağ alanları ile asma ve üzümde elde edilen ürünlerin

çeşit ve miktarlarının tespitini, planlamasını, kaliteli ve sağlıklı ürün yetiştirme ve işlemeye yönelik önlemlerin alınmasını, sertifikalı asma fidanı üretimini ve bu fidanlarla bağ tesisinin teşvik edilmesini, üretici, işleyici ve ticaretini yapanların kayıt altına alınarak veri tabanı oluşturulması amaçlarına hizmet edecek düzenlemeler içermektedir.

Şarapçılık konusunda Türkiye’de yetkili kuruluşlar Tarım ve Orman Bakanlığı ve Maliye Bakanlığıdır. Bir gıda maddesi olarak bağcılık sektörünün başlıca ürünü olan üzüm göz önünde bulundurulduğunda; alkollü içki üretiminde hammadde olan üzümün hasadından itibaren alkollü içki olarak üretimi aşamaları ve piyasaya arzı konuları dahil olmak üzere Gıda Güvenilirliği açısından 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda, ve Yem Kanunu kapsamında yürütülen iş ve işlemlerden Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğünün yetki ve sorumluluğunda olup, üzüm kökenli üretilecek alkollü içkilere ilişkin birincil mevzuat hazırlıkları ve yayınlanması Türk Gıda Kodeksi kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğünce yürütülmektedir.

Şarapla ilgili iş ve işlemlerin piyasa düzenlenmesi ve takibi konusunda Tarım ve Orman Bakanlığı Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı’nın 4250 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu kapsamında yetkilidir. 4733 sayılı Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun kapsamında yetkilidir. Başlıca ikincil düzenlemeler ise (TADB)’nin kısaca ticaret, satış ve sunum yönetmelikleridir.

2.4.3 Uluslararası Entegrasyon

Uluslararası Bağ ve Şarap Örgütü (OIV-Organisation Internationale de la Vigne et du Vin) bağcılık ve şarapçılık alanında dünyadaki en önemli örgütlenme ve bilimsel ve teknik açılarından da en belirgin otorite konumundadır. OIV, bağcılık ve şarap ürünleri sektörünün mevcut uygulama ve standartlarının uluslararası düzeyde uyumlaştırılmasına, üretim ve pazarlama koşullarının iyileştirilmesine yönelik yeni uluslararası standartların hazırlanmasına katkıda bulunulması ve tüketicilerin çıkarlarının dikkate alınması için çalışmaktadır.

Türkiye 1940 yılında o zamanki adıyla Uluslararası Şarapçılık Ofisi’ne üye olmak için başvurmuş ve 1946 yılında üye olmuştur. 1961 yılında kendi isteği ile çekilmiş ve 1976 yılında yeniden üye olmuş, 3 Nisan 2001 tarihli OIV Kurucu Anlaşmasını 15 Mart 2005 tarihinde onaylamıştır. OIV uluslararası planda pek çok örgüt ile eşgüdüm veya işbirliği içinde çalışmakta, bağcılık ve şarap alanında diğer örgütlerin çalışmalarına önemli katkılarda bulunmaktadır. Bunların başında Avrupa Birliği Komisyonu gelmektedir. OIV’nin analiz yöntemleri AB mevzuatına olduğu gibi alınmaktadır, önolojik (şarap bilimine ilişkin) uygulamalar için de aynı yönde bir proje mevcuttur. Ayrıca şarap yapımı için kullanılan türlerin listesi konusunda da işbirliği sağlanmıştır.

OIV, Codex Alimentarius ile sofrta üzümleri normu, FAO (Gıda ve Tarım Örgütü) ile dünya bağ istatistikleri, CİHEAM (Milletlerarası Akdeniz Yüksek Zirai Etüdler Merkezi) ile Akdeniz Havzasının kartografisinin çıkarılması, UPOV (Yeni Bitki Türleri Koruma Birliği) ile asma türleri betimleme kodu hakkında ortak çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda Codeks Alimentarius (FAO), Dünya Ticaret Örgütü (FAO) ve OIV toplantıları Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğünce takip edilmekle birlikte, ülkemiz adına gerekli girişimlerde bulunmaktadır.

2.4.4 Denetim

Tarım ve Orman Bakanlığı bağıcılık sektörünün denetim faaliyetlerinde de etkili olan kuruluştur. Bu denetimler Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü ve Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğüne yürütülmektedir. Aralarında üzüm tarım satış kooperatifleri ile TARIŞ Üzüm Birliği'nin de bulunduğu 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun'a tabi tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin kuruluş, işleyiş ve denetim hizmetleri Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

2.4.5 Kalite ve Standardizasyon

Bağıcılık sektöründe yaş ve kuru üzüm dışında, alkollü içki (etil alkol, şarap, aromatize şarap), üzüm suyu, üzüm şırası, üzüm pestili, üzüm pekmezi, üzüm sirkesi, asma yaprağı (yaş veya salamura) gibi ürünlerde tüketime sunulmak üzere piyasaya arzı olan ürünlerdir. Gıda üreten gıda işletmecisi, üretmiş olduğu ürünleri Türk Gıda Kodeksi (TGK) Yönetmeliğinde açıklanan yatay ve dikey gıda kodeksine (Türk Gıda Mevzuatına) uygun olarak üretmek zorundadır. Bağ ürünleri kapsamında da dikey düzenleme olarak: Şarap Tebliği, Aromatize Şarap Aromatize Şarap Bazlı İçki ve Aromatize Şarap Kokteyli Tebliği, Distile Alkollü İçkiler Tebliği ve Üzüm Pekmezi Tebliği bulunmaktadır. Şarap Tebliği, 4 Şubat 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup şarabın tekniğine uygun ve hijyenik şekilde üretim, hazırlama, işleme, muhafaza, depolama, taşıma ve pazarlanmasını sağlamak üzere ürün özelliklerini belirler. Türk Gıda Kodeksi Aromatize Şarap, Aromatize Şarap Bazlı İçki ve Aromatize Şarap Kokteyli Tebliği ise TGK Şarap Tebliğinde anılan ürünün aromatize edilmek suretiyle üretimine ilişkin tekniğine uygun ve hijyenik şekilde üretim, hazırlama, işleme, muhafaza, depolama, taşıma ve pazarlanmasını sağlamak üzere ürün özelliklerini belirler. Türk Gıda Kodeksi Distile Alkollü İçkiler Tebliği ise hammadde olarak üzüm kullanılmak suretiyle üretilen ülkemizin Coğrafi İşarete sahip başlıca ürünü olan Rakı gibi birçok üzüm kökenli üretilen alkollü içkinin tekniğine uygun ve hijyenik şekilde üretim, hazırlama, işleme, muhafaza, depolama, taşıma ve pazarlanmasını sağlamak üzere ürün özelliklerini belirler. Türk Gıda Kodeksi Üzüm Pekmezi Tebliği ise hammadde olarak üzümde elde edilecek Üzüm Pekmezi ürününün tekniğine uygun ve hijyenik şekilde üretim, hazırlama, işleme, muhafaza, depolama, taşıma ve pazarlanmasını sağlamak üzere ürün özelliklerini belirler.

Kuru üzüm için, Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği kapsamında dikey gıda kodeksi bulunmamasıyla birlikte, yatay mevzuat hükümlerine (etiketleme, bulaşanlar, pestisit, katkı maddeleri, mikrobiyolojik kriterler vb.) uygunluk aranmaktadır. Hammadde olarak kullanılmak veya tüketilmek üzere piyasaya arz edilecek yaş ve/veya kuru üzüm genel anlamda pestisit açısından Türk Gıda Kodeksi Pestisitlerin Maksimum Kalıntı Limitleri Yönetmeliği ile Aflatoksin ve Okratoksin A gibi bulaşanlar açısından Türk Gıda Kodeksi Bulaşanlar Yönetmeliğine uygun olmalıdır. Her iki yönetmelik de insan sağlığının en üst düzeyde korunması için gerekli limitleri içermektedir.

Uluslararası düzeyde yaş üzüm tüketiminde OIV ve CODEX standartları geçerlidir. Avrupa Birliği, sofralık üzümün pazarlama standardını (The European Commission,EU-543/2011) belirlemiştir. Söz konusu standart kaliteye ilişkin hükümleri tanımlayarak, boyut, tolerans, sunum ve işaretleme standartlarını belirlemiştir. Standart *Vitis vinifera L.* çeşitleri için market minimum özelliklerini, şeker seviyelerini, salkım ağırlığını, kalite tolerans limitlerini sınıflar bazında belirlemiştir. Kuru üzüm pazarlamasında kullanılan standartlar AB'de 28 Temmuz 1999 tarih ve 1666/1999 (EC) No 2201/96 Kodeks ile tanımlanmıştır. AB'de şarapçılık sektörüne yönelik mevzuat Ortak Pazar düzenlemeleri içerisinde yer almakta olup, 1999 yılından bu yana uygulanmakta olan rejim, 29 Nisan 2008 tarihli ve 479/2008 nolu Konsey Yönetmeliği ile yeniden düzenlenmiştir.

2.4.6 Desteklemeler

14.07.1970 tarihli ve 1311 sayılı ‘‘Türkiye Bağıcılığının Modernleştirilmesi ve Bağıcılığımızın Kalkındırılması’’ hakkındaki yasanın yürürlükten kaldırılması ile bağıcılık sektörü halen genel tarımsal destekleme programları kapsamındaki uygulanmalardan yararlanabilmektedir. Bilindiğı üzere tarımsal desteklemeler; Tarım ve Orman Bakanlığının sorumluluğunda Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ile bağlantılı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda 2022 yılı bağıcılık alanındaki destekleme uygulamaları aşağıdaki gibidir:

Gübre ve Mazot Desteğı: Destekleme koşulu: Çiftçi Kayıt Sistemi’ne dahil olan tarımsal faaliyetle uğraşan tüm üreticiler faydalanmaktadır.

Destekleme miktarı: 21 TL (Gübre) + 62 TL (Mazot) = Toplam: 83 TL / da

Katı organik-organomineral gübre desteğı: Destekleme koşulu: Çiftçi Kayıt Sistemi’ne dahil olan katı organik-organomineral ürünler, katı organik toprak düzenleyici ürünler ile kaplama gübre ve fermantasyon sonucu elde edilen organik gübre kullanan çiftçilere arazi varlığı ile orantılı olarak dekar başına destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Destekleme miktarı: 20 TL/da

Toprak Analiz Desteğı: Destekleme koşulu: Çiftçi Kayıt Sistemi’ne dahil olan tarımsal faaliyetle uğraşan, minimum 50 dekar ve üzeri tarım arazisine sahip olan üreticiler.

Destekleme miktarı: 50 TL/ numune başına TOB yetkilendirilmiş Toprak Analiz Laboratuvarlarına ödenmektedir.

Biyoteknik Mücadele Desteğı: Destekleme koşulu: Çiftçi Kayıt Sistemi’ne dahil olmuş bağıcılıkla uğraşan üreticilere, bitkisel üretime etkisi olan zararlı organizmalara karşı biyoteknik mücadelenin yaygınlaştırılması ile kimyasal ilaç kullanımının azaltılması amacıyla bağda biyoteknik mücadele desteğı yapılmaktadır.

Destekleme miktarı: Biyoteknik Mücadele Desteğı: (Feromon vb) : 135 TL / da

Biyolojik Mücadele Desteğı (Yararlı böcek kullanımı vb.) : 70 TL / da

İyi Tarım Uygulamaları Desteğı:

Destekleme koşulu: Çiftçi Kayıt Sistemine dahil olan, İyi Tarım Uygulamaları sertifikasına sahip olan tarımsal faaliyetle uğraşan üreticiler faydalanmaktadır. İyi tarım uygulamaları kapsamında üretim 1. Kategori ürünler içerisinde yer almaktadır.

Destekleme miktarı: bireysel sertifikasyon 50 TL /da, grup sertifikasyonu 25TL/da

Organik Tarım Uygulamaları Desteğı:

Destekleme koşulu: Bitkisel üretimde 2022 yılı üretimleri için Çiftçi Kayıt Sistemi ve Organik Tarım Bilgi Sistemine kayıtlı olarak organik tarım faaliyeti yapmış çiftçilerin geçiş iki süreci ve üzeri üretimlerine destekleme ödemesi yapılmaktadır. Organik tarım uygulamaları kapsamında üretim 1. Kategori ürünler içerisinde yer almaktadır.

Destekleme miktarı: 1. Kategori Üretim: ürün sertifikası bireysel 100 TL / dekar, grup sertifikasyonu 50/TL/da

Sertifikalı Fide/Fidan Kullanım Desteğı

Destekleme koşulu: Sertifikalı fidan/fide ile standart fidanın; yetkili fidan/fide üreticisi veya tohumluk bayisinden temin edilmiş olması aranmaktadır.

Destekleme miktarı: Sertifikalı Aşılı Fidan: 280 TL / da Standart aşılı fidan: 100 TL/da

Sertifikalı Fidan Üretim Desteği:

Destekleme koşulu: ÇKS'ye kayıtlı arazilerde, yurt içinde üretilip sertifikalandırılan ve satışı gerçekleşen sertifikalı sınıfta aşılı ve aşısız fidanlar için adet başına sertifikalı fidan üretim desteği ödemesi yapılır. Fidan üretici belgesine sahip gerçek ve tüzel kişiler başvuru yapabilir. Destekleme miktarı: Sertifikalı sınıfta aşılı fidan için 0,50 TL/adet, aşısız fidan için 0,25 TL/adet

Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi:

Destekleme koşulu: Başvuru sahibi gerçek ve tüzel kişilerin, Bakanlık tarafından oluşturulan çiftçi kayıt sistemine veya Bakanlık tarafından oluşturulmuş diğer kayıt sistemlerine son başvuru tarihinden önce kayıtlı olması gerekir. Başvuru/Proje sahipleri 2017/22 sayılı tebliğ ve bu tebliğ uyarınca hazırlanan uygulama rehberi, satın alma kitabı ve kendilerine iletilen tüm dokümanlarda belirtilen usul ve esaslar doğrultusunda hibe başvurusu ve eki dokümanları hazırlamak ve sunmakla sorumludurlar. Hibe başvurusuna ait yapılan değerlendirmeler sonucunda uygunluk kriterlerini sağlayan ve değerlendirme sonucunda yeterli bulunan proje sahipleri, potansiyel yatırımcı olarak hibe sözleşmesi akdine davet edilir. Hibe sözleşmesi imzalayan yatırımcılar, yatırımların proje amaçlarına uygun olarak yapılmasından, uygulamaların hibe sözleşmesinde belirtilen usul ve esaslara göre gerçekleştirilmesinden, doğru olarak belgelendirilmesinden ve belgelerin muhafazasından sorumludur.

Küçük Aile İşletmeleri Desteği:

Destekleme koşulu: Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı olan ve açıkta ve/veya örtü altı ünitelerinde meyve, sebze, süs bitkisi ile tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği yapan, arazi varlığı toplamı beş dekar veya altında olan gerçek ve tüzel kişilere 2022 üretim yılında küçük aile işletmesi desteği ödemesi yapılır.

Destekleme miktarı: Gerçek ve tüzel kişilere 200 TL/da

Türkiye'de Devlet Destekli Tarım Sigortaları Sistemi (TARSİM) Kapsamında Yer Alan Devlet Destekli Bitkisel Ürün Sigortası

Destekleme koşulu: 5488 sayılı Tarım Kanununun, tarımsal desteklemelerin uygulama esaslarıyla ilgili 20 nci maddesinin (d) bendinde "Üreticilere yapılacak her türlü destekleme ödemelerinde, entegre idare ve kontrol sistemi kullanılır.", geçici 2 nci maddesinde ise "Entegre idare ve kontrol sistemi oluşturuluncaya kadar üreticilere yapılacak bitkisel üretimle ilgili destekleme ödemelerinde çiftçi kayıt sistemi esas alınır." hükümleri yer almaktadır.

Bu itibarla üreticilerin, diğer tarımsal destekleme uygulamalarında olduğu gibi, 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu ve her yıl çıkarılan Cumhurbaşkanı Kararı kapsamında, Devlet destekli tarım sigortası poliçesi yaptırabilmeleri, Devlet prim desteğinden yararlanabilmeleri ve tarım sigortası kapsamındaki bir riskten dolayı zarar gördüklerinde de hasar tazminatı alabilmeleri için kayıtlılık ilkesi yasal bir zorunluluktur. Bu nedenle, bitkisel ürün branşında sigorta yaptıracak üreticilerin ÇKS'ye kayıt yaptırmaları ve bu kayıtlarını her yıl güncellemeleri gerekmektedir.

Sigortalama yapan kuruluş: TARSİM'e üye sigorta şirketleri ve acenteleri aracılığı ile üreticilere poliçe tanzimi yapılmaktadır.

Bu sigorta ile 2022 yılı için;

- Dolu, fırtına, hortum, yangın, deprem, heyelan, sel ve su baskınının ürünlerde neden olduğu miktar kaybı,
- Dolunun yaş meyve, yaş sebze ve kesme çiçeklerde neden olduğu kalite kaybı,

- Yaban domuzunun tarla ürünlerinde, sebzelerde, fidanlarda ve çilekte neden olduğu miktar kaybı,
- Don riskinin, meyve ve bağ fidanlarında neden olduğu miktar kaybı zararı
İsteğe bağlı olarak,
- Don riskinin yaş meyvelerde neden olduğu miktar kaybı zararı,
- Dolu ağı ve örtü ile destek (telli terbiye) sistemleri ve bu sistemlerin altında bulunan ürünlerde; dolu, dolu ağırlığı, kar ağırlığı, fırtına, hortum, yangın, deprem, heyelan, sel ve su baskını, taşıt çarpması risklerinin neden olduğu zararlar,
- Yağmur riskinin; kiraz ve üzüm ürünlerinde olgunlaşma ve hasat dönemlerinde neden olduğu miktar kaybı,
- Dolu, fırtına, hortum, yangın, deprem, heyelan, sel ve su baskını, taşıt çarpması risklerinin, salamuralık yaprak üretimi yapılan asmaların yapraklarında neden olduğu miktar kaybı,
- Sıcak havanın, üzümlerde çiçeklenme ve tane bağlama dönemlerinde salkımlarda tane tutumunun gerçekleşmemesi ve tanede büyümenin durması, kuruması ve dökülmesi şeklinde neden olduğu miktar kaybı,

teminat kapsamına alınabilmektedir. Tarım sigortaları uygulamaları her yıl çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararları doğrultusunda, kapsam genişletilmesi ve yaygınlaşması sağlanmaktadır.

Yukarıda belirtilen destekler yanında; 1995 yılından beri İl özel idarilerinin bütçelerinden kullanılan desteklerle örnek bağ tesis projeleri birçok ilde yürütülmüştür. Bu projeler sayesinde modern bağcılık tekniklerinin uygulanması, yeni anaç/çeşitlerin farklı yörelerde denenmesi ve uygun olanlarda ekonomik bağ tesis edilmesinin yolu açılmıştır. Bölgesel kalkınma ajansları da 2021-2023 yılları için muhtelif bağcılık projelerini desteklemektedir. Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı İl Müdürlüklerinde bağcılığın geliştirilmesine yönelik çeşitli projeler yürütüldüğü de bilinmektedir. Bu projeler aracılığı ile yeni üzüm çeşitleri, yeni telli terbiye sistemleri ve asma anaçları üreticilere aktarılmaktadır. Bu girdilerle birlikte bağcılığa ilişkin bilgi birikimi de yayımcı teknik elemanlar vasıtasıyla üreticilere iletilmektedir. Karabat vd. tarafından Türkiye’de son 15 yıl içerisinde bağcılığa ilişkin yürütülen “Bağcılığı Geliştirme” projelerinin mevcut durumunun değerlendirilmesi amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Araştırmanın ana materyalini Türkiye’nin bağcılık yapılan ve Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde bağcılık konusunda projeler geliştiren il ve ilçe müdürlüklerinden ve bu projelere dahil olan üreticilerden ve yayımcı teknik elemanlardan anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmuştur. Çalışma sonucuna göre, üreticilerin önemli bir bölümünün Bağcılığı Geliştirme Projelerini bağcılığın karlı bir iş olması ve bölgelerinin iklim toprak koşullarının uygun olmasından dolayı tercih ettikleri, %62.1’inin yapılan destekleme miktarından ve %66.3’ünün ise destekleme şekline memnun oldukları belirlenmiştir. Yine üreticilerin %86’sı projelerin ülke bağcılığı için önemli ve gerekli olduğunu, %77.5’i bağcılığın sorunlarına çözüm ürettiğini ve %86’sı projelerin önümüzdeki yıllarda da devam etmesinin faydalı olacağını düşünmektedirler. Yayımcı elemanların gübreleme, üzüm çeşitleri ve anaç seçimi konularında bilgi eksikliği yaşadıkları, projeleri yürütürken proje finansmanı konusunda zaman ve miktar sorunları olduğu, projeyi yürütecek ekibi kurmada yaşandığı ve kurumlar arası işbirliğini sağlamada zorluklar yaşandığı şeklinde yapısal sorunları olduğu tespit edilmiştir. Projelerin yürütülmesinde en önemli teknik sorununun ise kaliteli sağlıklı fidan temininde ve tecrübeli uzman personel bulmada yaşanan güçlükler olduğu belirlenmiştir (Karabat vd., 2022).

2.4.7 Örgütlenme Durumu

Tariş Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği

Başlangıçta incir ve üzüm daha sonra pamuk ve zeytinyağı ürünleri temelinde örgütlenen dört kooperatif birliğinin ortak adı olan TARIŞ bağcılık sektörünün en önemli üretici örgütlerinden biridir ve kökleri 1910'lu yıllara dek uzanmaktadır. Bu dört birliğin her biri ayrı tüzel kişiliğe sahiptir. "TARIŞ" sözcüğü, kuruluş yıllarında birliğe destek olan bankalardan Tarım Bankası (Ziraat Bankası) ile İş Bankası'nın ilk hecelerinden oluşmaktadır. TARIŞ; bugün, Ege Bölgesi'nde 7 ilde, yaklaşık 100.000 üretici ortağın örgütlendiği, 106 kooperatifin bağlı olduğu dört ayrı üretici örgütünün ortak markası olmaya devam etmektedir.

Ülkemizin en köklü tarımsal kooperatiflerinden biri olan Tariş Üzüm Birliği, günümüzde ürettiği ve ihraç ettiği kuru üzüm ile Türkiye'nin en büyük çekirdeksiz kuru üzüm alıcısı ve ihracatçısı kuruluşlarından biridir. TARIŞ Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri birliğine bağlı olarak 13 Üzüm Tarım Satış Kooperatifi faaliyet göstermektedir. Bunlar Alaşehir, Salihli, Sarıgöl, Kavaklıdere, Ahmetli, Yeşilyurt, Saruhanlı, Manisa, Turgutlu, Akhisar, Çobanisa, Buldan ve Menemen Kooperatifleridir. Bu kooperatiflerin toplam 15.000 üretici ortağı bulunmaktadır.

Birliğin en önemli faaliyeti, ortaklarından aldığı ürünleri değerlendirmektir. Birlik, ortaklarından aldığı ürünü sanayi tesislerinde işleyerek daha yüksek katma değerli mamuller haline getirmektedir. Birliğin Alaşehir'de 45.000 metrekare alan üzerine kurulu Entegre Üzüm İşletmesi yıllık 40.000 ton işleme kapasitesine sahiptir. Bunun yanında Birliğin 16.000 metrekare alan üzerinde kurulu Sirke Pekmez İşletmesinde sirke, şalgam suyu, üzüm suyu, limon ve nar sosu gibi işlenmiş gıda ürünleri imalatı yapılmaktadır. Tariş Üzüm Birliği, AR-GE Müdürlüğü'nün onayından geçmiş kimyevi gübre ve zirai ilaçlar kullanılarak üretici ortakları tarafından üretilmiş sultaniye üzümleri, yüksek teknolojik donanımına sahip Entegre Üzüm İşletmesinde müşteri taleplerine göre işlenerek Tariş markası ile iç dış pazara sunulmaktadır. Tariş üzüm markası, çoğunluğu Avrupa Birliği ülkeleri İngiltere, İtalya, Hollanda, Fransa, İrlanda, Almanya olmak üzere, Avustralya, Tayvan, Kanada, Romanya ve Cezayir'e kadar ulaşmaktadır (Anonim 2022/g).

Diğer Kooperatifler ve Üretici Birlikleri

Türkiye'de bağcılık alanında Tariş Üzüm Birliği haricinde bazı kooperatif veya üretici birlikleri kurulmuş olsa bu kuruluşların pek çoğu başarılı olamayarak faaliyetlerini sonlandırmıştır. Türkiye'nin farklı bölgelerinde ortaklarına bağ, fidan ve üretim girdisi sağlamak, pazarlama faaliyetlerine destek olmak gibi konularda faaliyet gösteren bazı kooperatif ve üretici birlikleri bulunsa da bu kuruluşların faaliyetlerinin sektöre etkisi son derece sınırlıdır.

2.5 Ar-Ge

Bağcılıkta Ar-Ge faaliyetleri ağırlıklı olarak Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü'ne (TAGEM) bağlı Araştırma Enstitüleri tarafından yürütülmekte olup, bunun haricinde farklı Üniversitelerin Ziraat Fakülteleri, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ve özel sektör kuruluşları aracılığıyla da bu konuda çalışmalar yapılmaktadır. Projelerin finansmanında; özel sektör, üniversitelerin kendileri, Tarım ve Orman Bakanlığı, TÜBİTAK, FAO, AB, NATO destekleyici kuruluşlar olmuşlardır.

Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü'ne (TAGEM) bağlı 11 Araştırma Enstitüsü'nde Bağcılık Araştırma projeleri devam etmektedir. Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü ve Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü; sadece Bağcılık konusunda hem bölgesel hem de ulusal anlamda araştırma faaliyetlerini yürütmektedir. Araştırma enstitüleri, bağcılıkta yetiştirme tekniği, ıslah ve genetik, bitki sağlığı, gıda teknolojileri, toprak ve bitki besleme, tarımsal sulama ve tarım ekonomisi gibi farklı disiplinlerde Ar-Ge çalışmalarını sürdürmektedir.

Bağcılıkta uygulanan en önemli kültürel uygulamalardan birisi gübreleme olup; gübreleme uygulamaları ile verim ve kalitede önemli artışların olduğu yapılan çalışmalarla belirlenmiştir. Yüksek gübre maliyeti, çevre kirliliğine yol açan N kaybı ve verim düşüşü ile birleştiğinde, inorganik gübrelerin bir kısmının organik kaynaklardaki besinlerle ikame etmek üretimi artırmak için daha ucuz ve sürdürülebilir tedbir olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle bağcılıkta örtü bitkisi sistemlerinin, organik kaynakların ve Türkiye topraklarından izole edilmiş ve geniş deneme koşullarında seçilmiş mikrobiyal gübrelerin kimyasal gübrelerle birlikte kullanılarak, gübre kullanım etkinliğinin artırılması ve uygulanacak kimyasal gübrenin azaltılması amacıyla 2020 yılında **“Çeşitli dönemlerde yetiştirilen örtü bitkileri ve kompostun azaltılmış gübre dozları ile birlikte uygulanmasının üzüm verimi, kalitesi ve toprak özelliklerine etkileri”** projesi programa alınmıştır.

Sultani çekirdeksiz üzüm çeşidinin yoğun olarak üretildiği ve jeotermal kaynakların yoğun olarak bulunduğu Manisa ilinin Alaşehir ilçesinde bağ alanlarında bor toksisitesi nedeniyle verim kayıplarının önlenmesinde yonca yetiştiriciliğinin etkileri 2016-2019 yıllarında araştırılmıştır. Araştırmada toprakta yüksek düzeyde bulunan borun asma tarafından alınımının azaltılmasına yonca çeşitlerinin etkisi incelenmiş, yoncanın 20 cm aralıklarla yapılan ekiminin bor oranını düşürme açısından etkili sonuçlar verdiği belirlenmiştir.

Konvansiyonel tarımda kullanılan kimyasal gübre girdilerinin olumsuz etkilerini en aza indirmek bakımından, sağlıklı ve ucuz kaynaklar olan organik atıkların kullanılabilirliğinin araştırılması amacıyla içerikleri saptanan üzüm cibresi ve pirinanın farklı dozlarda Kalecik karası ve Narince üzüm çeşitlerine uygulanmasının toprak özellikleri, bitkilerin beslenme durumları ile verim, gelişme ve kalite üzerine etkileri araştırılmıştır. Sonuç olarak üzümde; pirinanın antosiyanin, cibrenin ise fenolik madde miktarlarını arttırdığı; pirinanın şarap kalitesine olumlu etkileri belirlenmiştir. Ancak; ilgili genelgeyle pirinanın içeriğindeki fenolik madde, tanen ve yağ-gresin çevre kirliliğine sebep olduğundan toprağa uygulanması önerilmemektedir. Üzüm cibresinde ise çekirdeklerin işlemden geçirilerek toprağa uygulanması önerilmektedir.

Bağda çok yıllık ve tek yıllık örtü bitkilerinin, toprak özellikleri ve bitki beslenme durumları ile Merlot üzüm çeşidinde gelişme, verim ve kalite parametrelerine etkilerinin araştırıldığı projede örtü bitkilerinin bağda yetiştirilmesiyle önemli sonuçlar elde edilmiştir. Toprak verimliliğine ana etkisinin organik madde ve stabil agregat artışı olduğu anlaşılmıştır. Asmanın beslenmesi bakımından toplam azot dışında besin elementlerinin etkileri ortaya konulmuştur. Asmanın gelişmesine ve üzüm verimine örtü bitkilerinin değişken etkileri saptanmış, üzüm ve şarap kalitesi bakımından olumlu etkiler belirlenmiştir.

Türkiye bağcılık sektöründe, dünyada önemli bir üstünlük elde etmesine rağmen pek çok olumsuzlukla da karşı karşıya kalmakta ve meyve kalitesinde kayıplar yaşanabilmektedir. Çeşitli sebeplerden dolayı iklim parametrelerinde meydana gelen dalgalanmaların bu

olumsuzluklar içinde olduğu bilinmekte, bu nedenle üretim üzerine etkilerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu bağlamda Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü merkez üretim parsellerinde ve bu kuruma bağlı Alaşehir Yeşilyurt kasabesindeki alt istasyonda olmak üzere 2 farklı lokasyonda “Bağcılıkta Meyve Verim ve Kalitesi Üzerine İklimsel Faktörlerin Etkilerinin Belirlenmesi: Manisa Bölgesi (2021-2025)” projesi yürütülmekte olup, denemede erken, orta ve geççi olan Spil Karası, Sultan 7 ve Crimson Seedless üzüm çeşitleri kullanılmaktadır.

Diğer yandan iklim değişikliği etkileri, uyum ve azaltım konusunda Özel AR-GE Destek projesi kapsamında 2018-2020 yılları arasında TAGEM koordinasyonunda “Görüntü İşleme ve Makine Öğrenmesi Teknikleri İle Üzümde ve Zeytinde Verim ve Hasar Tespiti Projesi” tamamlanmıştır. Projenin hedefi; bağcılık alanında üzüm bitkisinin içinde yer aldığı temel sağlık durumunun, hastalık, zararlı etkilerinin ve ürün rekoltesinin yüksek doğrulukta tespit edilebileceği bir yapay zeka ürününün geliştirilmesidir. Bu hedef için uydu görüntüleri kullanılmakla birlikte çözünürlük problemi bitki özelinde sağlıklı bir sonuç üretmek için yeterli görülmemektedir. Bu nedenle proje de özellikle insansız hava araçları kullanılarak büyük tarım alanlarında üzüm bitkisinin tüm yıl boyunca multispektral verilerinin kullanılması hedeflenmiştir. Alınan multispektral görüntüler birleştirilerek ortofotoların elde edilmesinden sonra üzüm bitkisinin fizyolojik özellikleri, dikim tekniklerine bağların karakteristik özelliklerine göre öncelikle görüntü işleme algoritmaları geliştirilmiştir. Bu sayede her bir üzüm sırası veya zeytin ağacı her tür gürültü, gölge, toprak ve yabancı ot görüntüsünden arındırılmaktadır. Bu uygulamalar sonucunda verim/rekolte, ağaç sayımı, çeşit ayırma ve her bir hastalık veya zararlı etkisi için yeterli öğrenme verisi bulunabildiğinde %83 ila %99 aralığında doğruluk oranına ulaşan birer fonksiyon bulunmuştur.

Dünyada kuru üzüm üretimi ve ihracatı açısından lider konumda olan Türkiye’de çekirdeksiz üzüm fidanı üretiminin tamamına yakını Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (TAGEM) tarafından geliştirilen çekirdeksiz üzüm çeşidinden (Sultan 7) yapılmaktadır. Sultan 7 üzüm çeşidinin üretime kazandırılmasıyla % 30-50'lere varan oranlarda verim artışları sağlanmıştır ve bu çeşit üreticiler tarafından yoğun talep görmektedir.

Sofralık üzüm üretimi açısından da dünyada önemli bir konumda olan Türkiye’de, son yıllarda uluslararası sofralık üzüm piyasasının talep ettiği iri taneli, erkenci-geççi, renkli ve çekirdeksiz çeşitlerin geliştirilmesine yönelik ıslah çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Sofralık üzümde örtü altı bağcılık çalışmalarına hız verilmesi ile piyasaya erken-geç dönemde ürün arzı ile yıllık 150-200 milyon dolar olan sofralık üzüm ihracatının artırılması önemli hedefler arasındadır.

Türkiye’de şıralık/şaraplık üzüm üretiminin ise yaklaşık %20-25’i (yaklaşık 100.000 ton) şaraba işlenmekte olup, geri kalanı pekmez, pestil, sirke vb. yöresel ürünlerin üretiminde kullanılmaktadır. Ülkemizin zengin asma gen kaynağı potansiyeli içerisinde, üzüm ürünlerinden katma değeri en yüksek olan şaraba işlenen yerli çeşit sayısı azdır. Ancak, son yıllarda kaliteli şaraplık özellikleri ortaya çıkarılan yerli üzüm çeşitleri, 2020 yılında dünya şarap ticaretinin ulaştığı 29,6 milyar Euro’luk pazar payından (OIV, 2021) Türkiye’nin pay alma şansının artırılmasına katkı sağlayacaktır.

Araştırma Enstitülerince, üniversiteler ve özel sektörün katkıları ile yeni üzüm çeşitleri geliştirmek amacıyla ıslah programlarına klasik ıslah tekniklerinin yanı sıra ıslah sürecini kısaltan biyoteknolojik çalışmaların (moleküler markır teknikleri gibi) dahil edilmesi, değişen iklim koşullarına yönelik üzüm verim ve kalitesinin artırılması amacıyla biyotik ve abiyotik

strese koşullarına uygun yetiştirme tekniği, adaptasyon vb. Ar-Ge faaliyetlerine son yıllarda hız verilmiştir. Ayrıca Araştırma Enstitüleri tarafından yürütülen biyotik ve abiyotik stres koşullarına dayanıklı çeşit/anaç geliştirme, örtü altında bağcılık, topraksız tarımda sofralık üzüm yetiştiriciliği vb. konulardaki çalışmalar son yıllarda ön plana çıkmaktadır.

Üzüm üretimi için en önemli risklerin başında ilkbahar geç donları gelmektedir. Ayrıca dolu yağışı ve çiçeklenme döneminde yaşanan aşırı sıcak hava dalgaları üretimi olumsuz etkileyebilmekte olup bu gibi meteorolojik olaylar yıllık üretim miktarında dalgalanmalara neden olmaktadır. Meteorolojik uyarı sistemleri kurulması ve buna bağlı olarak; don riskine karşı rüzgâr pervaneleri, ısıtma ve yağmurlama sistemlerinin kurulması, dolu ve fırtınaya karşı koruma ağları ve örtülerinin kullanılması önemlidir.

Bağlarda su yönetiminin şaraplık ve sofralık üzüm çeşitlerinde çok önemli olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bölgelere göre sulama programlarının şaraplık ve sofralık üzüm çeşitlerinde özellikle bitkiye dayalı sulama programlarının geliştirilmesi verim artışı ve kalite açısından etkili olacaktır. Sulamanın yetiştiricilik (biyotik ve abiyotik stres koşullarına dayanıklı çeşit/anaç geliştirme, örtü altında bağcılık, topraksız tarım) ve gübrelemeyle birlikte ele alınması sürdürülebilir bağcılık için oldukça önem arz etmektedir. Araştırma Enstitülerimizde su yönetimiyle ilgili yapılan çalışmalarla uygun sulama programları ve sulama teknolojileri ile verimde azalma olmadan sudan önemli tasarruflar sağlayan çalışmalar yürütülmüş ve yürütülmelidir.

1990 yılından günümüze kadar Araştırma Enstitüleri tarafından yapılan ıslah çalışmaları sonucunda 46 adet üzüm çeşidi geliştirilerek tescil ettirilmiştir. Son 10 yıl olarak değerlendirildiğinde, tescilli çeşit sayısı 35 adettir. Tescilli üzüm çeşitlerimizin tamamına yakını, Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü, Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü ve Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü'nün uzun yıllar süren çeşit geliştirme çalışmaları sonucu elde edilmiş ve ülkemiz bağcılığına kazandırılmıştır. Bu çeşitler; sektörde talep edilen özellikle erken veya geç olgunlaşma, çekirdeksizlik, iri tanelilik, muhafaza ve yola dayanıma uygunluk, misket aromalı olması ve yüksek verimlilik vb. bazı özellikler ile ön plana çıkmaktadır.

Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğünde Elektrostatik Memeli Tünel Tipi İlaçlama Makinası projesi yürütülmüş ve başarıyla tamamlanmıştır. Proje ile manyetik olarak yüklenen ilaç damlalarıyla daha etkin yüzey kaplama, tünel tipi uygulama ile daha az sürüklenme kaybı, tarla trafiğinde 3/4 tasarruf, değiştirilebilir tasarım ile tarla bitkileri uygulamaları imkanı, ayarlanabilir sıra arası mesafelerde çalışabilme özelliklerine sahip tamamen yerli tasarım ve üretim ilaçlama makinası prototipi üretilerek faydalı model olarak belgelendirilmiştir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizi de tehdit altına alan küresel ısınma ve değişen iklim koşullarına karşı milli servetimiz olan yerel asma genetik kaynaklarımızın avantajlarının ortaya çıkarılması, ampelografik ve moleküler karakterizasyonunun yapılması, muhafaza altına alınması ve ümitvar genotiplerin çeşit geliştirme/ıslah çalışmalarında materyal olarak kullanılması önem arz etmektedir. Bu kapsamda, asma genetik kaynaklarının yok olmaması ve kayıt altına alınması amacıyla 1965 yılından bu yana yürütülen "Türkiye Asma Genetik Kaynaklarının Belirlenmesi, Muhafazası ve Tanımlanması Üzerinde Araştırmalar" projesi kapsamında Türkiye'nin tamamı taranarak Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsünün Arazi Gen Bankası'nda 1457 adet yerli üzüm genotipi koruma altına alınmıştır. Asma genetik

kaynaklarının toplanması ve muhafazası konusunda 1. derece sorumlu kuruluş olan Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nün yanı sıra 2. derecede sorumlu olan Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nde genetik kaynaklarımızın kaybolmaması amacıyla bir duplikasyon bağı oluşturulmuştur. Bu çalışmanın çıktısı olarak 2012 yılında 883 genotipin fotoğrafları, envanter ve ampelografik bilgilerini içeren Türkiye Asma Genetik Kaynakları Kataloğu'nun basımı gerçekleştirilmiştir.

Araştırma enstitüleri tarafından üniversiteler işbirliğinde TAGEM kaynaklı çalışmaların yanı sıra TÜBİTAK destekli önemli bağcılık projeleri de yürütülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: 2006-2009 yılları arasında Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü'nün liderliğinde enstitülerce ortak yürütülen proje kapsamında Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü ve Erzincan Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü koleksiyonlarında bulunan toplam 1115 genotipin moleküler tanımlamaları yapılarak sinonim ve homonim durumları belirlenmiştir. Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nün liderliğinde 4 enstitü ve 2 üniversitenin işbirliğinde 2008-2012 yılları arasında yürütülen projede, Türkiye'de yaygın olarak yetiştirilen ve ekonomik öneme sahip bazı üzüm çeşitleri ve Amerikan asma anaçları ile klonlarının sertifikasyona tabi virüslerden ve *Agrobacterium vitis* yönünden arındırılması, ampelografik ve moleküler tanımlamaları yapılmıştır.

Bağlarda bitki sağlığı konusunda, 2012-2022 yılları arasında TAGEM Bitki Sağlığı Araştırmaları Daire Başkanlığı bünyesinde; başta salkım güvesi olmak üzere önemli zararlı türlerinin tespiti, yoğunluğu, yayılışı, biyolojisi, popülasyon değişimi, zarar oranı, doğal düşmanların belirlenmesi, parazitoit ve predatörlerin tespiti, nematod türlerinin saptanması ve bunlara karşı alternatif mücadele olanakları üzerinde araştırmalar yapılmaktadır. Bağda karabacak, külleme, odun dokusu hastalıklar, fitoplazmalar, virüs ve viroid kökenli hastalıklar ile mücadele konularında Ar-Ge çalışmaları yürütülmektedir.

Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte verim ve kaliteyi arttırıcı sürdürülebilirliği sağlayıcı araştırma çalışmalarına devam edilmektedir. Türkiye'de üzüm ve üzüm ürünleri konularında geçmişten günümüze gerçekleştirilen temel araştırma konuları ürün gruplarına göre şu şekilde sıralanabilir;

Kuru Üzüm:

- Türkiye üzüm genetik kaynaklarında uygun kurutmalık üzüm çeşitlerinin belirlenmesi
- Üzümlerin kurutulması, işlenmesi ve değerlendirilmesi
- Kuru üzümlerin kurutulmasında uygun kuruma şartlarının belirlenmesi
- Çerezlik kurutmalık üzüm çeşitlerinin belirlenmesi
- Kuru üzümün işlenmesinde gerekli malzeme, madde ve makinelerin belirlenmesi
- Kuru üzümlerin fiziksel, kimyasal, biyokimyasal ve mikrobiyolojik özelliklerinin belirlenmesi
- Kuru üzüm depo, ambalaj ve ambalajlama materyallerinin ve kaliteye etkilerinin belirlenmesi
- Kuru üzüm üretiminde ağır metal sorunu üzerine araştırmalar
- Kuru üzümde Okratoksin A sorunu ve etkileyen faktörler
- Kuru üzüm üretiminde pestisit kalıntı sorunu üzerine çalışmalar
- Kuru üzümde ihracat sorunları ve ekonomik sorunlar

- Kuru üzümüne yönelik tüketici davranışları ve alışkanlıkları
- Kuru üzümünden sumalık alkol, pekmez, şıra vb. ürünlerin üretilmesi ve kalitesi üzerine araştırmalar
- Kuru üzüm üretim ve işlenmesinde kalite ve gıda güvenliği sistemlerinin uygulanması ve araştırılması
- Kuru üzümün gıda sektöründe kullanımını ve alternatif kullanım olanaklarının araştırılması
- Kuru üzüm bazlı fonksiyonel gıdaların geliştirilmesi ve kalite parametreleri
- Farklı kurutma sistemleri kullanarak bazı üzüm çeşitlerinin kurutmalık özelliklerinin araştırılması
- Ege bölgesi yerel üzüm çeşitlerinin kurutmalık açıdan değerlendirilmesi
- Bazı çekirdeksiz üzüm çeşitlerinin kuruma karakteristiklerinin belirlenmesi

Sofralık Üzüm:

- Sofralık üzüm kalitesine etki eden uygulamaların belirlenmesi
- İklim değişikliğine yönelik uyum çalışmaları (Kuraklığa dayanıklı çeşit geliştirme, su yönetimi)
- Sofralık üzümün depolanması için uygun şart ve materyallerin belirlenmesi, gerekli koruyucu malzeme ve maddelerin araştırılması
- Sofralık üzüm çeşitlerinin kimyasal ve besinsel kalitelerinin belirlenmesi
- Sofralık üzümde farklı ambalajlama teknikleri ve malzemelerinin araştırılması
- Farklı sofralık üzüm çeşitlerinin depolama ve taşımaya uygunluklarının belirlenmesi
- Sofralık üzümde farklı yenilebilir koruyucu kaplamaların kullanımı
- Sofralık üzümde tüketici talepleri ve isteklerinin belirlenmesi, Pazar taleplerinin araştırılması

Şaraplık ve Şıralık Üzüm:

- Uygun şaraplık üzüm çeşitlerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi
- Şarap kalite parametrelerinin belirlenmesi
- Şarap işleme olanakların geliştirilmesi, yeni teknolojilerin araştırılması ve ülkemize kazandırılması
- Türkiye'ye özgü yerel kaliteli şaraplık üzümlerin korunması ve tanıtılması
- Şarapların fiziksel, kimyasal, biyokimyasal ve duyuşsal kalitelerinin belirlenmesi
- Farklı şarap işleme metotları üzerine araştırmalar
- Türk şaraplarının tanıtımı ve pazarlanması üzerine çalışmalar
- Şarap tüketiminde tüketici davranışları ve talepleri konularında araştırmalar
- Şarapta Okratoksin A ve kalıntı üzerine çalışmalar
- Şıra üretimi ve muhafazası üzerine araştırmalar
- Uygun şıralık üzüm çeşitlerinin belirlenmesi ve işlenmesi
- Üzüm suyu üretiminde teknolojik uygulamalar ve kalite çalışmaları

- Üzüm suyunun fiziksel, kimyasal, biyokimyasal ve duyusal kalitesinin belirlenmesi
- Üzüm suyunun konsantre edilmesi, teknolojisi ve kalite değişimleri
- Üzüm suyu ve konsantre bazlı farklı içeceklerin geliştirilmesi ve üretimi
- Yeni gıda işleme teknolojilerinin kalite üzerine etkisi
- Mikotoksin ve pestisit kalıntısı üzerine çalışmalar
- Üretimin yaygınlaştırılması konusunda araştırmalar
- Farklı depolama, ambalaj ve malzemelerin etkilerinin belirlenmesi
- Yöresel bir üzüm ürünü olan hardaliyenin pazarlama sorunlarını aşmak üzere raf ömrünün uzatılması, üretim teknolojisinin standardizasyonu ile ilgili çalışmalar

Pekmez, Pestil, Sirke vb. Ürünler

- Uygun üzüm çeşitlerinin belirlenmesi
- Uygun teknolojilerin araştırılması
- Geleneksel üretimin teknolojiye aktarılması
- Besinsel ve sağlık üzerine etkilerin belirlenmesi
- Fiziksel, kimyasal, biyokimyasal ve duyusal kalitesinin belirlenmesi
- Yeni gıda işleme teknolojilerinin uygulanması ve kaliteye etkileri
- Uygun depolama, ambalaj malzeme ve teknolojilerinin araştırılması
- Farklı fonksiyonel ürünlerin geliştirilmesi, teknolojiye aktarılması
- Bazı üzüm çeşitlerinin reçel ve marmelat kalitelerinin belirlenmesi
- Üzüm posasının pestil üretiminde kullanılabilirliğinin araştırılması
- Üzüm pekmezinin kalite kriterlerinin belirlenmesi ve depolama esnasında meydana gelen değişimler.

3. SEKTÖRÜN SORUNLARI

3.1. Ar-Ge Sorunları

Ülkelerin gelişiminde en önemli faktörlerden biri bilimsel ve teknolojik Ar-Ge çalışmalarıdır. Ar-Ge çalışmalarının önemi doğrultusunda gerekli kaynakların temininde sorunlar vardır. Bağcılıktaki ıslah ve yeni üzüm çeşidi geliştirme çalışmaları uzun sürmektedir ve sonuçların uygulamaya aktarılmasında da güçlükler yaşanabilmektedir. Bağcılık Ar-Ge faaliyetlerindeki uluslararası iş birliği yeterli düzeyde değildir. Yetiştirilmiş Ar-ge personelinin kurumsal bağlılığını arttırmaya yönelik teşvikler hayata geçirilmelidir. Bağcılığa yapılan yatırımlar ve alınan politik kararların etkinliğini arttırmada, tarımsal eğitim, araştırma ve yayım faaliyetlerinde yenilikçi güncel yaklaşımların uygulanması gerekmektedir. Günümüzde tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgın döneminde kritik alan olarak “Tarım ve Gıda” sektörü ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla küresel ya da bölgesel ölçekte gıda güvenliğinin yararlarını ortaya koyan ve üreticilerin sorunlarına odaklanan araştırmalar öncelik kazanmıştır. Küresel boyuttaki bir diğer alan olarak iklim değişikliğine yönelik planlamalar ve senaryolar oluşturularak üretime etkilerini belirleyen ülkesel araştırmaların yapılması yararlı olacaktır. Değişen iklim koşullarına uygun yeni üzüm çeşitlerinin ıslahı ve teknolojilerinin geliştirilmesine ilişkin araştırmalarda öncelikler arasında yer almalıdır.

Ar-Ge çalışmaları sonucunda geliştirilen yeni teknolojiler üretimde artışa, ekonomide büyümeye ve sosyal yapıda değişmelere yol açmalı; bu da sonuçta, yeni toplumsal ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olmalıdır. Bu döngü, Ar-Ge çalışmalarının kesintisiz yapılması gerektiğini göstermektedir (Uzunlu ve Zencirci, 2000).

Üzüm, çeşitli stres faktörlerine karşı fizyolojik olarak hayatta kalma stratejilerine sahip olsa da farklı dönemlerde etkili olan iklimsel olaylar vejetatif ve generatif gelişimi kontrol etmektedir. İklim modelleri ile yapılan çalışmalara göre küresel iklim değişiklikleri özellikle sıcaklık artışı ve yağış miktarlarındaki azalış şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle don, dolu, sel, taşkın, fırtına gibi ekstrem hava olaylarının daha sık yaşanacağı tahmin edilmektedir. Yakın gelecekte Türkiye'nin özellikle batı ve güney kesimlerinde kurak koşulların artması, kış dönemindeki yağışların azalması ve yıl içerisinde yağış dağılımının değişiklik göstermesi beklenmektedir. Küresel ısınma kaçınılmaz olduğundan sürdürülebilir bağcılık için; daha uygun iklimsel özellik taşıyan yerlere bağ tesis edilmesi, yeni çeşitlerin (anaç veya yeni hibritler) ıslahı, su ve toprak yönetimi (aşırı sulamadan kaçınacak sulama yöntemleri, kısıtlı sulama, basınçlı sulama, uygun gübreleme sulama programlarını düzenlenmesi, örtü bitkileri kullanımı, yaprak su potansiyelinin takibi), asma tacı yönetimi (sürgün yönlerinin ayarlanması, asmalara uygun terbiye şekli verilmesi, minimum budama, vb.) gibi yetiştiricilik uygulamaları yapılmalıdır (Carbonneau A. 2009). Gittikçe azalan su kaynakları nedeniyle sulamanın kısıtlı olması sıcak ve kurak şartlara dayanıklı anaç ve çeşitlerin kullanımının yanı sıra toprak ve asmaların su durumlarının ölçümlerini ve kontrollerini gerektirmektedir. Gelecek yıllarda fenolojik dönemlere bağlı olarak toprak nemini belirlemek veya bitkilerin içsel su mekanizmasının belirleyecek cihazlarla fizyolojik ölçümler yapmak su ihtiyaçlarını belirlemek ve ona göre sulama yapmak bakımından önem arz etmektedir.

3.2. Üretim Aşamasında Karşılaşılan Teknik Sorunlar

Türkiye bağcılığında görülen sorunlar genel olarak; verim ve kalitenin düşük olması, yıllara ve iklim şartlarına bağlı olarak üzüm üretimini etkileyen hastalık, zararlılar, üzümün pazarlanması aşamasında üretici birliklerinin etkin rol oynamaması, üzümün pazarlanmasında piyasa düzeninin olmaması, üreticilerin örgütlü olmamaları, bağcılığa özgü destekleme sisteminin bulunmaması, üzüm ürünlerinin yeterli kalitede pazara arz edilememesi ve ürün çeşitliliğinin az olması şeklinde özetlenebilir (Semerci vd, 2015).

Üreticilerin teknik bilgi eksikliği nedeniyle bilinçsiz girdi kullanmaları; üretim etkinliğini düşürmekte, aşırı girdi kullanımına yol açmakta ve ürünlerde kalıntı sorunlarına neden olabilmektedir. Küresel iklim değişikliğine bağlı yağış rejimindeki olağan dışı gelişmeler ürün verim ve kalitesinde olumsuzluklara neden olmaktadır. Örneğin; üzümlerde uç kuruması, güneş yanıklığı, silkleme, vb zararlar görülebilmektedir.

Bağda üretimin ve kalitenin artırılması; yüksek verimli çeşitlerin kullanılması, bağ tesis şekli, toprak işleme, bakım, gübreleme, sulama ve zararlılarla mücadele gibi çeşitli girdilerin yanında, bağda kullanılacak tarım alet ve makinaları ile traktörlerin iyi tanınmasına ve optimum kullanılmasına bağlıdır.

Bölgelere göre değişmekle birlikte bağcılık genellikle yamaç arazilerde ve susuz olarak yapılmaktadır. Son yıllarda aşılı asma fidanlarının kullanılması, bağ yetiştiriciliğinin ova kısmında da yapılması ve bağcılıkta basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaşması nedeni ile sulu koşullarda da yetiştiricilik yapılabilmektedir. Ancak sulamaların en uygun zaman ve miktarda yapılması gerekmektedir. Sulu tarım yapılan bağcılıkta verim artışı sağlanarak ekonomik gelir de artmaktadır.

3.3. Üretim Maliyetlerine Yönelik Sorunlar

Günümüz koşullarında yeni bağ tesis etmek oldukça yüksek maliyetli bir yatırım gerektirmektedir. Bu nedenle bağ tesis aşamasında çeşit, anaç, telli terbiye sisteminin seçiminde vd. konularda teknik destek mutlaka alınmalıdır.

Son yıllarda üretim için gerekli olan girdilerin maliyetleri artmıştır özellikle mazot, gübre ilaç gibi ithalata bağlı girdiler bu maliyetlerde büyük rol oynamaktadır. Girdi fiyatlarındaki artış oranı ürün fiyatlarındaki artış oranından fazladır. Sürdürülebilir üretim için üreticiler özellikle girdi fiyatlarında yüksek artış olan dönemlerde mutlaka desteklenmelidir. Tarımsal mekanizasyon başta olmak üzere tarımda bilgi ve teknoloji kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Bağcılık faaliyetlerinde toprak işleme, budama, ilaçlama ve hasat vb. kültürel uygulamalarda gelişen akıllı tarım uygulamaları (sensörler, drone, uzaktan algılama, uydu teknolojileri, erken uyarı sistemleri vd.) girdi ve işgücü kullanımını düşüreceği için maliyetleri de azaltabilecektir.

Araştırma ve geliştirme yatırımları teşvik edilmelidir. Dünya üzerindeki deneyimler, pestisit kullanımının tarımsal üretimdeki verimliliği aşırı derecede düşürmeden veya üretim maliyetlerini arttırmadan önemli ölçüde azaltılabileceğini göstermektedir. Bugün pestisit kullanımının aşamalı olarak azaltılarak biyolojik mücadele uygulamalarının artırılması, hali hazırdaki üretim sistemleri içinde mevcut bilgi, teknolojiler ve alternatiflerle mümkündür (Eyhorn et al. 2015). Pestisit alternatifi biyolojik mücadelenin sürekli gündemde tutulması önemlidir. Çiftçiler, daha az pestisit kullanarak hem üretim maliyetlerini düşürebilirler hem de hastalık ve zararlı nedeniyle oluşabilecek ürün kayıplarını azaltabilirler. Diğer taraftan pestisit kullanımının, sağlık ve çevre maliyetleri açısından topluma önemli maliyetler getirdiği de unutulmamalıdır.

Belirlenen uluslararası kriterlere göre üretim yapılmaması ihracatın istenilen seviyeye gelmesini engellemekte dış pazarda kayıplara neden olabilmektedir. Ayrıca, üretim maliyetlerinin yüksek olması sektörün rekabet gücünü azaltmakta ve bu yeni pazarlara girişi zorlaştırmaktadır.

3.4. Pazarlama Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar

Türkiye dünya kuru üzüm üretiminin %22'sini elinde bulundurmaktadır. Türkiye'den sonra %17 ile ABD ve %15 ile Çin gelmektedir. Görüldüğü gibi toplam dünya üretiminin %50'den fazlası bu üç ülke tarafından karşılanmaktadır. Buna karşın ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde ABD'nin Türkiye'ye nazaran iç tüketim miktarının daha fazla olması ihracat rakamlarında bu farkın biraz daha açılmasına sebep olmaktadır. Türkiye'de özellikle çekirdeksiz üzümde elde edilen kuru üzümler dünya çapında ünlüdür. Bu nedenle Ege Bölgesi'ndeki bağlarda, değerli ihraç ürünü olan ve dış piyasalarda aranan çekirdeksiz kuru üzüm elde edilmesine yönelik olarak üretim yapılmaktadır. (Ticaret Bakanlığı, 2019). Kuru üzüm ithalatında ise AB ülkeleri ön plana çıkmaktadır. Özellikle İngiltere, Almanya ve Hollanda en büyük kuru üzüm ithalatçısı ülkelerdir. Bu ülkelerde kuru üzümün hem nihai ürün hem de endüstriyel ürün olarak kullanımın yaygın olması, kuru üzümün besleyicilik özelliği yüksek, sağlıklı bir ürün olmasından kaynaklanmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı refah seviyesi yüksek ülkelerde tüketimi oldukça yaygın olan kuru üzüm konusunda Batı Avrupa ülkeleri önemli bir pazar durumundadır. Türkiye'nin en çok kuru üzüm ihraç ettiği ülkelerin başında gelen bu üç ülke diğer ihracatçı ülkeler tarafından da önemli pazarlardır. Avrupa Birliği 2016 yılında kuru üzüm ihracatında bir takım mevzuat değişikliğine gitmiştir. Buna göre, üzüm üretimi sırasında zararlı böcek ve zararlı bitkilerle mücadele etmekte kullanılan "Chlorpyrifos" aktif maddesinin kullanıldığı ilaçlardan kaynaklanan maksimum kalıntı seviye değerini "Maximum Levels of Residue" (MRL) 0,5 ppm seviyesinden 0,01 ppm seviyesine düşürmüştür (Ticaret Bakanlığı, 2019). Akabinde 27/09/2021 tarih ve 31611 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Türk Gıda Kodeksi Pestisitlerin Maksimum Kalıntı Limitleri Yönetmeliği ile (AT) 396/2005 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğüne uyum sağlanmıştır. Dolayısıyla alıcı ülkelerin taleplerine uygun ürün arzında sorunlar yaşanabilmektedir. Bu nedenle entegre mücadele yöntemi için Tarım ve Orman Bakanlığının verdiği desteklerin devamı önemlidir. Sektör paydaşlarının işbirliği içinde hareket etmesi önem arz etmektedir.

Sofralık üzüm ihracatında Sultani Çekirdeksiz dışında farklı çeşitlerin potansiyelleri değerlendirilerek durağan yapıya çeşitlilik kazandırılmalıdır. Türk üzümünü tanıttacak reklam kampanyalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarda; alıcı pazarlarda üzüm tüketimini arttıracak reklam harcamalarının karşılığının alınacağı ortaya konulmuştur (Savaş ve Işın, 2019; Demiray ve Hatırlı 2021)

Rekoltenin yüksek olduğu dönemlerde fiyat dalgalanmalarının önlenmesi ve mevcut ihracat pazarlarının korunabilmesi amacıyla kalitenin bozulduğu yıllarda kullanılmak üzere, gereken miktarda ürünün piyasadan çekilip depolanması için bir stok kurumu oluşturulmalıdır. Bu kapsamda lisanslı depoculuk uygulamalarının yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır. Bu şekilde bir uygulama ile ürünün çok düşük fiyatla satılması da ortadan kaldırılabilir. Üzümün düşük fiyatla satılmasına karşı bir diğer önemli strateji aracı da sözleşmeli üretimdir. Sözleşmeli üretim, piyasada fiyat değişimleri karşısında üreticileri koruyan anlaşmaya dayalı ve satış garantili üretim ve pazarlama modeli olarak tanımlanmakta olup, sözleşme sayesinde risk düzeyleri hem üretici hem de alıcılar tarafından ortak yüklenilerek riskin paylaşılması söz konusu olmaktadır.

3.5. Diğer Sorunlar

Sektörde güvenilir olmayan istatistikler ve üretim ve tüketim miktarlarının bir kısmının kayıt dışı olması nedeniyle gerçek üretim ve tüketim miktarı tam olarak belirlenmemektedir. Bağ alanı ve üretim değerleri tarım bölgelerine göre, çeşitler ve değerlendirme şekillerine bağlı olarak kayıt altına alınmalıdır. Bu hedef, 30.12.2006 tarihinde yürürlüğe girmesine karşın gerçekleştirilememiş olan Bağcılık Yönetmeliği'nin; "Bağ bölgelerinin tespitini beş yıl içinde öngören 5. Maddesi ile 1 dekar ve üzerindeki bağ alanlarının en geç üç yıl içinde belirlenerek kayıt altına alınmasını öngören 6.maddesi mutlaka yinelenmelidir (Savaş vd, 2017). Günümüze kadar olan süreçlerde gerçeğe yakın verilerin bilindiği tek çeşit olan Sultani Çekirdeksiz bağ alanları dışında diğer çeşitlerin durumu hakkında bilgi olmadığı bir gerçektir. Bağcılık sektörüne yön verebilmek için bu kayıtlar mutlaka gerekmektedir.

4. 2022-2026 DÖNEMİ PROJEKSİYONLARI

2022-2026 döneminde uygulanacak politikaların hazırlanmasında politika yapıcılara yol göstermesi amacıyla üzüm üretimine ilişkin EK 2’de detayları yer alan yöntem ile analizler yapılmış, dışsarıma ilişkin yakın zamanda yapılan analiz sonuçlarından yararlanılmıştır. Tablolarda yer alan 2018-2020 yılı değeri gerçekleşme 2021-2026 değerleri öngörüldür.

Türkiye’de bağ alanları giderek azalmaktadır. Önümüzdeki yıllarda da bu azalmanın devam edeceği öngörülmektedir (Tablo 44). Özellikle son zamanlarda ekonomik ömrünü tamamlayan bağların yenilenmediği dikkati çekmektedir. Üreticiler sulama yapabiliyorsa bölgelerine uyan meyve üretimine geçmektedir. Sökülen bağların yerine zeytin ağacı dikimi de söz konudur. Üzüm üreticilerinin verimi yüksek çeşitlerle modern bağ tesisi kurallarına uygun olarak yeni tesisler kurmaları desteklenmeli, gerekli görülen alanlarda bölgesel olarak bütçesi yerel kuruluşlarca karşılanacak (İl özel idare, kalkınma ajansı gibi) bağcılık projeleri oluşturulmalıdır. Bağcılıkla uğraşan genç nüfusun teşvik edilerek üretimde kalması sağlanmalıdır.

Tablo 44. Türkiye Bağ Alanı Projeksiyonu (2022-2026)

	Bağ Alanı	En düşük	En yüksek
2019	405439		
2020	400.998		
2021	394.773	379.469	410.077
2022	388.564	365.326	411.802
2023	382.355	350.775	413.936
2024	376.147	336.070	416.224
2025	369.938	321.291	418.585
2026	363.729	306.472	420.986

Türkiye’de üzüm üretim miktarı iklim koşullarına bağlı olarak değişmekle birlikte 4 milyon ton civarında seyretmektedir. Önümüzdeki yıllar için verimdeki artışla 4,2 milyon tonluk üretimin korunabileceği öngörülmektedir (Tablo 45). Üzüm verimliliği açısından sağlanacak %50-60 oranında bir artış, Türkiye’yi dünyanın en büyük 3. üzüm üreticisi ülkesi haline getirebilecektir. Bu artışın sağlanabilmesi ise; ancak bağcılık yapılan mevcut alanlarda modernleşmeye gidilmesi ile mümkün olacaktır. Bu amaçla; bağlarda etkin sulama programları ile sulama yapılmalı, yüksek telli terbiye sistemlerine geçilmeli, verimi yüksek çeşitlerle bağlar yenilenmelidir. Yeni bağ kurulması aşamasında uzman desteği sağlanmalıdır. Ayrıca üreticilere sık sık yeni gelişmelerin aktarılması adına eğitimlerin verilmesi, güncel verilerin paylaşılması gerekmektedir.

Tablo 45. Türkiye Üzüm Üretim Miktarı Projeksiyonu (2022-2026)

	Üretim miktarı	En düşük	En yüksek
2019	4.100.000		
2020	4.208.908		
2021	4.184.460	3.751.770	4.617.150
2022	4.205.600	3.678.740	4.732.460
2023	4.226.730	3.596.870	4.856.580
2024	4.247.860	3.509.870	4.985.860
2025	4.269.000	3.419.690	5.118.310
2026	4.290.130	3.327.430	5.252.840

2022-2026 döneminde uygulanacak politikaların hazırlanmasında politika yapıcılara yol göstermesi amacıyla üzüme ilişkin yakın zamanda yapılan tahminleme çalışmalarından da yararlanılmıştır. Bu çalışmalar aşağıdaki gibidir:

Sümbül ve Yıldız tarafından; Türkiye’de sofralık, kurutmalık ve şaraplık üzüm üretim alanları ve üretim miktarlarının projeksiyonuna yönelik hesaplanmalar yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre kurutmalık çekirdeksiz üzüm üretim alanı ve üretim miktarı pozitif yönde bir trend göstermiştir. Ancak sofralık çekirdekli üzüm, sofralık çekirdeksiz üzüm, kurutmalık çekirdekli üzüm ve şaraplık üzüm grubu negatif yönde bir trend göstermiştir. Çalışmada elde edilen projeksiyon sonuçları üzerine çevresel koşullar ile tüketici ve üretici tercihlerinin etkili olduğunu ifade edilmiştir. Kurutmalık çekirdeksiz üzüm üretim alanı 2012 yılında 66.774 ha iken 2021 yılında %15,3’lük artışla 76.970 ha olmuştur. Pozitif yönde gerçekleşen %1,60’lık projeksiyon katsayısı ile kurutmalık çekirdeksiz üzüm üretim alanının 2031 yılında 90.244 ha olacağı tahmin edilmektedir. Üretim alanlarındaki azalış en çok sofralık çekirdekli (%-2,89), kurutmalık çekirdekli (%-2,61), şaraplık (%-1,89) ve sofralık çekirdeksiz (%-1,04) üzümlerde gerçekleşmiştir. Kurutmalık üzüm üretim alanlarında yaşanan artışa rağmen toplam üzüm üretim alanlarının azalış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2012 yılında toplam üzüm üretim alanı 492.296 ha iken 2021 yılında %20,7’lik azalışla 390.221 ha olmuştur. Toplam üzüm üretim alanlarının negatif yönlü projeksiyon katsayısı (%-1,84) üzüm üretim alanının 2031 yılında tahmini 323.991 ha olacağı öngörülmüştür (Sümbül ve Yıldız, 2022).

Türkiye’nin kuru üzüm ihracatının ekonometrik analizini yapan Demiray ve Hatırlı çalışmalarında 1995- 2019 yıllarına ait zaman serisi verilerini kullanmışlardır. Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS), Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (DOLS) ve Kanonik eşbütünleşme Regresyonu (CCR) testleri ile Türkiye’nin kuru üzüm ihracatının ekonometrik analizini yapmayı amaçlanmışlardır. Çalışmada Türkiye ve dünyada kuru üzüm üretim miktarı, reel döviz kuru, önde gelen kuru üzüm ithalatçısı ülkelerin ithalat ve tüketim rakamları, kuru üzüm ihracatında Türkiye’nin rakibi konumundaki ülkelerin kuru üzüm ihracatları bağımsız değişkenler olarak modele dâhil edilmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye’nin yaş üzüm üretim miktarındaki %1’lik artışın Türkiye kuru üzüm ihracat gelirini %0,55 artırdığı ve kuru üzüm ihracatında Türkiye’nin en önemli rakibi konumundaki ABD’nin kuru üzüm ihracat gelirindeki %1’lik artışın Türkiye’nin kuru üzüm ihracat gelirini %0,40 azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca dünya ithalat değerindeki artışın Türkiye’nin kuru üzüm ihracat geliri üzerine olumlu etki yaptığı belirlenmiştir (Demiray ve Hatırlı, 2021).

Savaş ve Işın, kuru üzüm ihraç fiyatının ne ölçüde borsa fiyatına yansıdığını ve bu fiyatlar ile ihracat miktarı arasındaki etkileşimi belirlemek amacıyla tek değişkenli zaman serisi analizi yapmışlardır. Bu çalışmada 2010 yılı Eylül ayından itibaren 128 aylık Türkiye kuru üzüm ihraç birim fiyatı ve Manisa Ticaret Borsası (yurtiçi fiyat) aylık ortalama fiyat verilerinden yararlanılmışlardır. Çalışmanın ikinci aşamasında fiyat serilerine Türkiye kuru üzüm ihracat miktarı serisini de ekleyerek VAR analizini kullanmışlardır. İncelenen dönemde Manisa Ticaret Borsası fiyatları ile ihracat birim fiyatları oranlandığında ihracat gelirinin ortalama %80’inin üretici eline geçtiği belirlenmiştir. 2021-2022 üretim sezonu başlangıcında kuru üzüm ihraç fiyatının yaklaşık 2 ABD doları/kg, borsa fiyatının 1,40 ABD doları/kg civarında olacağı öngörülmüştür. Borsa kuru üzüm fiyatı 2 ABD doları/kg ve üzeri seviyelerde olduğunda üretim alanlarında artışın devam edeceği, 1,30 ABD doları/kg seviyelerinde ise üretim alanı artışının duracağı öngörülmüştür. Borsa kuru üzüm fiyatı ile kuru üzüm ihracat fiyatı ve borsa kuru üzüm fiyatı ile ihracat miktarı arasında karşılıklı zamana bağlı gecikmeli ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında etki etme gücü en fazla olanın borsa kuru üzüm fiyatı olduğu görülmüştür. (Savaş ve Işın, 2022)

Sonuç olarak gelecek yıllarda Türkiye üzüm üretiminde azalma meydana geleceği yönünde tahmin sonuçları mevcuttur. Ancak modern bağcılık tekniklerinin kullanılması sonucunda yaşanacak verim ve kalite artışı ile bu azalış trendini tersine çevirerek dünya üzüm üretiminde söz sahibi ülke konumunun korunacağı öngörülmektedir.

5. SEKTÖRE YÖNELİK POLİTİKALAR

5.1. Mevcut Politikaların Değerlendirilmesi

Bağcılık, alan, üretim, istihdam ve dış ticaret açısından; ülkemizde tarım ve tarıma dayalı sanayinin önde gelen alt sektörlerinden biri olarak önemini sürdürmektedir (Söylemezoğlu vd, 2015). Ancak Türkiye'nin üzüm üretiminin geliştirilmesine yönelik olarak uygulanan ürün bazlı ya da fark ödemesine dayalı ürüne özel bir destekleme politikası yoktur. Bağ tesislerinde, diğer meyvelerde olduğu gibi, sertifikalı fidan desteği bulunmakla birlikte gerçek anlamda sertifikalı (mavi etiketli) fidan üretilmediği için standart sertifikalı asma fidanları için dekar başına önemsiz miktarlarda destekleme ödemesi yapılabilmektedir. Ayrıca kimyevi gübre, mazot, toprak tahlili desteği gibi diğer ürün üreticileri ile birlikte üzüm üreticilerinin de yararlanabildiği genel destekler bulunmaktadır. Bağcılık sektöründeki üreticilerin yarısına yakınının ÇKS kaydı olmadığı için mevcut genel desteklerden yararlanamamaktadır.

Türkiye'de doğrudan bağcılığı desteklemeye yönelik yasal bir düzenleme olan 1311 sayılı "Türkiye Bağcılığının Modernleştirilmesi ve Bağcılığımızın Kalkındırılması" hakkındaki 1970 tarihli kanun 2001 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bu düzenleme dışında dolaylı olarak bağcılığı ilgilendiren kanun ve yönetmelikler dışında 2006 yılında yayınlanan Bağcılık Yönetmeliği doğrudan ilgili yasal düzenlemedir. Bu yönetmelikle, bağcılığa uygun coğrafi bölgelerin belirlenmesini, bağ alanları ile asma ve üzümde elde edilen ürünlerin çeşit ve miktarlarının tespiti ve planlaması yapılacaktır. Ayrıca kaliteli ve sağlıklı ürün yetiştirme ve işlemeye yönelik önlemlerin alınması, sertifikalı asma fidanı üretimini ve bu fidanlarla bağ tesisinin teşvik edilmesi, üretici, işleyici ve ticaretini yapanların kayıt altına alınarak veri tabanı oluşturulması amaçlanmıştır. AB müktesabatına uyum motivasyonu ile hazırlanan bu yönetmeliğin hükümleri uygulanmamaktadır (Savaş vd., 2017).

Türkiye'de TOB'un "Tarladan sofraya güvenilir gıda" ilkesi çerçevesinde zirai mücadele faaliyetleri ülkesel programlar ile yürütülmektedir. İç ve dış piyasada kalıntı sorunu yaşanmaması için eylem planları oluşturulmakta, özellikle pestisit kullanımının yoğun olduğu alan ve ürünler belirlenerek sorunun bizzat kaynağında çözülmesi hedeflenmektedir. Bağcılık sektörü de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Sürdürülebilir tarım için bitkisel üretimde çevreye duyarlı bitki sağlığı tedbirleri kapsamında, zararlı organizmalarla mücadelede kimyasal ilaç kullanımının azaltılması, kalıntının önlenmesi, ekosistemin korunması ile insan ve çevre sağlığının ve doğal dengenin korunması amacıyla kimyasal mücadeleye alternatif yöntemlerden biyolojik ve biyoteknik mücadele yöntemlerini kullanmaları amacıyla üreticiler teşvik edilmektedir. Bu bağlamda Salkım güvesinde çiftleşmeyi engelleme tekniği, faydalı böcek, biyolojik ajanlar ve biyopreparatlar kullanımının yaygınlaştırılması çok büyük önem taşımaktadır.

Bitkisel üretimde zararlı organizmalar ile mücadelede zirai ilaç kullanımının azaltılması, kalıntının önlenmesi ve ekosistemin korunması ile sürdürülebilir üretimin sağlanması amacıyla kimyasal mücadeleye alternatif yöntemler tavsiye ve teşvik edilmektedir. Bu kapsamda 2010 yılından itibaren biyolojik ve biyoteknik mücadele yapan üreticilerimize tarımsal destekleme ödemesi yapılmaktadır.

2022 yılında;

- Örtüaltında; domates, kabak, hıyar, patlıcan, biberde biyolojik ve biyoteknik mücadele desteklemesi toplamda 850TL/da

- Açık alanda; turunçgil, domates, bağ, elma, kayısı, zeytin, nar, ayva, armut, şeftali ve nektarinde biyolojik ve biyoteknik mücadele yapan üreticilere ise toplamda 290 TL/da destekleme ödemesi yapılacaktır.
- 2022 yılından itibaren destekleme mevzuatı çok yıllık olarak düzenlenmiş olup, böylelikle olası gecikmelerin önüne geçilebilecek ve desteğin sürekliliği sağlanmış olacaktır.

Desteklemenin başlamasından itibaren 2021 yılı itibarıyla desteklenen uygulama alanında 15 kat artış olmuştur.

Biyolojik ve biyoteknik mücadele uygulamalarının yaygınlaştırılmasındaki hedef mücadele maliyetinin yaklaşık olarak % 50'sini karşılayabilecek ölçüde üreticileri desteklemek olup, yıl bazında desteklenen ürün ve destek miktarlarında düzenleme yapılmaktadır. Ayrıca biyolojik ve biyoteknik mücadele ürünlerinin Bakanlık tarafından ruhsatlı olması ve teknik talimatlara uygun kullanılması gerekmektedir. Bağda Salkım Güvesi (*Lobesia botrana*)'ne karşı kimyasala alternatif uygulanan yöntem biyoteknik mücadele (çiftleşmeyi engelleme tekniği) uygulamasıdır. 2012 yılından itibaren devam eden biyoteknik mücadele desteklemesinde Ülkemiz genelinde uygulanan alan ve üretici sayısı bakımından birinci sırayı alan Manisa ilinin yanı sıra Elazığ, Denizli, Konya, İzmir, Çanakkale, Erzincan, Bursa, Kayseri, Uşak, Sakarya, Muğla, Mersin, Ankara, Kırklareli ve Tekirdağ illerinde de biyoteknik mücadele uygulamaları desteklenmektedir.

Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen ve 2010 yılından beri devam eden biyolojik ve biyoteknik mücadele desteklemesinin gerek üretim gerekse üretici üzerindeki etkilerinin analiz edildiği güdümlü proje etki analizi çalışması 2017 yılında TAGEM Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü tarafından yapılmıştır. Proje doğrultusunda uygulamanın yoğun olarak yapıldığı Manisa ilinde bağ üreticileri ile anketler yapılarak desteklemenin etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Yapılan Etki Analizi çalışması sonucunda kimyasala alternatif metotlardan olan biyolojik ve biyoteknik mücadele desteklemesinin devamı yönünde olumlu etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Etki analizi sonucuna uygun olarak elde edilen bulgular da dikkate alınarak desteklenen ürün ve destek miktarları her yıl yeniden revize edilmekte, bu doğrultuda destekleme iş ve işlemleri sürdürülmektedir.

Çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla hazırlanmış olan "İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik", 08 Eylül 2004 tarih ve 25577 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Farklı tarihlerde yenilenmelere uğrayan yönetmelik ile 07.12.2010 tarih ve 27778 sayılı resmi gazetede yayımlanan hali ile yürürlüktedir. İzlenebilirlik açısından sertifikalandırmaya ilişkin uygulamalara devam edilmesi yararlı olacaktır.

Türkiye önde gelen üzüm üreticileri arasında olmasına rağmen sektörde en yüksek katma değeri sağlayan şarapçılıkta oldukça gerilerde kalmıştır. Şarap sektörü temsilcileri, sektörün gelişiminde yatırımlar açısından en büyük engelin ağır vergi (ÖTV) yükü olduğunu ifade etmektedirler.

5.2. Uzun Dönemli Gelişme Eğilimleri

İncelenen 1990-2020 döneminde Türkiye'nin üzüm üretim alanlarında azalış eğilimi görülmüştür. Önümüzdeki yıllar içerisinde de azalmanın devam edeceği öngörülmüştür. Aynı şekilde incelenen dönemde üzüm üretim miktarında dalgalanmalar yaşansa da verimden kaynaklanan artıştan dolayı üretim miktarı 4 milyon tonlar civarında seyretmiş fazla bir değişiklik olmamıştır. Önümüzdeki yıllarda kısa vadede üretim miktarı fazla değişmeyecek gibi görünmekle birlikte uzun dönem trendi üretim miktarı için de azalış yönündedir. Özellikle iklim değişikliği bağcılık açısından ülkesel ve küresel düzeyde dalgalanmalara neden olabilecektir.

Olağandışı iklim olayları artmış olup, karasal bölgelerde ve kuzey enlemlerde daha fazla ısınmayı işaret etmektedir. Bu süreçte üreticilerin iklim değişikliğine uyum sağlamaları gerekecektir. Su kaynaklarının yönetimi önem kazanacaktır. Bu nedenle iklim göstergeleriyle bağlantılı bağcılık bölgelerinin belirlenmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir.

İklim değişikliğinin bağcılık üzerine olumsuz etkilerini azaltmak için; abiyotik (kuraklık, tuzluluk, kireç. vb.) ve biyotik (hastalık ve zararlı) stres koşullarına uygun yeni anaç ve çeşitlerin ıslahına yönelik çalışmalar desteklenmeli, değişen iklim koşullarına uygun yetiştirme tekniği çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Küresel ısınmadan kaynaklı risk ve belirsizlikler için tarım sigortası bir “uyum aracı” olarak değerlendirilmelidir. Bağcılık faaliyetlerini etkileyen risk kaynakları doğa olayları ile sınırlı değildir. Ticarete serbestleşme ve küreselleşme sonucu piyasalarda artan dalgalanmalar, genç nüfusun bağcılıktan uzaklaşması bu faktörlerdendir. Ayrıca tüketici tercihlerindeki değişimler üzüm üretiminde de değişikliklere neden olabilecektir.

AB ülkelerinde uygulanan ve tarife dışı engel olarak görülen kalıntı limitleri sorunlarına karşı alternatif pazarlara yönelmek önem kazanmaktadır. Bu nedenle, AB dışındaki ülkelerin de hedef pazar olarak seçilmesi uygun olacaktır. Kalıntı sorunu dışında çekirdeksiz kuru üzümde iklim durumuna bağlı olarak üretimde dalgalanmalar yani yıllara göre artış (arz fazlası) ve azalışlar olabilmektedir. Bunun sonucunda da, dış talebinde etkisiyle; ürün fiyatında artış ve azalışlar görülmektedir. Bu durum, üreticileri olumsuz etkilemektedir. Bu durumda ürün fiyatlarının aşırı düşmesini önleyecek ve üreticileri olumsuz fiyat azalmalarına karşı koruyacak şekilde “Tariş Üzüm Birliği” ve bağlı kooperatiflerin etkinliği artırılmalı ve ürün piyasasındaki fiyatları regüle etmelerine destek sağlanmalıdır (Karlı vd., 2019, s. 209).

Türkiye'nin sofralık üzüm ihracatı üretiminin oldukça altındadır. İhracatın artırılabilmesinin temel şartı rekabet ortamının iyileştirilmesidir. Rekabet edebilmek için; üretim maliyetlerinin düşürülmesi, kaliteli üretimin gerçekleştirilmesi, markalaşmanın oluşturulması ve sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Tüm bunlar oluşturulunca, Türkiye'nin hem rekabet imkanı artacak hem yeni pazarlara girilebilecektir.

Özetle, Türkiye birçok üründe olduğu gibi sofralık, kurutmalık ve şaraplık üzümde de çok büyük potansiyele sahip bir ülkedir. Bu potansiyeli daha iyi değerlendirebilmelidir. Bunun için üretimin planlanarak, üreticinin desteklenerek, ihracat pazarlarında rekabet gücünü artıracak önlemler alınarak ülkeye ciddi bir zenginlik kazandırılabilir. Sofralık üzüm ve kurutmalık üzümde iç tüketimin de artırılması önemlidir. Şaraplık üzümde ise özellikle şaraptaki vergi oranlarının yüksekliği üretimi ve tüketimi engelleyici noktaya getirerek kayıt dışılığın artması gibi sonuçlara neden olabilmektedir. Vergilerde yapılacak indirimlerle şarap ihracatında da ciddi bir potansiyel yaratılabilecektir.

5.3. 2022-2026 Dönemi Politikaları

Etkin ve etkili politik kararların alınabilmesi için Türkiye'de bağ alanlarının, yetiştirilen üzüm çeşitlerinin; kayıt altına alınması, envanterinin oluşturulması gereklidir. Bunu sağlayacak olan bağcılık yönetmeliğine işlerlik kazandırılmalıdır. Özellikle bağ alanı seçimi, iklim özellikleri, anaç, çeşit ve klon seçimi, taç yönetimi gibi uygulamalar üzümün her bir üretim amacı için farklı olarak belirlenmelidir.

Üretim alanlarında üreticilerin gelişen teknoloji olanaklarından yararlanması sağlanmalıdır. Bu bağlamda; insansız hava araçlarının hastalık ve zararlıların tespiti, mücadele zamanının belirlenmesi ve mücadelesinde, rekolte tahmininde, hasat zamanını belirlemede kullanımı yaygınlaştırılabilir. Makineli hasat uygulamaları konusunda da Ar-Ge çalışmalarına ihtiyaç vardır.

Bölgesel gelişmeler yakından izlenerek, ihtiyaç duyulan alanlarda bağcılık projelerinin oluşturulması, uygulamaya konulması ve kontrolü sağlanmalıdır. Sürdürülebilir ve kalite odaklı bağcılık sektörü için üretim faktörlerinin etkin kullanımına yönelik eğitim ve yayım faaliyetleri yapılmalıdır.

Bilginin doğru zamanda ve mümkün olduğunca fazla sayıda kullanıcıya ulaştırılması günümüzde çok daha önemli hale gelmiştir. Bağcılık ve üzüm konusundaki yeniliklerin çiftçilere ulaştırılması amacıyla 2012 yılından itibaren projelendirilerek gerçekleştirilen eğitim ve yayım çalışmalarının daha fazla ve çeşitlilikte hayata geçmesine katkı sağlamak üzere; yerel sektör paydaşları, üretici birlikleri ve özel sektörün de yer alacağı bir güç birliği oluşturulmalıdır.

Artan enerji maliyetlerine karşı mevcut verilen destekler artan maliyetlerle orantılı olarak güncellenmeli ayrıca alternatif enerji kaynakları (GES, rüzgar enerjileri, vb) kullanımını yaygınlaştırmak için üreticiler desteklenmelidir.

Son dönemde dövize endeksli tarımsal girdi fiyatlarındaki artış üretimin sürdürülebilirliği açısından önümüzdeki yıllar için önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bu nedenle etkin girdi kullanımına ilişkin çalışmalara ihtiyaç vardır.

İklim değişikliğine yönelik planlamalar ve senaryolar oluşturularak üretime etkilerini belirleyen modellemeler yapılmalıdır. Değişen iklim koşullarına uygun yeni üzüm çeşitlerinin ıslahı ve teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Küresel ya da ülkesel ölçekte gıda güvenliğinin önemini ortaya koyan ve üreticilerin sorunlarına odaklanan araştırmalar yapılmalıdır. Bu çerçevede organik ve iyi tarım uygulamaları sonucu üretilen üzüme daha etkin bir şekilde destek verilerek, ihracat potansiyelinin geliştirilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.

Ulusal ve uluslararası boyutta Ar-Ge altyapısının güçlendirilmesi sağlanmalı, konuyla ilgili çalışan kamu-özel sektör ve üniversiteler arasındaki işbirliği ve koordinasyon artırılmalıdır.

Bölgesel bağcılığın geliştirilerek katma değer yaratılması açısından; coğrafi işaret alan üzüm çeşitleri ve ürünlerinin (Ege Sultani Üzümü, Erzincan Cimin Üzümü, Tokat Zile Pekmezi, Erbaa Narince Bağ Yağrağı, Tekirdağ Yapıncak Salamura Asma Yaprağı vd.) ulusal ve uluslararası tanıtım faaliyetlerinin yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Söz konusu ürünlere yönelik olarak Eğitim ve Yayım Dairesi Başkanlığı ile işbirliği yapılmak suretiyle reklam, tanıtım ve pazarlama stratejileri oluşturulmalı ya da geliştirilmelidir.

Türkiye yaklaşık 1500'e yakın yerli asma çeşidi varlığı ile genetik kaynaklar açısından zengin bir ülkedir. Son yıllarda Araştırma Enstitülerince yapılan Ar-Ge çalışmaları sonucunda belirlenen şaraplık potansiyeli yüksek yerli çeşitlerin (Kalecik Karası, Öküzgözü, Boğazkere, Emir, Karamenüş, Yayla, Aksıdağan vd) ekonomiye kazandırılması ile ihracat geliri de arttırabilecektir. Ayrıca standart ve ümitvar yerli şaraplık çeşitlerin kökeni kontrollü üretimi ve coğrafi işaretlemesi ile birlikte yetiştirme tekniklerinin ve şarap teknolojilerinin kaliteye dönük bir anlayışla belirlenmesine ilişkin çalışmalar gerekmektedir.

Ülke bağcılığının, geleneksel üretim anlayışı dışında turizm ile de değerlendirilmesi önemli bir konudur. Özellikle agro-turizmin gelişmesi ülkemiz için önemli bir fırsattır. Farklı bölgelerde bağ bozumu şenlikleri, bağcılık turizmi, bağ ve şarap rotaları oluşturmak ve bunlarla ilgili tanıtımları yapmak ülkemizin bağcılık turizmi potansiyelini ortaya çıkarmak açısından yararlı olacaktır.

Verimlilik, ürün kalitesi, ilaç-gübre kullanımı, sulama, hasat uygulamaları, iyi tarım, organik tarım gibi konularda üreticilere sertifikalı eğitimler verilmelidir. Bu sertifikalara sahip

Üreticilere uygulanacak projelerde öncelik verilmeli ve ilave destekleme ödemeleri yapılmalıdır. Tarım Orman Akademisi'nde konunun her yönüyle anlatılacağı eğitimler yer almalıdır. Bağcılık, zm ve ürünleri konusunda üretilen tüm basılı yayınların, daha fazla kullanıcıya ulaşması amacıyla; Dijital Tarım Kütüphanesinde yer almasının sağlanması için, Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı'na ulaştırılmalıdır.

Sektör ile ilgili tespit edilen sorunlar ve bu sorunların üzümüne yönelik hazırlanan eylem planları Tablo 46'da yer almaktadır. Benzer sorunlar ve eylem planları 2013 yılında Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen "Vizyon 2023 Bağcılık alıştayı"nda da yer almıştır.

Tablo 46. Bağcılık Sektörü Sorun Alanları ve Eylem Planları

	SORUN ALANLARI	ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	EYLEM PLANI	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞ
1	Bağ alanlarının azalması (TÜİK verilerine göre son 20 yılda %27 azalma)	<ul style="list-style-type: none"> Yeni tesis edilecek olan ve ekonomik ömrünü tamamlayan bağların yenilenmesinin teşvik edilmesi 	Girişimcilik için düşük faizli işletme ve yatırım kredilerinin verilmesi,	TOB-TRGM	TOB-BÜGEM
		<ul style="list-style-type: none"> Fidan üreticilerinin ve adına doğru sağlıklı fidan üretiminin teşvik edilerek desteklenmesi 	İsmine doğru, sağlıklı fidan üretimine yönelik fidan üreticileri için destekleme sistemlerinin geliştirilmesi, mevcut fidan desteğinin de artırılarak devam etmesi	TOB-BÜGEM	TOB-TRGM TOB-TAGEM
		<ul style="list-style-type: none"> Bağların kamulaştırılmaması ile ilgili tedbirlerin alınması 	Bağların kamulaştırılmasını önlemeye yönelik mevzuat çalışması yapılması,	TOB-TRGM	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Enerji Bakanlığı TOB-BÜGEM
		<ul style="list-style-type: none"> Desteklemelerde bağ alanlarının azalmasını engelleyecek şekilde düzenlemeye gidilmesi 	Üzüm üreten işletmelere yönelik maliyet, dış pazar, gıda güvencesi, alternatif pazarlar vb. faktörleri dikkate alan düzenleyici etki analizleri yapılarak üretim sistemlerin geliştirilmesi ve uygulanması, Bağ yetiştirilen havzaların olabildiğince belirginleştirilerek üretim deseni bazlı (sofralık, şaraplık, kurutmalık) destekleme modelleri geliştirilmesi ve uygulanması, üreticilere prim desteği verilmesi	TOB-BÜGEM	TOB-TRGM

2	Bağların küçük ve dağınık işletmeler halinde olması	<ul style="list-style-type: none"> Bağcılık için birinci derecede uygun yörelerden başlayarak miras yoluyla gerçekleşen bölünmeleri giderecek şekilde tek işletme bünyesinde toplanmasına yönelik çalışmalar yapılması, 	Örgütlenme ve kümelenme modelleri ile arazilerin tek elden işlenmesine yönelik desteklemelerin geliştirilmesi ve uygulanması,	TOB-TAGEM	TOB-BÜGEM TOB-TRGM TUBİTAK
		<ul style="list-style-type: none"> Miras hukuku vb. nedenlerden kaynaklı atıl kalan bağ alanlarının yaşadığı problemlerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapılması 	İlgili mevzuatlarda gerekli düzenlemelerin yapılması (Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, Tarım Arazilerinin Toplulaştırılması Tüzüğü vs.)	TOB-TRGM	TOB-BÜGEM TOB-TAGEM
3	Bağcılık envanterinin olmaması	<ul style="list-style-type: none"> Bağcılık yönetmeliğinde yer alan madde-1 hükümlerine işlerlik kazandırılması 	Bağcılık alanlarının bilimsel temelli çalışmalar ile belirlenmesi ve sonrasında mevzuat çalışmasının gerçekleştirilmesi,	TOB-TAGEM	ÜNİVERSİTELER TÜBİTAK
			Uluslararası veri tabanları ile uyumlu, üretici, işleyici ve ticaretini yapanların kayıt altına alındığı; çeşit/anaç, destek terbiye sistemlerini içerecek şekilde veri tabanının oluşturulması ve kayıtlılığı teşvik edici desteklemelerin geliştirilmesi ve uygulanması,	TOB-BÜGEM	TOB-BTGM

4	Ekonomik anlamda potansiyele sahip yerli çeşitlerin tescilinde yaşanan problemler	<ul style="list-style-type: none"> Söz konusu üzüm çeşitlerinin bölge/havza bazında belirlenerek, tercihen en yakın araştırma kuruluşunca tesciline yönelik çalışmaların yapılması 	Araştırma kuruluşlarınca çeşit özellik belgelerinin hazırlanarak tescile sunulması,	TOB-TAGEM	TOB-BÜGEM-TTSM
			Tescil işlemleri için ücretlendirmelerin makul hale getirilmesi	TOB-BÜGEM-TTSM	
			Çeşitlere ait klonların da tescillerinin yapılması	TOB-BÜGEM-TTSM	TOB-TAGEM TUBİTAK
			PCR çalışmalarından sonra tescil sürecinin işletilmesi Yapılacak tescil çalışmalarının asli görevi bağcılık olan enstitüler ile altyapısı uygun olan bağcılık alanında faaliyet gösteren enstitüler/ilgili fakültelerce yapılması"	TOB-TAGEM	ÜNİVERSİTELER TUBİTAK
5	İç pazar ve dış satım süreçlerinde arzın sürekliliğinde yaşanan problemler	<ul style="list-style-type: none"> Çok erkenci ve çok geççi üstün nitelikli yeni sofralık üzüm elde edilmesine yönelik çalışmaların artırılması, Örtü altı bağcılığın teşvik edilmesi, Farklı pazar alternatifleri geliştirmeye yönelik çalışmaların yapılması ve sektörün farklı pazarlara erişiminin artırılması Kaybedilen pazarlara yönelik analizler yapılması Kuru üzüm sektöründe arzın sürekliliği açısından depolama imkanlarının geliştirilmesi, 	Erkenci ve geççi sofralık üzüm üretimi için en uygun ekolojilerin belirlenmesine yönelik çalışmalar,	TOB-TAGEM	TOB-BÜGEM
			Erkenci ve geççi yeni sofralık çeşitlerin eldesine yönelik ıslah çalışmalarına önem verilmesi		
			Çok erkenci ve çok geççi üstün nitelikli çeşitlerin temin edilerek, adaptasyon çalışmalarının yapılması.		
			Ulusal ve uluslararası projeler yapılması		
			Lisanslı depoculuğun teşvik edilmesi	Ticaret Bakanlığı	TOB-BÜGEM TOBB

6	Bağcılık yapılan alanların küresel ısınma ve iklim değişikliği baskısında olması	<ul style="list-style-type: none"> Biyotik ve abiyotik stres koşullarına dayanıklı anaç ve çeşitlerin üretim süreçlerinde yaygınlaştırılması, 	Biyotik ve abiyotik stres koşullarına dayanıklı anaç ve çeşit geliştirmeye yönelik AR-GE faaliyetlerinin teşvik edilmesi,	TOB-TAGEM	TOB-BÜGEM
			Ekstrem iklimsel faktörlerin olumsuz etkilerini önlemeye yönelik kontrollü üretimin (terbiye sistemleri vs.) teşvik edilmesi	TOB-BÜGEM	
			Biyotik ve Abiyotik stres koşullarına dayanıklı anaç ve çeşitlerin üretimde kullanımı artırmaya yönelik teşviklerin sağlanması,	TOB-BÜGEM	TOB-TRGM TÜBİTAK TAGEM
		<ul style="list-style-type: none"> Optimumum girdi kullanımının teşvik edilmesi (su, gübre, ilaçlama vs.) 	Daha az su kullanımına yönelik sistemlerin, İTU ve Organik Tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması	TOB-BÜGEM TOB-TRGM	
		<ul style="list-style-type: none"> İklim değişikliğine karşı sürdürülebilirliği artırmak için sigortalılığın yaygınlaştırılması 	Gerekli AR-GE, eğitim ve tanıtım çalışmaları yapılarak sigorta kapsamalarının genişletilmesi	TOB-TRGM	TOB-TAGEM TARSİM
7	Bağ tesis ve üretim maliyetinin yüksekliği	<ul style="list-style-type: none"> Özellikle sabit masrafları en aza indirmek açısından kurulum aşamasında bağ tesislerinin projelendirilmesi (desteklenmesi) 	Bağ tesislerinin projelendirilerek desteklenmesinin sağlanması,	TOB-BÜGEM	TOB-TRGM
		<ul style="list-style-type: none"> Üretim ve tesis aşamasında uygun maliyetli finansman mekanizmalarının yaygınlaştırılması, 	Düşük faizli işletme ve yatırım kredilerinin verilmesi,	TOB-TRGM	Ziraat Bankası, İlgili Tarımsal Kredi Sağlayıcı Bankalar TKKMB
			Sözleşmeli üretimin teşvik edilmesi	Ticaret Bakanlığı	TOB-BÜGEM Üretici Birlikleri İhracatçı Firmalar

		<ul style="list-style-type: none"> Enerji maliyetlerini düşürmeye yönelik çalışmaların yapılması 	Alternatif yenilenebilir enerji tesislerinin teşvik edilmesi (GES, Biyo-gaz, rüzgar, Biyokütle)	TOB-BÜGEM	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
			Tarımsal üretimde kullanılan akaryakıtta sübvansiyon mekanizmalarının geliştirilmesi	TOB-TRGM	
		<ul style="list-style-type: none"> Bağ işletmelerindeki mekanizasyon düzeyinin artırılması 	Kredi olanaklarının artırılması	TOB-TRGM	
8	Zirai mücadele sürecinde modern tekniklerinin yeterince bilinmemesi ve uygulanamaması	<ul style="list-style-type: none"> Hastalık ve zararlıların tespiti ve mücadelesinde, girdi uygulamalarında (gübre, su, ilaç vs.) akıllı/hassas tarım teknolojilerinin yaygınlaştırılması 	İnternet dahil olmak üzere dijital altyapıların iyileştirilmesi,	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	
			Teknolojiye erişim imkanlarının artırılmasına yönelik olarak bağıcılığa uygun akıllı/hassas tarım teknolojilerinin desteklenmesi	TOB-TRGM	TOB-BÜGEM TOB-TAGEM TUBİTAK
			Tahmin/Erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması		
			Akıllı/hassas tarım yöntemlerine yönelik farkındalığı artırmaya yönelik olarak eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi	TOB-EYDB	
		<ul style="list-style-type: none"> Zirai mücadele aşamasında mekanik mücadele uygulamalarını da içerecek şekilde entegre mücadele yöntemlerinin yaygınlaştırılması 	Bağıcılığa uygun entegre mücadele yöntemlerine yönelik ar-ge faaliyetlerinin artırılması	TOB-TAGEM	
			Kültürel mücadeleye uygulamalı olarak teknik destek sağlanmalı,	TOB-GKGM	TOB-EYDB TOB-TAGEM
			Biyoteknik mücadele desteklerinin miktarının artırılması,	TOB-GKGM	
			Biyolojik mücadelenin destek kapsamına alınması,	TOB-GKGM	
Sözleşmeli üretim yaygınlaştırılmalı	TOB-GKGM				

			Entegre mücadeleye yönelik olarak üretici düzeyinde eğitim yayım faaliyetleri artırılması,	TOB-EYDB	TOB-GKGM
		<ul style="list-style-type: none"> Kalıntı problemi açısından hastalık ve zararlıların kontrolünde yaşanan sorunların giderilmesi, 	Zirai mücadele teknik talimatlarına uygun üretim gerçekleştirilmesi için bir izleme mekanizmasının kurulması,	TOB-GKGM	TOB-BTGM
			Güvenilir gıda üretimi açısından farkındalığı artırmaya yönelik çalışmalar yapılması,	TOB-EYDB	
			Yemeklik yaprak üretimi yapılan bağlara özgü ilaçlama programı geliştirilmesi	TOB-GKGM	
			Yaprak üretimine yönelik toksikoloji çalışmalarının gerçekleştirilmesi	TOB-TAGEM	
			Tahmin erken uyarı sisteminin yaygınlaştırılması		
9	Üstün vasıflı ve sağlıklı asma fidanlarının yeterince kullanılmaması	<ul style="list-style-type: none"> Üstün vasıflı ve sağlıklı fidan kullanılmasına yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi, 	Fidan üreticilerinin altyapılarını iyileştirmeye yönelik destekleme mekanizmasının geliştirilmesi ve uygulanması,	TOB-BÜGEM	TOB-TRGM TKKDK Kalkınma Ajansları
10	Şarap sektöründe kaliteli üzüm üretiminde yaşanan problemler	<ul style="list-style-type: none"> Köken kontrollü sisteme geçilmeli 	Yeni çeşitlerin geliştirilmesine yönelik ar-ge faaliyeti	TOB-BÜGEM	TAGEM TKKDK Kalkınma Ajansları
		<ul style="list-style-type: none"> Agro turizm- önoturizm-gastroturizm desteklenmeli 	Farkındalığın artırılması		
11	Geleneksel ve inovasyon ürün (yarı ve tam mamul ürün) üretiminin yetersizliği	<ul style="list-style-type: none"> Bağcılık ürünlerinde katma değer oluşturmaya yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi, 	Ürün çeşitliliği yaratmaya yönelik Ar-ge faaliyetlerinin artırılması,	TOB-TAGEM	TÜBİTAK Üniversiteler
		<ul style="list-style-type: none"> Üzüme dayalı yaklaşık 250 ürün var, bunların tanıtımının yapılarak iç ve dış pazara sunulabilir hale getirilmesi 	Araştırma bulguları ile ortaya konulan katma değerli ürünlerin ticarileşmesine yönelik teşviklerin geliştirilmesi ve uygulanması	TOB-TAGEM	

		<ul style="list-style-type: none"> • Üzümün işlenmesi sonucu elde edilen artıkların değerlendirilmesi 	Geleneksel ürünlerin iç ve dış pazarda tanıtılması		
		<ul style="list-style-type: none"> • Ürünlerin denetimi ve olması gereken vasıfları taşımalarının sağlama lazım 	Üzümünden elde edilen ürünlerin kayıtları oluşturulmalı		
12	Pazarlama problemleri	<ul style="list-style-type: none"> • Pazarlama kanallarının etkinliğinin artırılması 	Üretici ve tüketici arasındaki aracı sayısının azaltılarak gelir artışının sağlanmasına yönelik olarak sözleşmeli tarımın yaygınlaştırılması	Ticaret Bakanlığı	TOB-BÜGEM
			Pazarlama maliyetlerini karşılayabilecek pazarlama desteklemelerinin sağlanması (özellikle küçük üretici için)	Ticaret Bakanlığı	
			Kooperatif şeklinde yapıların ve alternatif pazarlama yollarının ülkemizde yaygınlaştırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi	Ticaret Bakanlığı	Belediyeler
13	Sofralık üzümde ihracat pazar payımızın stabil kalması	<ul style="list-style-type: none"> • Yeni çeşitlerin geliştirilerek pazarlama stratejileri oluşturulması (Özellikle iri taneli çekirdeksiz çeşitler, renkli çekirdeksiz çeşitlerin üretiminin artırılması vb) 	İslah projeleri sonucu geliştirilen çeşitlerin yaygınlaştırılması sağlanmalı	TOB-TAGEM TOB-TRGM	TOB-BÜGEM
			Dış Pazar tüketici isteklerinin analiz edilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı	TOB-TRGM	
			Renkli üzümlerde kaliteyi arttırmaya yönelik AR-Ge sonuçları yaygınlaştırılmalı		
			İntrodüksiyon yöntemi ile çeşitlerin getirilmesi	TOB-BÜGEM	
		<ul style="list-style-type: none"> • AB pazarı geri kazanılmalı, yeni pazarlar bulunmalı 	Pazar çeşitliliği artırılmasına ilişkin çalışmalar yapılmalı		

14	Şarap sektöründe yaşanan problemler	<ul style="list-style-type: none"> Coğrafi bölge esaslı kalite sisteminin sağlanması, 	Coğrafi bölge esaslı kalite sistemlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapmak,	Kültür ve Turizm Bakanlığı	TOB-BÜGEM TÜBİTAK TOB-TAGEM İlgili STK Özel Sektör
		<ul style="list-style-type: none"> Özel tüketim vergi oranlarının düşürülmesi 	Mevzuat revize edilmeli		
15	Üretici yaş ortalamasının yüksekliği nedeniyle sosyal sürdürülebilirlik ile ilgili yaşanan sorunlar	<ul style="list-style-type: none"> Genç çiftçi desteklemelerinin yapılması 	Genç çiftçilere pozitif ayrımcılık yapılmasına yönelik gerekli mevzuat düzenlemesinin yapılması	TOB-TRGM	
16	Kalifiye işçi konusunda yaşanan problemler	<ul style="list-style-type: none"> Teknik bilgiyi artırmaya yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi 	Mesleki eğitim ve çıraklık eğitim merkezleriniz bağcılık özelinde etkinleştirilmesi,	MEB	EYDB
17	Paydaşlar arası iletişim yetersizliği, güncel veri ağı ve erişimin kısıtlılığı	<ul style="list-style-type: none"> Sektörün bir araya geldiği çalışmaların periyodik olarak devam ettirilmesi 	Sektör paydaşlarının birlikte hareket edebilmesi, daha güçlü ve etkin olabilmesi için sektörün TOB ile daha etkin bir iletişim sağlayabilmesi için çalışma grubu, dijital paylaşım platformu vb. yapıların kurulması, ·	TOB-BÜGEM	Ticaret Bakanlığı vb. ilgili kamu kurumları, STK'lar, TÜBİTAK, Üniversite, İhracatçılar Birliği, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı
		<ul style="list-style-type: none"> Kurumlar arasında etkin iletişim sağlanması, 			

18	Kuru üzümde iç tüketimin düşük olması	<ul style="list-style-type: none"> Kişi başına düşen tüketimin arttırılmasına yönelik üretim, gıda ve sağlıkla ilgili kurumlar arasında iş birliği sağlanarak ortak çalışmalar yürütülmesi 	Kamuoyu farkındalığına yönelik reklam ve promosyonların artırılması	TOB-BÜGEM	
			E-ticaretin yaygınlaştırılması	Ticaret Bakanlığı	
			İlköğretimden itibaren ekoloji, çevre, beslenme-sağlık ilişkisi gibi temel öğretilerin eğitim planlarında yer alması	MEB	
19	İklim Değişikliğine Karşı Risk Yönetiminin Etkin Bir Enstrümanı Olarak Tarım Sigortası Uygulamalarının Yaygınlaştırılarak Etkinliğinin Artırılması	<ul style="list-style-type: none"> Bağcılıkta üretimin sürdürülebilirliğinde tarım sigortalarının etkin, verimli ve yaygın kullanımına yönelik önlemlerin geliştirilmesi, 	Tarım Sigortalarının gerekliliği ve sürdürülebilirliğe katkısı konusunda bilinçlendirme faaliyetlerini artırmak için iş birlikleri geliştirmek,	TOB- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	TARSİM

KAYNAKÇA

- Akdemir, U. & Candar, S. 2022. Regional Economics of Viticulture in Turkey in the period 1970-2021. *Viticulture Studies (VIS)*, 2(2): 55 – 71. <https://doi.org/10.52001/vis.2022.11.55.71>
- Anonim 2018. Bağcılık Sektörü ve Üzüm Üreticilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınacak Tedbirlerin Tespit Edilmesi Maksadıyla Kurulan 559 sıra sayılı Meclis Araştırma Komisyonu Raporu. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss559.pdf> (Erişim tarihi: 07.09. 2022)
- Anonim 2019. Kilis Üzüm Raporu.
- Anonim 2021. 2020 Yılı Kuru Üzüm Sektör Raporu, Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü, Ankara. (Erişim tarihi:09.09.2022)
- Anonim 2022a. The Food and Agriculture Organization Corporate Statistical Database (FAOSTAT), <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QV> (Erişim Tarihi:19.09.2022)
- Anonim 2022b. The Food and Agriculture Organization Corporate Statistical Database (FAOSTAT), <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL>(Erişim Tarihi:19.09.2022)
- Anonim 2022c. The Food and Agriculture Organization Corporate Statistical Database (FAOSTAT), <https://www.fao.org/faostat/en/#data/PP> (Erişim tarihi:09.09.2022)
- Anonim 2022d. International Trade Center (ITC), https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm (Erişim tarihi:09.09.2022)
- Anonim 2022e. Türkiye İstatistik Kurumu, GSYİH,2021 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2021-45834> (Erişim tarihi:09.09.2022)
- Anonim 2022f. Türkiye İstatistik Kurumu, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) Yayını <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Urun-Fiyatları-ve-Uretim-Değeri-2021-45506> (Erişim tarihi:09.09.2022)
- Anonim 22g. S.S. Tarış Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği <http://www.tarisuzum.com.tr/> (Erişim tarihi:16.09.2022)
- Atalan, N. 1972. Üzüm İhraç Problemleri, Çekirdeksiz Kuru Üzüm Semineri, İzmir Ticaret Borsası Yayınları No.7, Ankara, s329-341.
- Atış, E. , Miran, B. , Bektaş, Z. K. , Salalı, H. E. , Çiftçi, K. , Altındışli, A. , Karabat, S. , Cankurt, M. ve Bayaner, A. 2016. Üreticilerin konvansiyonel ve organik kuru üzüm üretme isteği: Manisa ili örneği, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 22 (1).
- Baych, A. 2021. China Raisin Annual, USDA Foreign Agricultural Service, <https://apps.fas.usda.gov/> (Erişim tarihi : 12.09. 2022)
- Bektaş Z.K. ve Miran, B. 2006. Manisa ve İzmir İllerinde Geleneksel ve Organik Çekirdeksiz Kuru Üzümün. Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3 (3).
- Carbonneau A, 2009. Facing the Climate Change by Vineyard Management. 1st International Congress on Global Climate Changes and Agriculture. May 28-30, 2009. 150-159. Tekirdag-Turkey. 2009.

- Çoban, H., Kara, S., ve Kısmalı, İ. 2001. Alaşehir ve Buldan İlçelerinde Mevcut Bağ İşletmelerinin Yapısının Belirlenmesi Üzerinde Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 38 (1) :17-24.
- Demiray, A. & Hatırlı, S. A. 2021. Türkiye'nin Kuru Üzüm İhracatının Ekonometrik Analizi, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 165-182 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/64362/943825> (Erişim tarihi:09.09.2022)
- Dietrich, O., Heun, M., Notroff, J., Schmidt, K., & Zarnkow, M. 2012. The role of cult and feasting in the emergence of Neolithic communities. New evidence from Göbekli Tepe, south-eastern Turkey. *Antiquity*, 86(333), 674-695. doi:10.1017/S0003598X00047840
- Eyhorn, F., Roner, T. and Specking, H. 2015. Reducing pesticide use and risks -what action is needed? Briefing paper. HELVETAS Swiss Intercooperation.
- Fidan Y. ve Yavaş, İ. 1986. Üzümün İnsan Beslenmesindeki Değeri, Gıda Sanayinin Sorunları ve Serbest Bölgenin Gıda Sanayine Etkileri Sempozyumu Bildirileri, 225-236. Adana.
- Gonzales, S. 2020. Chile Raisin Annual, USDA Foreign Agricultural Service, <https://apps.fas.usda.gov/> (Erişim tarihi:19.09.2022)
- Güler Gümüş, S. ve Gümüş, A.H. 2009. Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye Şarap Sektörünün Sorunları, Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg., 2009, 46 (1): 43-51
- Karabat, S. 2014. Dünya ve Türkiye Bağcılığı, Apelasyon Dergisi 2014 Ocak, sayı:3.
- Karabat, S., Savaş, Y., Uysal, Ş., Kiracı, M. A., Şenol, M.A. 2022. Türkiye'de Yürütülen Bağcılığı Geliştirme Projelerinin Çıktılarının değerlendirilmesi, 10. Türkiye Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu, 3-7 Ekim, Manisa.
- Karlı, B., Mevlüt, G. ve Kadakoğlu, B. 2019. Türkiye'nin Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhracat Potansiyeli. Ziraat Fakültesi Dergisi, 14(2), 201-211.
- Lafli, E. 2017. Antik Hellen ve Roma Dönemlerinde Anadolu'da Bağcılık ve Şarapçılık, Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu Konferans Bildirileri. Aralık 2017. 19-56. İzmir.
- Kruit, N. 1992. "The Meaning of Various Words Related to Wine: Some New Interpretations", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 90, ss. 265-276, 1992.
- OIV, 2019. 2019 Statistical Report on World Vitiviculture. International Organisation of Vine and Wine Intergovernmental Organisation. <http://oiv.int/public/medias/6782/oiv-2019-statistical-report-on-world-vitiviculture>. pdf. (Erişim tarihi: 29.09.2022)
- OIV, 2020. State of the World Vitivicultural Sector in 2020, 2021. (Erişim tarihi: 29.09.2022)
- Özkaya, V., San, O., Çoşkun, A., Şahin, S. F., Kartal, M. 2009. Körtik Tepe 2007 Kazısı, 30. Kazı Toplantısı 1. Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:3171-1, 85-106. Ankara.
- Prosperi, M. 2020. Argentina Raisin Annual, USDA Foreign Agricultural Service, <https://apps.fas.usda.gov/> (Erişim tarihi :18.09. 2022)
- Savaş, Y., Karabat, S., Uysal, Ş., Uysal, H. 2017. Bağcılık Yönetmeliğinin Uygulama Durumu ve Revizyon İhtiyacı Üzerine Bir Çalışma. Bahçe Dergisi, Cilt 47 (Özel Sayı 1, Türkiye 9. Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu, 11-14 Eylül 2017), Sayfa: 627-632.
- Savaş Y., Işın F. 2019. Türkiye'nin Kuru Üzüm Dış Satım Potansiyelinin Çekim Modeli İle İncelenmesi. Tarım Ekonomisi Dergisi Cilt: 25 Sayı:2, sayfa 195-200.

- Savaş, Y. & F. Işın. 2022. Çekirdeksiz kuru üzümde fiyat analizi. Ege Univ. Ziraat Fak. Derg., 59 (2): 363-373, <https://doi.org/10.20289/zfdergi.997476> (Erişim tarihi:29.09.2022)
- Semerci, A. , Kızıltuğ, T. , Çelik, A. , Kiracı, M. 2015. Türkiye Bağcılığının Genel Durumu, Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 20(2):42-51 2015) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkuzfd/issue/19638/20964> (Erişim tarihi:06.09.2022)
- Sharma A. K. and Adsule P. G. 2007. Raisin Production in India, https://www.researchgate.net/publication/265089071_Raisin_Production_in_India (Erişim tarihi: 15.10.2022)
- Sikuka W. 2020. South Africa Raisin Annual, USDA Foreign Agricultural Service, <https://apps.fas.usda.gov/> (Erişim tarihi : 01.09. 2022)
- Söylemezoğlu vd. 2015. Bağcılığın Geliştirilmesi Yöntemleri Ve Üretim Hedefleri, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi DOI: 10.13140/RG.2.1.3483.7921, 12-16 Ocak 2015, Ankara. (Erişim tarihi : 11.09. 2022)
- Sümbül, A. & Yıldız, E. 2022. Türkiye’de Yetiştiriciliği Yapılan Sofralık, Kurutmalık ve Şaraplık Üzümlerin Üretim Projeksiyonu . Erciyes Tarım ve Hayvan Bilimleri Dergisi , 5 (1) , 17-22 . DOI: 10.55257/ethabd.1095080 (Erişim tarihi : 18.09. 2022)
- Tapkı N, Davran MK, Görgü A. 2020. Üzüm üreten işletmelerin üretim ve pazarlama yapıları: Tarsus örneği. MKU. Tar. Bil. Derg. 25(1) : 75-83. DOI: 10.37908/mkutbd.679776 (Erişim tarihi : 01.09. 2022)
- Ticaret Bakanlığı, 2019. 2019 Yılı Çekirdeksiz Kuru Üzüm Raporu, 2020. <https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/data/5d44168e13b876433065544f/2019%20Kuru%20C3%9Cz%20C3%BCm%20Raporu.pdf> (Erişim tarihi : 15.09. 2022)
- TÜİK, 2021. Türkiye İstatistik Kurumu üzüm üretim istatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/> (Erişim tarihi: 03.09 2022)
- Uhri, A. 2017. Üzümün Doğu Akdeniz’deki Uzun Yolculuğu, Üzümün Akdeniz’deki Yolculuğu Konferans Bildirileri, Aralık 2017, 11-17. İzmir
- USDA, 2021. United States Department of Agriculture National Agricultural Statistics Service, https://www.nass.usda.gov/Statistics_by_State/California/ (Erişim tarihi: 08.09.2022)
- USDA, 2022. United States Department of Agriculture National Agricultural Statistics Service, <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/fruit.pdf> (Erişim tarihi: 16.09.2022)
- Uysal, H., Ağırbaş, C.N., Saner, G. 2016. Türkiye’de Sofralık Üzüm Dışsatımına İlişkin Temel Yaklaşımlar ve Hedefler, Tarım Ekonomisi dergisi 22-1 (2016), İzmir.
- Uysal, H. 2017. Türkiye’de Şaraplık üzüm Üretimindeki Gelişmeler, Üzümün Akdeniz’deki Yolculuğu Konferans Bildirileri, Aralık 2017, 65-77. İzmir
- Uzunlu, V. ve Zencirci, N. 2000. Tarımsal Araştırma Etkinlikleri. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi. Ankara: 1095-1104.
- Vasilopoulou E., Trichopoulou A. 2014. Greek raisins: A traditional nutritious delicacy, Journal of Berry Research 4 (2014) 117–125 DOI:10.3233/JBR-140074
- Winkler, A.J., Cook, J.A., Kliewer, W.M. and Lider, L.A. 1974. General Viticulture, Univ. Calif. Press. Berkeley, Los Angeles.

EK 1: GÖSTERGELERE AİT VERİ SERİLERİ

Ek Tablo 1. Türkiye Bağ Alanı ve Üretim Miktarı

Yıl	Alan (ha)	Üretim (ton)
1990	580.000	3.500.000
1991	586.000	3.600.000
1992	576.000	3.450.000
1993	567.000	3.700.000
1994	567.000	3.450.000
1995	565.000	3.550.000
1996	560.000	3.700.000
1997	545.000	3.700.000
1998	541.000	3.600.000
1999	535.000	3.400.000
2000	535.000	3.600.000
2001	525.000	3.250.000
2002	530.000	3.500.000
2003	530.000	3.600.000
2004	520.000	3.500.000
2005	516.000	3.850.000
2006	513.830	4.000.063
2007	484.610	3.612.781
2008	482.789	3.918.442
2009	479.024	4.264.720
2010	477.856	4.255.000
2011	472.545	4.296.351
2012	462.296	4.234.305
2013	468.792	4.011.409
2014	467.093	4.175.356
2015	461.956	3.650.000
2016	435.227	4.000.000
2017	416.907	4.200.000
2018	417.041	3.933.000
2019	405.439	4.100.000
2020	400.998	4.208.908

Kaynak: FAO, 2022

Ek Tablo 2. Dünyada Üzüm İthalatçısı Başlıca Ülkeler (2020)

Ülkeler	Kurutmalık (1000 USD)	Ülkeler	Sofralık (1000 USD)	Ülkeler	Şaraplık (1000 USD)
Birleşik Krallık	215.976	ABD	188.7761	ABD	5.877.939
Almanya	171.021	Almanya	801.559	Birleşik Krallık	4.443.667
Hollanda	107.959	Hollanda	800.127	Almanya	2.986.586
Hindistan	102.448	Birleşik Krallık	680.976	Kanada	1.974.379
Japonya	84.436	Çin	642.814	Çin	1.827.259
Kanada	66.353	Hong Kong, Çin	548.004	Japonya	1.566.018
Fransa	61.023	Kanada	445.217	Hollanda	1.488.632
Türkiye	49.978	Rusya	360.625	İsviçre	1.240.083
Avustralya	47.223	Endonezya	273.268	Belçika	1.129.877
Brezilya	42.627	Fransa	219.607	Rusya	1.092.549
Dünya	1.634.636	Dünya	9.913.008	Toplam Dünya	23.626.989

Kaynak: ITC, 2022 (trademap.org)

Ek Tablo 3. Yıllara Göre TÜFE (2003=100)

	TÜFE
2003	104,12
2004	113,86
2005	122,65
2006	134,49
2007	145,77
2008	160,44
2009	170,91
2010	181,85
2011	200,85
2012	213,23
2013	229,01
2014	247,72
2015	269,54
2016	292,54
2017	327,41
2018	393,88
2019	440,50
2020	504,81
2021	686,95
2022	

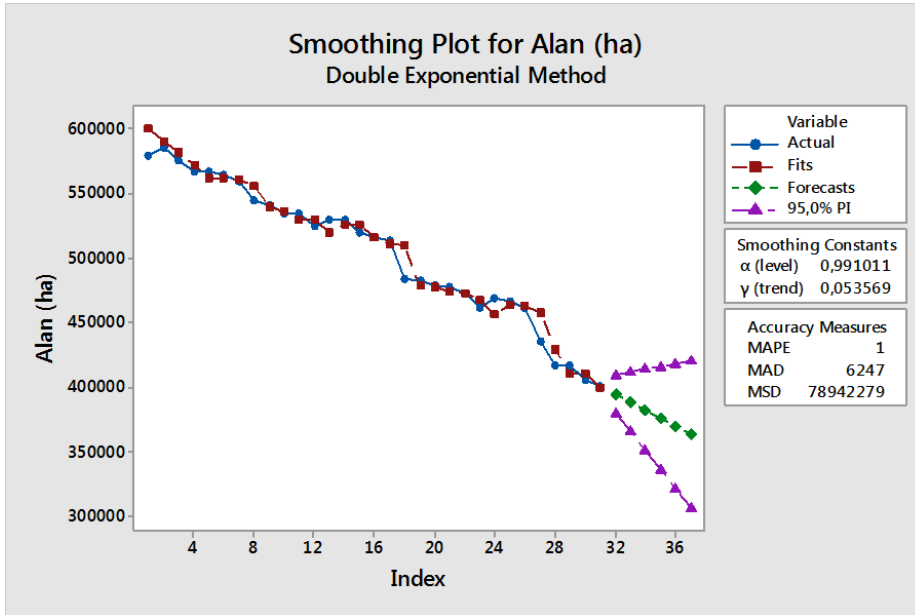
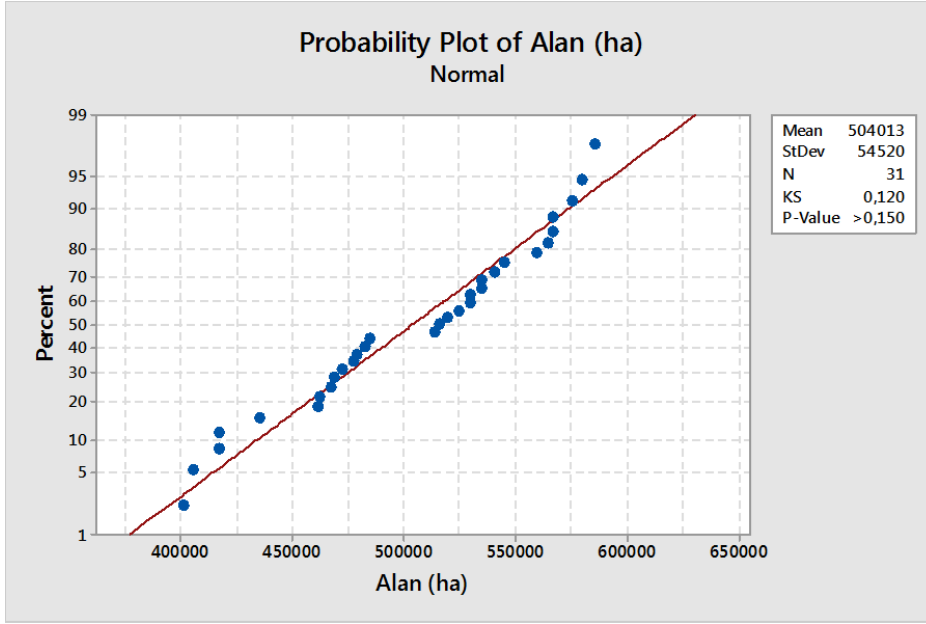
Kaynak: TÜİK, 2022

Ek Tablo 4. Dünyada büyük alanlarda yetiştirilen üzüm çeşitleri ve eğilimleri

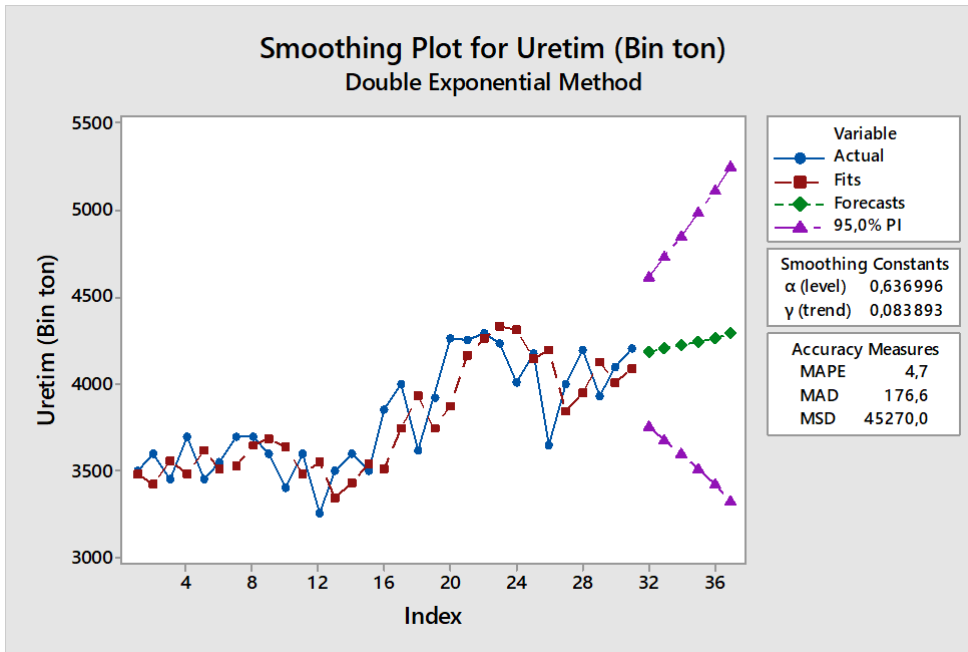
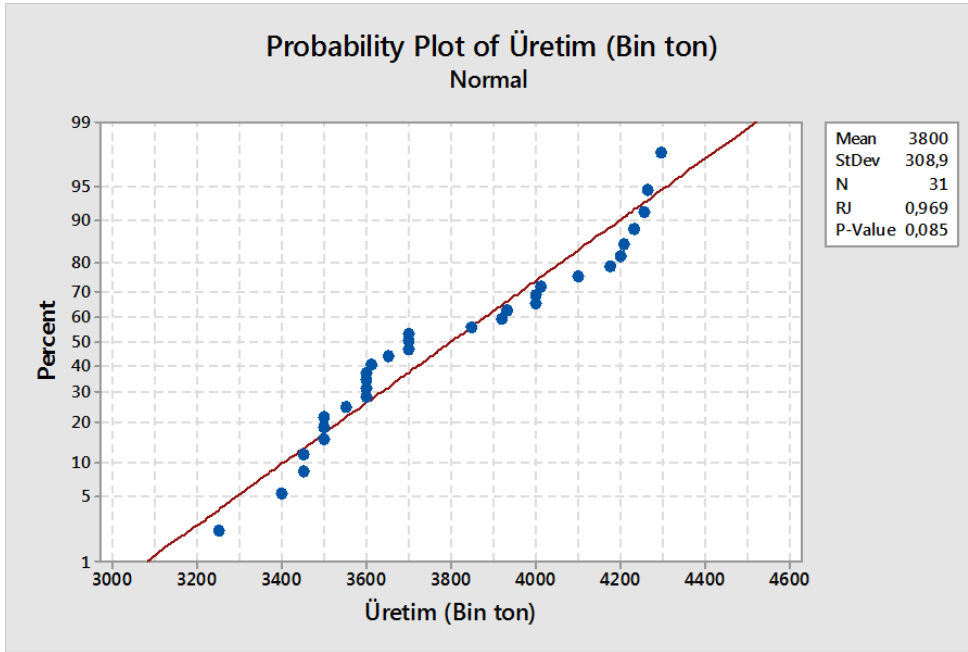
Çeşit	Renk	Özellik	Alan (ha)	Trend
Kyoho	Siyah	Sofralık	365 000	↑
Cabernet Sauvignon	Siyah	Şaraplık	341 000	↗
Sultanina	Beyaz	Sofralık, Kurutmalık ve Şaraplık	273 000	↘
Merlot	Siyah	Şaraplık	266 000	→
Tempranillo	Siyah	Şaraplık	231 000	↑
Airen	Beyaz	Şaraplık, Brandy	218 000	↓
Chardonnay	Beyaz	Şaplık	210 000	↗
Syrah	Siyah	Şaraplık	190 000	↑
Red Globe	Siyah	Sofralık	159 000	↗
Garnacha Tinta / Grenache Nair	Siyah	Şaraplık	163 000	↘
Sauvignon Blanc	Beyaz	Şaraplık	123 000	↑
Pinot Noir / Blauer Burgunder	Siyah	Şaraplık	112 000	↑
Trebbiano Toscano/ Ugni Blanc	Beyaz	Şaraplık, Brandy	111 000	↘

EK 2: 2022-2026 PROJEKSİYONLARI METODOLOJİ NOTU

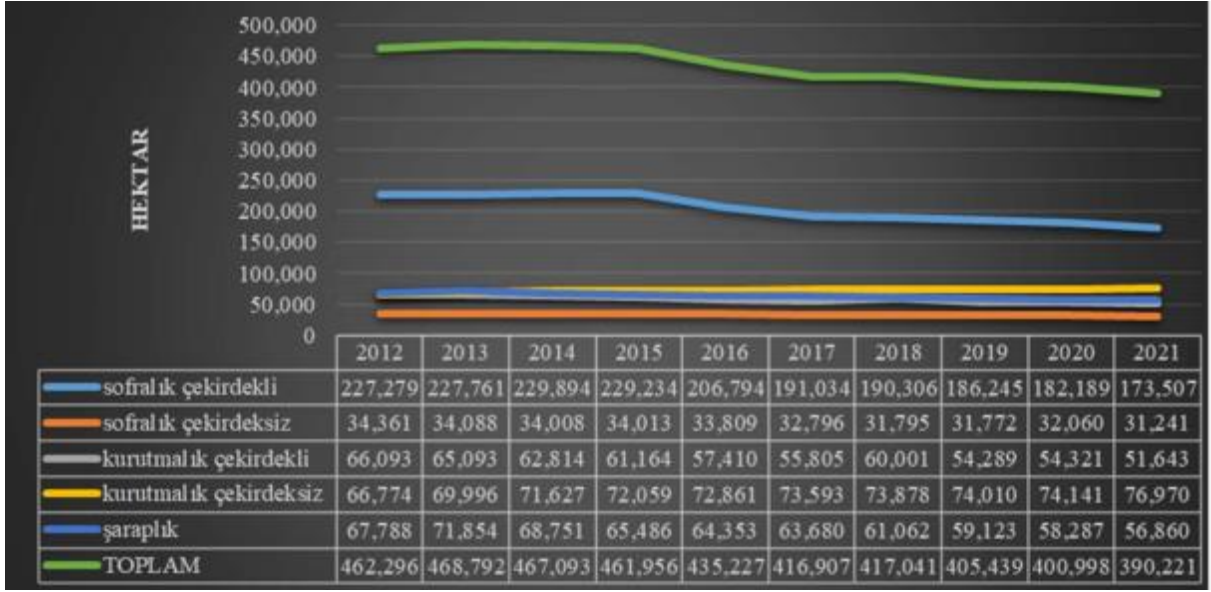
Türkiye Bağ Alanı Projeksiyonu

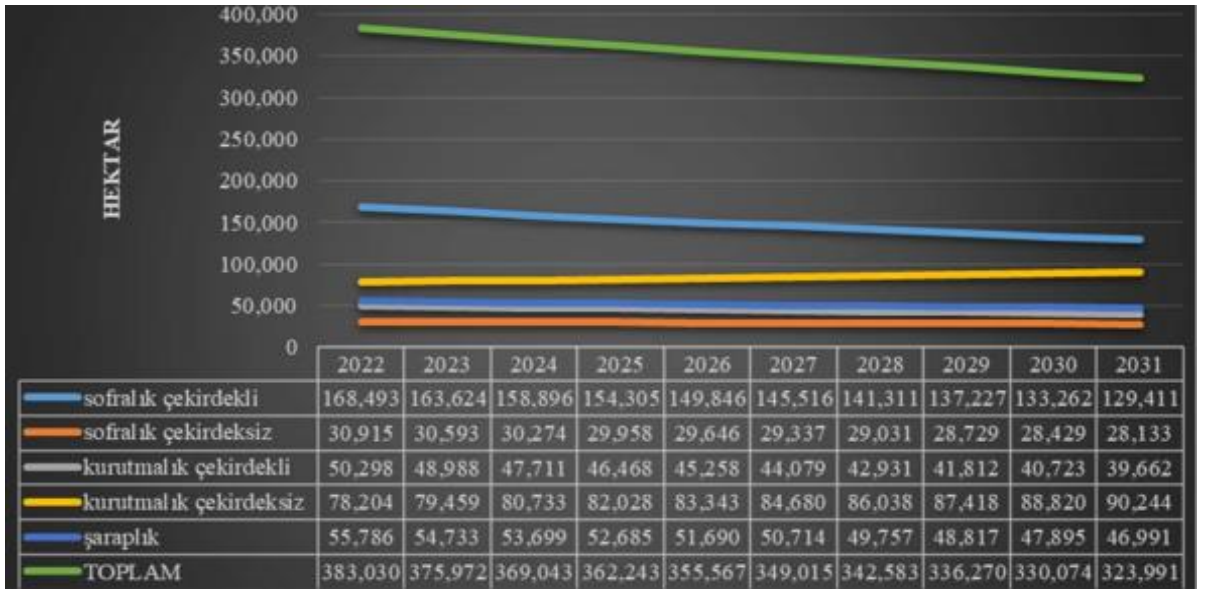
Türkiye Üzüm Üretim Miktarı Projeksiyonu

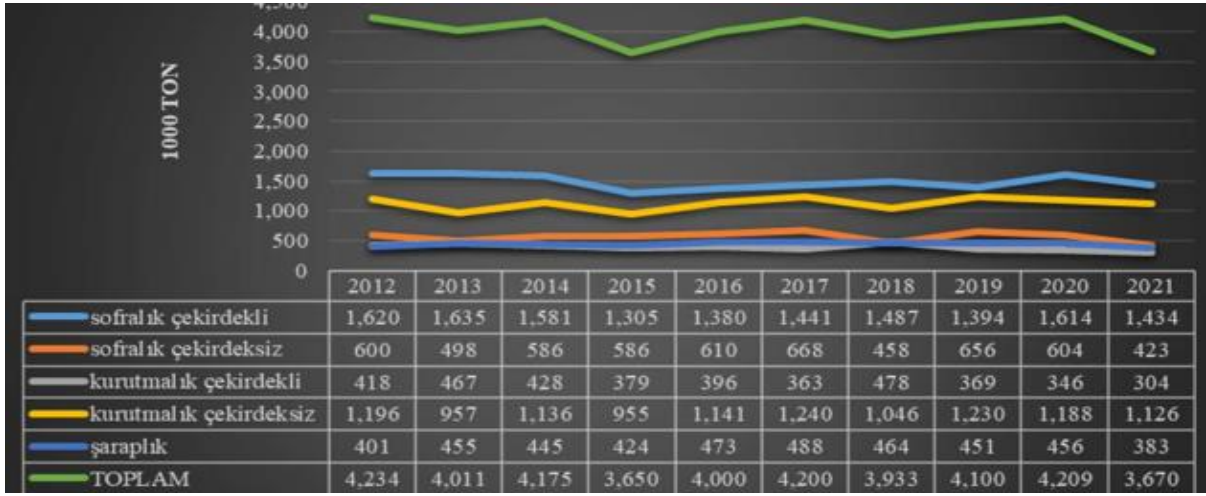
Üzümün değerlendirilme şekillerine göre alandaki değişimler

Üzümün değerlendirilme şekillerine göre üretim alanı için yapılan öngörüler

Üzümün değerlendirilme şekillerine göre üretim miktarındaki değişimler

Üzümün değerlendirilme şekillerine göre üretim miktarı için yapılan öngörüler

Kaynak: (Sümbül ve Yıldız, 2022)

EK 3: KATILIMCI LİSTESİ

Sıra	Adı ve Soyadı	Kurum/Birim	Unvan
1	A. Semih YAŞASIN	Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Bölüm Başkanı
2	Adem YAĞCI	Gazi Osman Paşa Üniversitesi	Doç. Dr.
3	Ahmet BEKTAŞ	Üretici	Üretici
4	Akay ÜNAL	Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Müdür
5	Akın ÖZDEMİR	Syngenta, İZMİR	Ege Bölge Müdürü
6	Ali ALTINTAŞ	Üretici	Üretici
7	ALİ İHSAN ERDEMLİ	Nevşehir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü-Bitkisel Üretim ve Bitki Sağlığı Şubesi	Ziraat Mühendisi
8	Ali KACAR	Saruhanlı Ziraat Odası	Ziraat Mühendisi
9	Ali SOLAK- ŞARKÖY	Üretici	Üretici
10	Ali YILMAZ	Denizli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü-Bitkisel Üretim ve Bitki Sağlığı Şube Müdürü	Ziraat Mühendisi
11	Arap DİRİ	Türkiye İstatistik Kurumu (Tarımsal Üretim İstatistikleri Grup Başkanı)	Mühendis
12	Arif ATAK	Uludağ Üniversitesi	Doç. Dr.
13	Asım ALTINDAŞ	Küp Şarapları DENİZLİ	Firma Sahibi
14	Ayşe UYSAL MORCA	TAGEM-Bitki Sağlığı Araştırmaları Daire Başkanlığı	Mühendis
15	Berkay ÖZKÜÇÜK	Mertpa Meyve Sebze Ltd. Şti.	Pazarlama Müdürü
16	Bilge Keykubat	İzmir Ticaret Borsası	Ziraat Mühendisi
17	Cengiz BALIK	Cena Dış Ticaret ve Tarım Ürünleri San. A.Ş ALASEHİR	Firma Sahibi
18	Cenk YILDIRIM	Üretici	Üretici
19	Ceylan ŞENSOY	Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı Genel Müdürlüğü	Ürün Pazarlama Direktörü
20	Didem YILDIRIM	TKDK (Proje Yönetimi Koordinatörlüğü)	Başvuru Analiz Uzmanı
21	Dilek GELEN	Baktat Gıda San Tic. A.Ş.	Gıda Mühendisi
22	Dr. Ashı POLAT	Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Bölüm Başkanı
23	Dr. Burcu GÜVEN	TAGEM-Hayvan Sağlığı Gıda ve Yem Araştırmaları Daire Başkanlığı	Mühendis
24	Dr. Duran KILIÇ	Tokat Orta Karadeniz Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Mühendis
25	Dr. Erol Yalçınkaya	TARSİM (Ar-Ge Müdürlüğü)	Müdür Yardımcısı
26	Dr. Gamze UYSAL SEÇKİN	Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Bölüm Başkanı
27	Dr. Hülya UYSAL	Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Tarım Ekonomisi Bölüm Başkanı
28	Dr. Oğuzhan SOLTEKİN	Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Yetiştirme Tekniği Bölüm Başkanı
29	Dr. Seçkin GARGIN	Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Eğirdir/ISPARTA	Mühendis
30	Dr. Selçuk KARABAT	Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Müdür Yrd.
31	Dr. Suat AKGÜL	TAGEM-Toprak ve Su Kaynakları Araştırmaları Daire Başkanlığı (İklim Değişikliği ve Tarımsal Ekoloji Araştırmaları Çalışma Grubu-Mühendis)	Mühendis

32	Dr. Umut GÜL	Strateji Geliştirme Başkanlığı (Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü)	Mühendis
33	Dr. Zafer COŞKUN	Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Bölüm Başkanı
34	Dr. Şener UYSAL	Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Ziraat Yüksek Müh.
35	Elman BAHAR	Namık Kemal Üniversitesi	Prof. Dr.
36	Ercan TÜRKTEMEL	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü	Genel Müdür Yardımcısı V.
37	Ersan ÖNER	Üretici	Üretici
38	Esin TOPARLAK	TAGEM-Hayvan Sağlığı Gıda ve Yem Araştırmaları Daire Başkanlığı	Çalışma Grup Sorumlusu
39	Evren YAR	Efor Zirai Tarım	Ziraat Mühendisi
40	Fatma Meltem BÜYÜKYAVUZ	Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü (Bitki Sağlığı ve Karantina Daire Başkanlığı)	Mühendis
41	Fevzi Tokat DENİZLİ	Pamukkale Şarapçılık	Firma Sahibi
42	Fevziye Kayılı	TARSİM (Bitkisel Hasar Müdürlüğü)	Müdür
43	Gizem GÖKÇETİN	Yalova Tarım A.Ş	Ziraat Mühendisi
44	Gökay Çelikli	Ege İhracatçılar Birliği (Taze Meyve ve Sebze & Tütün)	Şube Müdürü
45	Gültekin Özdemir	Dicle Üniversitesi	Prof. Dr.
46	Gürdal BOZKURT	Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Uzmanı
47	Hasan BAY	Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Üretim ve İşletme Bölüm Başkanı
48	Haşim Ahmet Çil	Çal Ziraat Odası	Zir Odası Başkanı
49	İbrahim MADANOĞLU	Üretici	Üretici/Firma
50	İlknur KORKUTAL	Namık Kemal Üniversitesi	Prof. Dr.
51	M. Ezgi MEMİŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı Genel Müdürlüğü	Ürün Pazarlama Müdürü
52	Mehmet Ali KİRACI	Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Müdür
53	MEHMET ALİ ŞENTÜRK	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen (Mühendis)
54	Mehmet Rıfat ALDAĞ	Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (Ekonomik ve Teknik İlişkiler Daire Başkanlığı)	Avrupa Birliği Uzmanı
55	Melih ÖZSAYIN	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (Tarımsal Desteklemeler ve Finans Daire Başkanlığı)	Ziraat Mühendisi
56	Metin KESGİN	Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Asma Islahı Bölüm Başkanı
57	Mustafa AKDEMİR	Manisa İl Müdürlüğü (Bağcılık Birimi)	Ziraat Mühendisi
58	Mustafa ÇAMLICA	Chamlıja Şarapları	Firma Sahibi
59	Mustafa Koparan	TARSİM (Ar-Ge Müdürlüğü)	Kıdemli Uzman
60	Mustafa Samet YETKİN	Mersin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (Bitkisel Üretim ve Bitki Sağlığı Şube Müdürlüğü Meyve Bağ Birimi)	Ziraat Mühendisi
61	Müjdat Çubukçu	TARSİM (Manisa Bölge Müdürlüğü)	Bölge Müdürü
62	Mümtaz EKİZ	Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Mühendis
63	NAHİDE UÇKUN	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen
64	Nazlı Barçın DOĞAN	Su yönetimi Genel Müdürlüğü	

65	Neslihan AVCI	Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Ziraat Yüksek Müh.
66	Nesrin BAYSAN	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü)	Mühendis
67	Oğuz Aşçıoğul	Ege İhracatçılar Birliği (Kuru Meyveler)	Ziraat Mühendisi
68	Olca UTKU YILDIZ	TARİŞ Ar-ge	Ziraat Mühendisi
69	Onur ERGÖNÜL	Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Teknik Koordinatör
70	Orhan KATI	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü	Birim Koordinatörü
71	Özcan KARACA	Mursallı Mah. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi TEKİRDAĞ	Kooperatif Başkanı
72	Özlem Çetin	Manisa Ticaret Borsası	Ziraat Mühendisi
73	Recep ŞENEL	Kültür ve Turizm Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı	Daire Başkanı
74	Rüstem CANGİ	Gazi Osman Paşa Üniversitesi	Prof. Dr.
75	Saner ERDOĞAN	LA Şarapçılık İZMİR	Ziraat Mühendisi
76	Seda GÖZ	Kültür ve Turizm Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı	Mühendis
77	Serkan GELMEZ	Ticaret Bakanlığı	Ticaret Uzman Yardımcısı
78	Sevtap Güler Gümüş	Ege Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümü	Doç. Dr.
79	Sinem Güler	TAGEM-Bahçe Bitkileri Araştırmaları Daire Başkanlığı	Çalışma Grup Sorumlusu
80	Süleyman Yüksel	Alaşehir Ticaret Borsası	Ziraat Mühendisi
81	Şahika ŞAHİN	İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü-Bitkisel Üretim ve Bitki Sağlığı Şube Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
82	Şükrü Ercan	Ege İhracatçılar Birliği (Taze Meyve ve Sebze & Tütün)	Ziraat Mühendisi
83	Tamer UYSAL	Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Mühendis
84	Tuğba ÖZKAN	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü)	Ziraat Yüksek Mühendisi
85	Turgay KIRAN	Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Bölüm Başkanı
86	Turgut Cabaroğlu	Çukurova Üniversitesi	Prof. Dr.
87	Uğur AKDEMİR	Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Mühendis
88	Uğur VURAL	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü	Ziraat Yük. Müh.
89	V. Gökçe İNCE	Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü	Şube Müdürü - Koordinatör
90	Vahap DAMAR	Gurme 213	Genel Müdür
91	Veyis YURTKULU	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü	Tarla ve Bahçe Bitkileri Daire Başkanı
92	Yüksel SAVAŞ	Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Ziraat Yüksek Müh.
93	Zakir GÜMÜŞ	Mardin İl Tarım Müdürlüğü-Bitkisel Üretim ve Bitki Sağlığı Şube Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
94	Zeynep ARCA	Arcadia Vineyards	
95	Zeynep FİKRAN YENİCE	Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Uzmanı

+90 312 307 60 00

+90 312 307 61 90

@ <https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM>

• Dumlupınar Bulvarı Eskişehir Yolu 10.km
Üniversiteler Mh. 06800 Çankaya / ANKARA